

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

MAHMUD BİN MUSTAFA BİN CELÂL'İN
GENCİNE-İ LETÂ'İF
ADLI ESERİ
(METİN-İNCELEME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖMER SAĞLAM

İSTANBUL 2011

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

MAHMUD BİN MUSTAFA BİN CELÂL'İN
GENCİNE-İ LETÂ'İF
ADLI ESERİ
(METİN-İNCELEME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖMER SAĞLAM

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ÖMER ZÜLFE

İSTANBUL 2011

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Ömer Sağlam'ın "Mahmud bin Mustafa bin Celâl'in Gencine-i Letâ'if Adlı Eseri (Metin-İnceleme)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Ömer Zülfe
Üniversitesi Marmara

Üye : Prof.Dr. Sebahat Deniz
Üniversitesi Marmara

Üye : Dr. Ekrem Tak
Üniversitesi Marmara

İmza

.....

.....

.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun ..28../07/ 2011 tarih ve ..2011/15-2 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	III
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ	VII
KISALTMALAR	IX
İŞARETLER	X
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	7
1. MAHMUD BİN MUSTAFA BİN CELAL'İN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ	7
1.1. HAYATI	7
1.2. ESERLERİ	8
1.2.1. Eserin Yazılış Sebebi	8
1.2.2. Eserin Kime Sunulduğu ve Yazıldığı Tarih	9
1.2.3. Eserin Adı	11
1.2.4. Eserin Tertibi	11
1.3. HİKÂYELER	12
2. BÖLÜM	38
2. ESERİN ŞEKİL, DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ, MUHTEVASI	38
2.1. ESERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	38
2.1.1. Mensur Bölüm	38
2.1.2. Manzum Bölüm	38
2.1.2.1. Nazım Şekilleri	38
2.1.2.2. Vezin	38
2.2. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ	40
2.3. MUHTEVA	45
3. BÖLÜM	51
3.1. NÜSHA TANITIMI	51
3.2. METNİN KURULUŞUNDA TAKİP EDİLEN YOL	52
3.2.1. Türkçe Bazı Ek ve Kelimelerin İmlâsı	52
3.2.2. Arapça ve Farsça Bazı Terkip, Ek ve Kelimelerin İmlâsı	54
4. BÖLÜM	56

4. GENCÎNE-İ LETÂ'İF	56
KAYNAKLAR	119
DİZİN.....	122
EKLER.....	125
ÖZ GEÇMİŞ.....	172

ÖN SÖZ

Mahmud bin Mustafa bin Celal XVI. yüzyılda yaşamış müelliflerden olup *Gencîne-i Letâ'if* adlı bir eseri günümüze kadar ulaşmıştır. Tezimize konu olan bu eser hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Bu eseri hazırlayarak Türk edebiyatı tarihimizin ürünlerinden birini gün yüzüne çıkarmayı hedefledik. Dînî, ahlâkî ve tasavvufî mahiyetteki düşüncelerin dile getirilmesi ve bunlara paralel olarak öğütler verilmek amacıyla kaleme alınmış bu eser, sağlam bir surette ortaya konulmaya çalışılarak müellif ve eserin edebiyat tarihi içindeki yerini alması amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda tez, giriş ve dört bölüm halinde hazırlanmıştır. Giriş bölümünde XVI. yüzyılda Anadolu'daki siyâsî durum ve Türk edebiyatı hakkında özet bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, önce müellifin hayatı, kişiliği ve eseri hakkında bilgi verilmiş olup, daha sonra eserin yazılış sebebi ve takdîm edildiği kişi tespit edilmiştir. Eserin adı hakkında yapılan değerlendirmenin ardından eserin tertîbi açıklanmış, eserde yer alan 13 hikâyenin özetleri ve açıklayıcı makaleleri sadeleştirilerek bu bölüm tamamlanmıştır.

İkinci bölümde ilk olarak *Gencîne-i Letâ'if*'in şekil özellikleri üzerinde durulmuştur. Eser öncelikle mensur yönden incelenmiştir. Ardından manzum inceleme başlığı altında eserde kullanılan nazım şekilleri ve vezinler değerlendirilmiştir. Bunu müteakiben dil ve üslup incelemesi yapılmıştır. Bu bölümde eserde geçen atasözü, deyim ve bugün halk arasında kullanılmaya devam edip yazı dilinde kullanılmayan bazı eski kelimeler tespit edilmiştir. Son olarak ise muhteva hususiyetlerine değinilmiştir.

Üçüncü bölümde eserin bilinen tek nüshasının tanıtımı yapılmış ve metin kuruluşunda takip edilen yol belirtilmiştir. Metin kurulurken Türkçe, Arapça ve Farsça ek, terkip ve kelimelerin imlâlarında takip edilen yollar örneklerle gösterilmiştir.

Dördüncü bölüm ise eserin transkripsiyonlu metninin yer aldığı bölümdür. Metni oluştururken Farsça şiirlerin ve Arapça ayet ve hadislerle cümlelerin çevirisine azamî gayret gösterilmiştir. Ayet, hadis ve kelâm-ı kibarların Türkçesi dipnotlarda verilmiştir. Bütün bu çalışmalarla eserin okunup anlaşılmasının kolaylanması amaçlanmıştır.

Bu eseri tez konusu olarak belirleme noktasında beni esere yönlendiren ve bütün hazırlık dönemi boyunca gösterdiği titizlik ve verdiği desteklerden dolayı her daim örnek aldığım kıymetli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Ömer ZÜLFE'ye şükranlarımı sunarım. Eserin hazırlanması aşamasında Farsça şiirleri anlamamda büyük

desteğini gördüğüm hocam Prof. Dr. Orhan BİLGİN'e teşekkürü bir borç bilirim. Arapça olan ayet, hadis ve cümleleri anlamamda ve çevirmemde uzak-yakın demeden her an yardımda bulunan ilk öğretmenim, sevgili babam Abdulkadir SAĞLAM'a teşekkür ederim. Verdikleri mânevî desteklerden ötürü aileme ve bütün yakınlarıma sevgilerimi sunarım.

Her ne kadar en doğruyu yakalama yönünde elden gelen gayret sarf edildiyse de insan olmanın zaaflarıyla gözden kaçan hususların olacağı malumdur ve bu çalışmanın hatadan mâsun olduğu ileri sürülemez. İstem dışı olabilecek eksikliklerin anlayışla karşılanacağını ümit ediyorum.

ÖZET

Mahmud bin Mustafa bin Celal XVI. asırda yaşamış dîvân edebiyatı müelliflerimizdendir. “Koca Nişancı” lakaplı Celalzâde Mustafa Çelebi’nin oğlu olan müellifin hayatı hakkında eldeki bilgiler çok kısıtlıdır. Yazarın *Gencîne-i Letâ’if* adlı bir eseri günümüze kadar ulaşmıştır.

Gencîne-i Letâ’if’te müellif dînî, ahlâkî ve tasavvufî mahiyetteki düşüncelerini küçük müstakil hikâyeler ve bu hikâyeleri takip eden açıklayıcı makaleler şeklinde vermektedir. Nazım ve nesir karışık olan eserde 13 hikâye ve bunlarla bağlantılı 13 makale bulunmaktadır. Müellif eserini 982/1574’te tamamlamış olup dönemin sultanı olan III. Murad’a sunmuştur.

ABSTRACT

Mahmud bin Mustafa bin Celal is one of the dîvân literature authors who lived in the 16th century. The information regarding the life of the author, who is the son of Celalzâde Mustafa Çelebi known as “Koca Nişancı”, is very limited. Author’s work named *Gencîne-i Letâ’if* has reached until present day.

In *Gencîne-i Letâ’if*, the writer gives his religious, moral and mystic beliefs in the form of short stories and explanatory essays. The work written in verse and prose is made of 13 interconnected stories and essays. His work was completed in 982/1574 and it was presented to the sultan of the term, III. Murad.

ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

ا	A, a, E, e, ’
آ	Ā, ā, a
ب	B, b
پ	P, p
ت	T, t
ث	Ṭ, ṭ
ج	C, c
چ	Ç, ç
ح	H, h
خ	H, h
د	D, d
ذ	Z, z
ر	R, r
ز	Z, z
ژ	J, j
س	S, s
ش	Ş, ş
ص	Ş, ş
ض	Ž, ž, Đ, đ
ط	Ṭ, ṭ
ظ	Z, z
ع	‘
غ	Ġ, ġ
ف	F, f
ق	Q, q
ك	K, k, G, g, Ń, ñ
ل	L, l
م	M, m

ن	N, n
و	V, v, O, o, Ö, ö, U, u, Ü, ü, Ū, ū, Ō, ō
ه	H, h, A, a, E, e
ي	Y, y, Ĭ, ĭ, Ī, ī

KISALTMALAR

a.g.e	Adı geçen eser
h.	Hicri
TDK	Türk Dil Kurumu
YKY	Yapı Kredi Yayınları
TTK	Türk Tarih Kurumu
AKM	Atatürk Kültür Merkezi
BTk	Büyük Türk Klasikleri
c.	Cilt
ev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Haz.	Hazırlayan
s.	Sayfa
bkz.	Bakınız
y.	Yaprak
Yay.	Yayınları

İŞARETLER

“ ” Alıntı

‘ ’ Anlamlandırma

() İkinci durumdaki bilgiler

[] Yazmada olmayıp eklenen veya onarılan yerler

/ İki farklı bilgiyi ayırma

GİRİŞ

Edebî eserleri daha iyi anlayabilmek için, onları yazıldıkları dönemin şartlarına göre değerlendirmek gerekir; çünkü edebiyat, siyâsal ve toplumsal değişimlerin yansımalarının en açık biçimde görüldüğü alanlardan biridir. Özellikle büyük kırılma ve geçiş dönemlerinde, bunlara paralel olarak edebî yaşantının ve ürünlerin de değişim gösterdiği görülür. Nitekim klasik Türk edebiyatı için de durum pek farklı olmamış ve dîvân edebiyatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal ve toplumsal yapısındaki değişim eğrisine paralel bir yol izlemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu, İstanbul'un fethiyle birlikte on beşinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla gelişmeye ve büyümeye başlamış, on altıncı yüzyılın ortalarına gelindiğinde büyük ve güçlü bir imparatorluk halini almıştı. Fatih Sultan Mehmet'in (1451-1481) ardından tahta geçen II. Bayezid (1481-1512) ve Yavuz Sultan Selim (1512-1520) dönemlerinde imparatorluk her anlamda gelişimini sürdürdü. II. Bayezid savaşçı değil, daha ılımlı bir hükümdardı.¹ Bu nedenle II. Bayezid döneminde savaş ve fetihlerden çok, ekonomik alandaki gelişmelerin ön plana çıktığı görülür ve bu dönem, kaynaklarda Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566) zamanı fetihleri için gereken bütün şartları oluşturan dönem olarak nitelendirilir.²

Yavuz Sultan Selim, saltanatı çok kısa sürmesine rağmen Osmanlı Devleti'nin büyük ve önemli padişahlarından biridir. Babasının hayli hareketsiz geçen devrine karşılık Sultan Selim'in sekiz yıl süren saltanatı seferler ve zaferlerle geçmiştir. Avrupa devletleri ile barış halinde yaşama siyaseti güden Sultan Selim, her şeyden önce İran'da kurulan Safevî Devleti'ni yıkarak Şii tehlikesini bertaraf etmek, bu suretle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da devletin birliğini temin etmek istiyordu. Eğer bu başarılamazsa hem Anadolu'da bütünlük sağlanamayacak hem de Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarının siyâsî açıdan önemi kalmayacaktı. Ayrıca Memlûkluların koruyamadığı şark ticaret yolu Portekizlilerin eline geçmek üzere olup Yavuz bu iktisâdî kaynağa büyük önem veriyordu. Bütün bu sebeplerden Yavuz, saltanatı süresince yüzünü doğuya ve Arap dünyasına çevirmiştir. Bu dönemde Osmanlı fütühatının Arap dünyasına doğru yayılmasının ana aşamalarını Çaldıran (1514) ve Elbistan (1515) seferleri oluşturmaktadır. Bu seferler Yavuz'un İran Safevî Devleti'nin hükümdarı Şah İsmail'in kuvvetlerini yenerek Irak yolunu açmasını sağlamıştır. Ertesi yıl Musul düşmüş, daha

¹ Halil İnancık: *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ* (1300-1600): Çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2006, s. 35-36, YKY.

² Halil İnancık: *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ* (1300-1600): Çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2006, s. 38, YKY.

sonra, Selim'in Suriye ve Filistin'i ele geçirmesini sağlayan ve Mısır Memluklarına karşı yürütülen şiddetli sefere sıra gelmiştir (1516-1517). 24 Ağustos 1516'da Sultan Kansuh el-Gavri'nin Kuzey Suriye'de Mercidabık'ta bozguna uğramasından sonra, Ağustos'ta Halep, Ekim'de Şam alınmış ve tüm Filistin Osmanlıların eline geçmiştir.

1517 başında son Memluk Sultanı Tumanbay, Kâhire kapıları önünde Ridaniye'de birkaç saat içinde hezimete uğratıldı (22 Ocak) ve zaferi takip eden ertesi gün -922 hicri yılının son günü- Kâhire'de Cuma hutbesi Osmanlı sultanı adına okundu. Sultan Selim İstanbul'a dönerken orduları güneye doğru ilerlemeyi sürdürerek Nil'in üçüncü şelalesine kadar ulaştılar ve 1520'de Kızıl Deniz kıyısındaki Suakin'i aldılar. Ardından Mekke şerifi II. Berekat Osmanlı egemenliğini tanıyarak Kâbe'nin anahtarlarını Selim'e gönderdi.

Mekke ve Medine'nin de topraklarına katılması ve halifeliğin Osmanlı padişahlarına geçmesi imparatorluk için yeni bir dönemin başlangıcı sayılır. Yavuz Sultan Selim'in halife ünvanını almasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun hem maddî hem de mânevî otoritesi artmış oldu ve hem ekonomik hem de siyâsal açıdan dünya gücü olma yolunda hızla ilerlemeye başladı.

Sultan Selim'in Asya ve Afrika'da yaptığı bu fetihler Osmanlı topraklarını iki katına çıkararak devleti bir cihan imparatorluğu haline getirmiş, Doğu Anadolu'daki Safevî kontrolüne son vermiş, Anadolu'nun güney ve güneydoğusundaki emniyeti sağlamıştır. Ayrıca kutsal toprakları Osmanlı topraklarına katarak halifeliği Osmanlı'ya nakletmiştir. Diğer bir ifadeyle Yavuz Sultan Selim devletin doğu sınırlarını güvence altına aldığı gibi İslam coğrafyasının önemli bir kısmını kontrol altına almayı da sağlamıştı.³

Hızla büyüyen bir imparatorluğun tahtını bu şartlar altında babasından devralan ve tam kırk altı yıl tahtta kalan Kanunî Sultan Süleyman (1 Ekim 1520) dönemi ise Osmanlı İmparatorluğu'nun hem siyâsî, hem ekonomik hem de edebî faaliyetler açısından en parlak devri olarak tarihe geçti. Yavuz döneminde doğudaki pürüzlerin çözülmesiyle çok kuvvetli bir hale gelen Osmanlı Devleti, Kanunî, Muhteşem, Büyük Türk gibi lakaplarla anılan I. Süleyman devrinde yüzünü batıya çevirmiştir. Rumeli'de Belgrat'ın alınması (1521) Orta Avrupa'da, Rodos Adası'nın zaptı ise (1522) Akdeniz'de harekâta girişmek için elverişli bir zemin hazırlamıştır. Ayrıca bu asırda

³ Ahmet Atilla Şentürk: *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*: İstanbul Ekim 2004, s. 238-239, Dergah Yay.

Batı Avrupa’da meydana gelen gelişmeler, Fransa, İngiltere ve Hollanda gibi millî monarşilerin, Habsburgların büyük imparatorluğuna karşı mücadeleleri, protestanlığın Avrupa’yı iki cepheye ayırması da uygun bir ortamın oluşmasını sağlamıştır. 1525te I. Fransuva’nın Şarlken’e esir düşmesi, Fransa’nın Habsburglara karşı Osmanlılardan yardım istemesi ve Osmanlı’nın yardım isteğini kabul etmesi sonucunda, Osmanlı Devleti artık Avrupa’da daha aktif bir siyâset gütmeye başlamıştır. Belgrat’ın alınmasıyla başlayan seferler, Mohaç Zaferi (1526) ile Macaristan’ın önce himaye altına alınmasını, sonra da ilhakını sağlamıştır (1541). Akralalığını ileri sürerek Macaristan krallığı üzerinde hak iddia eden Avusturya Arşidükü Ferdinand ve hâmisî mukaddes Roma Germen İmparatoru Şarlken’e karşı yapılan savaşlar Kanunî’nin ölümüne kadar devam etmiştir. Doğuda Safevî’lere karşı düzenlenen Irakeyn (1534-1535), Tebriz (1548-1549) ve Nahcivan seferleri (1533-1555) ile Bağdad, Tebriz, Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem ele geçirilmiştir. Bu dönemde Osmanlı Safevî münasebetleri 1555’te yapılan Amasya Antlaşması ile yeniden düzenlenmiştir. Akdenizdeki Türk egemenliği de Cezayir’de bir devlet kurmuş olan Barbaros Hayreddin Paşa’nın ve reisliğindeki denizcilerin Kanunî’nin davetiyle Osmanlı hizmetine girmesiyle başlayan süreçte Preveze Deniz Zaferi’nin kazanılmasıyla (1538) gerçekleşmiştir. Özellikle Preveze Zaferi Osmanlı donanmasına Akdeniz’de kırk yıl rakipsiz bir hâkimiyet sağlamıştır. Aynı yıl Hint Denizi’nde Portekiz nüfuzunu kırmak için başlatılan deniz seferlerinde (1538-1553) kesin başarılar kazanılmamakla beraber karada, Yemen ve Güney Arabistan sahillerinde hakimiyet elde edilmiş, daha güneyde kazanılan topraklarda Habeş beylerbeyliği kurulmuştur (1555).

Yavuz’la birlikte Osmanlı padişahları Hâdimü’l-Harameyni’ş-şerîfeyn unvanıyla kendilerini hilâfet makamının vârisi ve İslam dünyasının da hâmisî olarak görmüşlerdir. Diğer taraftan Fatih’le beraber kurulmaya başlayan imparatorluk müesseselerini, Kanunî daha da kurumsallaştırarak çağının en modern devletini kurmuştur. Devletin geneline mahsus kanunnameleri günün şartlarına göre yeniden düzenleyerek ismini de alacağı Kanunnameler Çağı’nı oluşturmuştur.

Arap ülkelerinin özellikle de Mekke ve Medine’nin Osmanlı Devleti’ne katılmaları, yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Osmanlı Devleti sınır devleti özelliğini aşarak İslam halifeliği konumuna yükselmiştir. Sultanlar da kendilerini sadece sınırların değil, bütün İslam dünyasının koruyucusu saymaya başlamışlardır. Bu yeni devlet kavramının politik ve ekonomik yararları Yavuz Sultan Selim’den sonraki

dönemlerde kendisini göstermiştir. Dünyanın en zengin ticaret yolunun Osmanlıların denetimine geçmesiyle, devlet geliri önemli ölçüde artmış, sarayın ihtiyat hazinesi dolmuştur. İşte Kanunî Sultan Süleyman, dünya çapında fetih planlarını bu kaynaklarla desteklemiştir.⁴

Kanunî'nin ardından tahta geçen II. Selim, devlet işlerinden çok eğlenceye düşkün bir padişah olmasına rağmen onun döneminde de Osmanlı İmparatorluğu'nun gücü kısmen korundu. Kuşkusuz, bunda en çok payı olan kişi, II. Selim'den çok, Kanunî'nin son yıllarının ve belki de Osmanlı tarihinin en önemli devlet adamlarından biri olan vezîr-i a'zâm Sokullu Mehmet Paşa'dır.⁵ Bu dönemde Sokullu, devlet yönetimindeki başarısını bir kez daha kanıtlamış, güçlü kişiliği ve yerinde kararlarıyla imparatorluğun gücünü devam ettirmiştir. Sakız (1566), Kıbrıs (1571), Tunus (1574) ve Yemen'in kesin olarak alınması onun zamanında gerçekleşmiştir. Ancak Kıbrıs'ın fethinden sonra Papalık, Venedik, İspanya ve Malta şövalyelerinin kurmuş olduğu müttefik Haçlı donanmasının Lepanto'da Türk donanmasına karşı kazanmış olduğu deniz zaferi (İnebahtı, 1571), Akdeniz hâkimiyetine gölge düşürmüştür. Ancak Osmanlıların o kış şaşırtıcı bir gayretle yeniden büyük bir donanma inşa edip denize çıkarmaları, müttefiklerin cesaretini kırmış, Venediklileri sulh yaparak müttefiklerinden ayrılmaya zorlamıştır. Yine Sokullu'nun Don ile Volga nehirleri arasında (1569) ve Süveyş'te kanal açma (1568) teşebbüs ve düşüncelerinin gerçekleşmemesi de ayrı bir talihsizlik olmuştur.

II. Selim'in 1574'te ölümünden sonra tahta geçen III. Murad'ın saltanatının ilk yıllarında iç ve dış politikada çeşitli sorunlar yaşanmaya başladı. Bu dönemde de görevine devam eden Sokullu'nun çabalarıyla ihtişamlı günler bir süre daha devam ettiyse de, Paşa'nın 1580 yılında ölümünün ardından devlet yönetimi vâlîde sultanların, padişaha yakın olan kişilerin eline geçti ve çöküş önlenemez hale geldi.⁶ Zaten Sokullu'nun nüfuzu, III. Murad döneminde bu kişilerin çalışmalarıyla iyice azalmıştı. III. Murad devrinde Sokullu'nun nüfuzu, bazı devlet ricâli ve musahiplerinin gayretleriyle gittikçe azalmış ve ölümünden sonra (1579), devlet umumiyetle ehliyetsiz ve liyâkatsiz kişilerin eline geçmiştir.⁷

⁴ Ahmet Atilla Şentürk: *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*: İstanbul Ekim 2004, s. 240, Dergah Yay.

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı: *Osmanlı Tarihi*: Ankara 2006, c. 2, s. 40, TTK.

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı: *Osmanlı Tarihi*: Ankara 2006, c. 2, s. 114, TTK.

⁷ Ahmet Atilla Şentürk: *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*: İstanbul Ekim 2004, s. 241, Dergah Yay.

Yavuz Sultan Selim’le başlayıp Sultan I. Ahmet’in saltanatına kadar süren yaklaşık yüz yıllık (1512-1603) dönem Klasik Türk edebiyatının klasik çağıdır. Klasik dönem edebiyatının, Kanunî’nin saltanatının sonuna kadar devam eden ilk yarısında büyük değişimler yaşandı. Bu dönemde şairler ve müellifler, İran edebiyatının etkisinden kurtulmaya başladılar ve beslendikleri İran sanatkârlarını aşacak bir düzeye eriştiler. Geçiş döneminde aruzu kullanma konusunda yaşanan zorluklar, klasik döneme gelindiğinde aşılmış ve şairler aruzu neredeyse kusursuz bir şekilde kullanmaya başlamışlardı. Şiir dili, hayallerin derinliği ve şairlerin ustalığıyla orantılı olarak ağırlaştı ve şiirlerde Arapça ve Farsça kelimelere daha fazla yer verilmeye başlandı. Bu dönemde manzum tarih, muamma ve hiciv tarzında eserlerin, tezkîrelerin ve mesnevîlerin sayısındaki artış, gazel ve kasîde türlerindeki gelişim dikkat çekicidir. Kanunî dönemi, siyâsal alanda olduğu gibi edebî alanda da en ihtişamlı dönem olmuş, klasik dönem dîvân şiirinin en büyük isimleri bu dönemde yetişmiş, en büyük eserleri bu dönemde kaleme alınmıştır. Fuzûlî, Bâkî, Hayâlî ve Zâtî bu büyük isimlerden sadece birkaçıdır. Kanunî’nin ölümünden sonra tahta geçen üç padişah döneminde ise imparatorluğun siyâsî alanda yaşadığı güç kaybının etkileri edebî alanda da kendini hissettirmeye başladı. Gibb bu değişimi şöyle ifade eder: *“Süleyman’ın ölümünü takip eden otuz yıl Osmanlı Şiiri sahasında çok kısır bir alanı teşkil eder. Ne şair kıtlığı vardı ne de eserlerinin kalitesi düşüktü. Bâkî’nin güçlü tesiri ve Muhteşem Süleyman devrinin diğer şairlerinin eserleri doğru ve titiz eserler ortaya koymakta yeterli örneklerdi. Eksik olan, şairlerin genellikle ilhamdan mahrum bulunmalarıydı. Şiirleri teknik olarak iyi olmakla birlikte donuk ve medrese öğrencileri tarafından, verilen bir tema üzerine yazılmış numuneler gibi görünmekteydi. Yalnız gerçekten seçkin iki şair Nev’î ve Rûhî bu dönemde yetişmiştir.”*⁸ Elbette ki kendileri de birer şair olan II. Selim, III. Murad ve III. Mehmet dönemlerinde de edebî faaliyetler devam etti; fakat adı geçen padişahların saltanatları sırasında eski hızı kalmayan bu faaliyetlerde bir duraklama dönemi başladığı görülür.

Şiirdeki gelişmeye paralel olarak mensur eserlerde de ilerleme kaydedilmiştir. Bu yüzyılda gelişen nesir dili henüz XVII ve XVIII. yüzyıllarda olacağı kadar ağır ve ağdalı bir üsluba bürünmemiştir. Hemen bütün eserlerin giriş kısımlarında yer alan Allah’ın adının zikredildiği “besmele”, ona şükredilen “hamdele” ve Hz. Muhammed’e selam edilen “salvele” bölümleri ile başlayan giriş yahut “mukaddime” olarak

⁸ E. J. Wilkinson Gibb: *Osmanlı Şiir Tarihi*: Çev. Ali Çavuşoğlu, Ankara 1999, c. 2, s. 124-125, Akçağ Yay..

isimlendirilebilecek başlangıç bölümleri dışında; çoğu zaman sade ve akıcı bir dil tercih edilmiştir. Nesir dilinde sanatlı ve secîli bir üslup oluşturma amacıyla, Arapça ve Farsça asıllı kelimelerin kullanımı bu yüzyılda bir öncekine nazaran daha artmış görünmektedir.⁹

Özetle, XVI. asır Türk kültürü ve medeniyeti ve buna paralel olarak Türk sanatı ve edebiyatının hızla gelişerek mükemmeli yakaladığı bir dönemdir. Bu dönemde Türk edebiyatı kuruluş dönemini tamamlamış, klasik bir edebiyat hüviyetine bürünmüştür. Bu yüzyılda yazılan eserlerde hem sayı hem de nitelik yönünden kayda değer artış ve gelişmeler olduğu görülmektedir. Farklı ülkelerdeki sanatkarlar ve şairler Osmanlı Devleti'ne toplanmış, medeniyet imparatorluğu olmak için büyük gayret sarf edilmiştir. Dînî ilimlerle beraber müspet ilimlere de gerekli önem verilmiştir. Daha önceki asırlara nazaran bu asırda yazılan eserlerin dil ve üslubu da daha olgundur. Bu dönemde dil üzerinde Farsçanın etkisi belirgin olarak hissedilmektedir.

⁹ Ahmet Atilla Şentürk: *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*: İstanbul Ekim 2004, s. 315, Dergah Yay.

1. BÖLÜM

1. MAHMUD BİN MUSTAFA BİN CELAL'İN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1.1.HAYATI

Müellifin hayatı hakkında kaynaklarda bilgilere rastlanamadı; ancak köklü bir aileden gelmesi sebebiyle birkaç bilgiye ulaşılabildi. Müellif, meslek hayatı Rumelinin çeşitli kazalarında geçen Tosyalı Kadı Celaleddin'in üç oğlunun en büyüğü olan “Koca Nişancı” lakaplı Mustafa Çelebi'nin oğludur. Mustafa Çelebi Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman döneminde nişancılık yapmış, üstün vasıflara sahip olması sebebiyle birçok nişancıya nasip olmayan ayrıcalıklara sahip olmuştur. Mustafa Çelebi'nin önemli mevkîlerde bulunmuş biri olması sebebiyle oğlu Mahmud'un da iyi bir eğitim aldığı söylenebilir. Müellif'in eserini incelediğimizde dînî bilgisinin yanında Arapça ve Farsça bilgisinin de iyi olduğunu görmekteyiz. Bu da onun iyi bir eğitimden geçtiğini gösteren diğer bir unsurdur.

Müellif mesleğiyle ilgili olarak eserinde şu cümleyi kurmuştur: “*Bārī bu fakīr-i pāy-māl ve ḥakīr-i perīşān-aḥvāl ḥāk-i ḳadem-i erbāb-ı kemāl Maḥmūd bin Muṣṭafā bin Celāl ḡaferallāhu zunūbehu ve setera ‘uyūbehu der-i devletde müteferriḳalar zümresinden olup hemīşe kārum taḥṣīl-i ma‘ārif ü ādāb ve dā'imā şī‘ārūm tekml-i feẓā'il-i sa‘ādet-intisāb olup ‘ālemde bir hoş-ḥālūm ve bi'l-cümle ferāḡ-bālūm var idi.* (3b-4a)”

Gelibolulu Âlî *Künhü'l-Ahbâr*'nda müellifin babası Mustafa Çelebi'nin hayatını anlatırken Mahmud bin Mustafa bin Celal'in dîvân kâtibi olduğu bilgisini vermektedir.¹⁰ Aynı kaynakta müellifin hayatını da ilgilendiren şöyle bir olay anlatılmaktadır. Rüstem Paşa Celalzâde Mustafa Çelebi'yi sevmediği için kendisine, nişancılıktan çekildiği takdirde yerine o sırada dîvân kâtibi bulunan oğlu Mahmud'un tayin edileceğine dair söz vermiş, bunun üzerine Mustafa Çelebi istifa etmiştir. Ancak yerine oğlu getirilmeyip reîsülküttâblık ve defterdarlık hizmetlerinde bulunmuş olan Eğri Abdizâde Mehmed Bey tayin edilmiştir.¹¹ *Gencîne-i Letâ'if*'te müellif, yakın arkadaşları tarafından ihanete uğradığını, bu yüzden uzlete çekildiğini ve gecelerce

¹⁰ Celia J. Kerslake, Celalzade Mustafa Çelebi: *DİA*: İstanbul 1993, c. 7, s. 260.

¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı: *Belleten*: s. 87, s. 398.

uyuyamayıp ağladığını belirtmiştir. Bunun sebebinin *Künhü'l-Ahbâr*'da anlatılan terfi olayının olması kuvvetle muhtemeldir.

Mustafa Çelebi'nin emekliye ayrıldığı ve oğlu Mahmud'un terfi ettirilmediği yıl 1567'dir. Bu yıllarda müellifin dîvân kâtibi olması onun Kanunî Sultan Süleyman devrinde de bu görevde olduğunu göstermektedir. *Gencîne-i Letâ'if*'in yazılış tarihi itibarıyla müellifin II. Selim ve III. Murad dönemlerini de gördüğü anlaşılmaktadır.

1.2.ESERLERİ

Mahmud bin Mustafa bin Celal'in kaynaklarda çalışmamıza konu olan tek eseri mevcuttur.

Gencîne-i Letâ'if

Sultan III. Murad'a sunulan bu eser 982/1574 yılında tamamlanmıştır. Eserde 13 hikâye ve bu hikâyelerin mânâ alemindeki karşılıklarını anlatan makaleler mevcuttur.

Gencîne-i Letâ'if dini, ahlâkî öğütlerin verildiği mensur bir eserdir. Eserde müseddes, mesnevî, kıt'a nazım biçimlerinin; beyit ve mısraların kullanıldığı manzum kısımlar da mevcuttur. Eserin kütüphanelerde tek nüshası bulunmuştur.

1.2.1. Eserin Yazılış Sebebi

Hamd ve senâ kısımlarının akabinde eserin yazılma sebebi açıkça belirtilmektedir. Okuyucuyla dertleşir edâsıyla yazılan bu satırlarda şair, ilk olarak eseri yazmadan önceki ahvâlini anlatmaktadır. Müellif, kendi halinde ve mutlu bir şekilde yaşarken kendisine yapılan hîleler neticesinde huzurunun sıkıntıya döndüğünü, ekonomik olarak da zor durumda kaldığını belirtir.

“...hemîşe kârum taḥşîl-i ma'ârif ü âdâb ve dâ'imâ şî'ârum tekmîl-i feżâ'il-i sa'âdet-intisâb olup 'âlemde bir hoş-ḥâlüm ve bi'l-cümle ferâğ-bâlüm var idi. “Ve eyyu na'îmⁱⁿ lâ yükeddiru'd-dehra” muḳtezâsınca irâdet-i Ḥazret-i Ḥaḳ ve meşîyyet-i Fa“âl-i Mutlaḳ birle ḥuzûrum fütûra, sürûrum şürûra mübeddel olup mekâ'id-i a'dâ-yı sitem-kâr ve şedâ'id-i rûz-gâr-ı zûr-kâra maḫhar düşüp devlet zillet ve râḫat miḫnete yüz tutdı. (4a)”

Dostum dediği kişilerin ihanetine uğradığında “*Kişinin şerefi, insanlara muhtaç olmamasıdır.*” diyerek uzlete çekildiğini, insan içine fazla çıkmadığını söylemektedir. Eski halini her hatırladığında gözleri dolsa da sabırla güzel günleri beklemiştir.

“*Ser-i bî-sa‘âdetümde nişeste olan güzeste aḥvālümü yād édüp bî-iḥtiyār ağlar ve cerāḥat-ı sîne-i şad-çākümü merhem-i şabr-ıla bağlardum. (4b)*”

Çok zor günler geçirdiği, “*Gündüzün aḥşama dek bî-ārām ve géceler şubḥ olunca gözlerüme uyḥu ḥarām idi. (5b)*” sözlerinden de anlaşılmaktadır. Umudunu yitirdiği bir anda padişah III. Murad’ın tahta çıkmasını fırsat bilmiştir. Padişahın cülûsu vesîlesiyle birçok şair kasîdeler yazmış ve padişah tarafından ödüllendirilmiştir. III. Murad’ın padişah olmasını kendisi için de bir umut sayan müellif “*...tārîḥ-i şerîf ile gül redîf bir müseddes dèyüp defîne-i sîne-i maḥzûnda maḥzûn olan bir nèçe le‘âl-i ma‘âlî ki netāyic-i ebkâr-ı efkâr (7a)*” ı padişaha sunmuştur.

Eserden alınan örneklerden de anlaşılacağı üzere *Gencîne-i Letâ’if*, Mahmud bin Mustafa bin Celal’in eski saadetine kavuşma ümidiyle, III. Murad’ın cülûsu vesîlesiyle, ona sunduğu bir eserdir.

1.2.2. Eserin Kime Sunulduğu ve Yazıldığı Tarih

“*Der medḥ-i pâdişāh-ı ‘adālet-şi‘ār ve sebeb-i cem‘ īn nevādir-i aḥbār. Der in şaḥā’if-i leṭā’if-i nigār ve evrāk-ı zarā’if-i nişār. (2a)*” başlığıyla yer alan şiirde ve “*Cemşîd-i serîr-i ma‘dilet ü iclāl sultān-ı mü’eyyed-i kām-kār mazḥar-ı āyet-i kerîme-i “yahliḳu mā yeşā’u ve yaḥtāru” melāz-ı e‘āzimü’s-selāṭîn-i fî’l-āfāk melce’-i efāḥimü’l-ḥavākîn-i bi’l-istiḥkāk mālîk-i rikābu’l-ümem mevlā-yı mülûkü’l ‘Arabı ve’l ‘Acem ḥalîfetü’l İslām ve’l müslimîn zıllullāhi fî’l arḍeyn, bāsıṭ-ı bisāṭü’l emn ü ve’l-emān nāşir-i şaḥāyifi’l-lutfî ve’l-iḥsān sultānu’l berreyn ve ḥākānu’l bahreyn elmāḥî rusûbi ḳahra āşāri’l-‘işyān u ‘alā’imu’t-tuḡyān ‘an vechi’z zamān illā ve hüves sultān bin sultān ibnü’s sultān. (5b)*” cümlelerinde devrin padişahı III. Murad övülmüştür.

Şehen-şāh-ı cihān Sultān Murād Ḥān’uñ cülûsından

Şafālar kesb édüp ‘ālem meserret tutdı āfākı (8a)

beytiyle de memduhun kim olduğu açıkça belirtilir. Ayrıca,

Sekizinci günü şavmuñ cülûs etdi dèdüm tārîḥ

Mübārek eyleye Sultān Murād iclāsını Bākî (8a)

beytinde de isim zikredilerek övülen kişi açıkça belirtilmiştir. “*Vasf-ı şerîflerinde gül redîf müseddesdür* (8a)” başlığıyla başlayan müseddes şiirde de devrin padişahı birçok yönüyle övülmüştür. Bu şiirde,

*Zıll-ı Hâk Sultân Murâd Hân-ı muzaffer dâ'imâ
Âfitâb-ı burc-ı devlet mazhar-ı lutf-ı Hudâ
Âb-ı rûyuñ teşnesidür çeşme-i 'ayn-i bekâ
Bu vakâr u lutf u haşmetde 'adîl olmaz saña
Şemme-i hulkuñ vèrelden gülşene bād-ı şabâ
Tutdı hep 'âlem dimâğın bûy-ı misk-asâ-yı gül* (9b)

beytinde de memduhun ismi söylenmiştir. Türkçe yazılan bu şiirlerin hâricinde, Farsça yazılan,

*Cihân-ı kerem şâh-ı 'âlî nijâd
Selîm ü hîred-mend Sultân Murâd* (6a)

beytinde de Padişah Sultan Murad, ismi belirtilerek övülmüştür. Eserin kaleme alındığı 982/1574 yılında Osmanlı Devleti'nin tahtında oturan, 1574 ile 1595 yılları arasında tahtta kalan III. Murad olduğu için, Sultan Murad Han ismiyle övülen padişahın III. Murad olduğu anlaşılmaktadır.

“*Ol Pâdişâh-ı Bî-naẓîrûñ Cûlûs-ı Hümâyûnlarına Târîh-i Dil-peẓîrdür* (8a)” bölümündeki,

*Şehen-şâh-ı cihân Sultân Murâd Hân'ıñ cûlûsından
Şafâlar kesb edüp 'âlem meserret tutdı âfâkı
Sekizinci günü şavmuñ cûlûs etti dèdüm târîh
Mübârek eyleye Sultân Murâd iclâsını Bâķî* (8a)

şiirinin son mısraında padişahın tahta çıkış tarihi belirtilmiştir. “*Mübârek eyleye Sultân Murâd iclâsını Bâķî* (8a)” mısraındaki harfler ebced hesabıyla 982/ 1574 tarihine karşılık gelmektedir. Ayrıca, eserin bir başka bölümünde müellif, “*Bu ân ol zamân idi ki târîh-i hicret-i Habîbü'r-Raḥman 'aleyhi şalâtü'l melikü'l-Mennân tokuz yüz seksen ikinci sâle erişüp mäh-ı mübârek-i Ramazân idi.* (5b)” diyerek 982/1574 tarihini zikretmiştir.

Eserin Padişah III. Murad'ın cülûsu vesîlesiyle ona sunulduğunu “Eserin Yazılış Sebebi” bölümünde belirtmiştik. Bu bilgiler ve eserin bitimindeki “٩٨٢” tarihi ışığında bakıldığında, *Gencîne-i Letâ'if* in mîlâdî 1574 yılında yazıldığı anlaşılmaktadır.

1.2.3. Eserin Adı

“Çün bu mecmû'a-yı maṭbû'a âyât-ı beyyinât ile menşûr ve esrâr-ı nikâtla manzûm kılındı ve 'iber ü emsâlle māl-â-māl olduğu ecilden **Gencîne-i Letâ'if** nāmıyla mevsûm olındı. Ḥazret-i Cenâb-ı Kerîmden ki maḥâsin-şîmeleri “(ve) inneke le'alâ ḥuluḳⁱⁿ 'azîmⁱⁿ” ile mevsûf u ma'rûfdur mutaṣarrî'dur ki işbu sûtûr-ı meşûr-ı pür-ḳuşûrî ve “aynu'r-rizâ 'an külli 'aybⁱⁿ külliyyetⁱⁿ” muḳtezâsınca 'ayn-ı rizâ ve liḥâz-ı irtizâ-y-ıla melḥûz édüp şân-ı şerîflerine lâyıḳ olan işlâḥ-ı pür-şalâḥ-ıla maḥzûz buyurup ve himem-i 'âliyeleri maşrûf kılınmaḡla ümmizdür ki şeref-i tām bulup ve cümle noḳşânı tamām olup maḳbûl-ı ḡâş u 'ām ola. Bi'avni'l-melikil 'allām (7b)”

Eserden alınan yukarıdaki bölümde müellif eserinin adını *Gencîne-i Letâ'if* koyduğunu açıkça belirtmektedir. Esere isim verirken içeriğine uygun bir isim arandığı anlaşılmaktadır. Buna göre içi ayetlerle, ibretli sözlerle ve örneklerle dolu olduğu için müellif eserine ‘latîfeler hazinesi’ anlamına gelen bu ismi uygun görmüştür.

1.2.4. Eserin Tertibi

Gencîne-i Letâ'if Allah'a hamd ve övgü ile başlamaktadır. Ardından Hz. Muhammed ve onun ashâbıyla halifeleri methedilerek devam edilmiştir. Övgülerin peşine sırasıyla padişaha medhiye, eserin yazılma sebebi ve padişah Sultan III. Murad Han için yazılan bir müseddes bulunmaktadır.

İkinci bölüm esas bölümdür. Bu bölümde hikâyeler ve onlara bağlı açıklayıcı makaleler bulunmaktadır. Eser, hâtime bölümü ile sona ermektedir.

1.3. HİKÂYELER

Eserde toplam 13 hikâye ve bu hikâyeleri açıklayan 13 makale yer almaktadır.

1. Hikâye

Anlatılanlara göre eski zamanlarda Bağdat şehrinde Mütevekkil isimli cömert ve yardımsever bir halife yaşar. Adaleti ile de nam salan bu padişah, halkının küçük kusurlarını görmezlikten gelip affederken, büyük suç işleyenlerin cezasını da hakkıyla uygulayan biridir. Padişahın Feth isimli beğenilen ve sevilen bir kölesi vardır. Uzun boylu ve gül yanaklı olan bu köle herkes tarafından övülen bir kişidir. Feth, bir gün Dicle Nehri'nin kenarında gezintiye çıkar, suyun güzelliğinden etkilenir, yüzmek ister. Elbiselerini ve silahlarını çıkarıp suya girer. Bir burcun kenarında yüzmeye başlar; lâkin Dicle Nehri kaynayıp taşar ve yasemin yaprağı gibi güzel olan o gümüş bedenli köleyi şehirden alıp gider. Feth, boğulma korkusu ile sürüklenirken, Allah'ın yardımıyla, bir odun parçasına tutunur. Böylece suyun girmedığı bir deliğe varır; ancak daha fazla yüzecek mecâli ve cesareti kalmadığı için orada kalır. Kötü haber padişaha ulaşır. Bağdat halkı da bu kötü haberin üzüntüsünü yaşar. İyi huylu adil padişah bu haberin üzüntüsü ile hasta olur. Devlet erkânı toplanıp padişaha taziye verip onu teselli eder. Feth için de dua okuyup makamlarına giderler.

Bağdat âlimlerinden Ayakkabıcı Hasen denilen îtibar sahibi, meşhur ve seçkin bir kişi vardır. Bilgisi herkesçe övülen Hoca Hasen için asrın bir tanesi denir. Ayakkabıcı Hasen o zamanlarda *Kenzü'l-Hakayık* isimli bir eser okumaktadır. Bu kitapta inci gibi bir söz görür ve sözden etkilenince bunu uygulamaya karar verir. “*İyilik yap, denize at*” sözünde belirtildiği gibi o da bir hafta boyunca her gün bir kap içine bir miktar hurma, iki parça ekmek ve bir tane pişmiş balık koyup kabı Dicle Nehri'ne bırakıp evine döner. Allah'ın takdiri ve sonsuz hikmeti neticesinde yemek kabı her gün Feth'in makamına erişir ve bu yiyecekler Feth'e azık olur.

Halife Mütevekkil'in Feth'in yokluğundan duyduğu üzüntü her geçen gün artar. Sonunda hakimlerinden vekillerine, hizmetçilerinden kapıcılarına kadar bütün yardımcılara emir verir ki; “Dicle Nehri boyunca Feth aransın, Feth'in ceseti mutlaka bulunsun ve defn edilmek için getirilsin.” Padişahın fermanı neticesinde uzunca bir süre arama yapıldıktan sonra hizmetlilerden birisi Feth'i bir delik içinde sağ görür ve halat yardımıyla kurtarır. Hemen o saat bir müjdeci padişaha gönderilir ve iyi haber verilir. Padişah Mütevekkil sevinçle Feth'i huzuruna çağırır. Feth'e iltifatlar ettikten ve

ikramda bulunduktan sonra, bir hafta boyunca nasıl sağ kaldığını, ne ile beslendiğini, ölümü nasıl def ettiğini sorunca, Feth başından geçenleri ve bir hafta boyunca yediklerini anlatır. Padişahın emri neticesinde tellallar salınır ve Dicle Nehri'ne her gün yiyecek bırakarak Feth'i ölümden kurtaran kişi aranır. Sonunda Ayakkabıcı Hoca Hasen bulunup padişahın huzuruna getirilir. Neden her gün nehre yiyecek bıraktığı sorulduğunda Hoca Hasen; *Kenzü'l-Hakayık* kitabında gördüğüm cümleyi denemek ve sonucunun ne olacağını görmek için yaptım.” der. Padişah Mütevekkil ikisini de güzel sözlerle uğurlar. Feth'i Mısır'a sultan, Hoca Hasen'i de yanına vezir tayin eder. Padişah bilinsin ister ki Allah iyilik eden kullarına iyiliğinin karşılığını verir.

1. Hikâye Kıssadan Hisse

Halife Mütevekkil ile Alemlerin Rabbi olan Allah kastedilmiştir. *“Tevekkül edenler yalnız Allah'a tevekkülde sebat etsinler.”* ayeti de bu mânâyı açıklar. Bağdat, âleme tekabül eder. Dicle'de bu pişmanlık çölünde görülen yokluk serâbıdır ki *“Susayanlar onu su zanneder.”* ayeti buna delildir. Feth, Allah'ın habîbi olan Muhammedü'l-Mustafa'dır ki, sallallahu aleyhi ve sellem, *“Biz sana dogrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.”* ayet-i kerimesi ile bu herkesçe bilinmektedir. Dicle'de yüzmek ademoğluna davettir; yani *“Zira gündüz vakti, sana uzun bir meşguliyet vardır.”* ayetinin de belirttiği şekilde Resul-i Ekrem meşgul iken aniden; *“De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) bana İlah'ınızın, sadece bir İlah olduğu vahyolunuyor.”* ayetinin de açıkladığı şekilde yirmi üç yıl boyunca diyar diyar gezerek insanlara tebliğ yapmıştır.

Feth'in sonunda Dicle'nin kenarında kalması; *“Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer.”* ayeti ile de mazhar olan kabirde kalmasıdır ki *“Onun bahçesi yüce cennetin bahçelerinden bir bahçedir, o bahçe dünya ve benim içindir.”*in beşareti ile o bahçede birkaç gün kalacak; sonra berzah aleminde olacaktır.

Hoca Hasen ümmetin hocaları ve âlimleridir. *Kenzü'l-Hakayık* kitabı, ince ve emsalsiz mânâlarla dolu olan Kur'an-ı Kerim'dir. *“İyilik yapın, denize atın ve sevabını Allah'tan bekleyin”* demenin dayanağı; *“Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse”, “İşte biz böyle iyiliğe çalışanların ecrini zâyi etmeyiz.”*dir. Ümmetin hocaları ve âlimleri *“Müminlere karşı yumuşak ve hoşgörülüdürler.”* dallarından bir sepet

yaparlar. Buyrukların yerine getirilmesi ekmek, seher vakti yapılan zikirler pişmiş balık ve yapılan ibadetler tatlı hurmadır ki *“Allah ve melekleri Peygamber’e çok salavat getirirler.”* ayetine dayanarak hayır dualar eşliğinde her Hoca Hasen bu iyiliği yapıp âlemin Dicle Nehri’ne atmıştır. *“Ümmetimin amelleri bana arz olundu.”* sözü şahittir ki bu hediyeler onun ravzasına ulaşır.

Halife Mütevekkil tarafından hakimlere ve vekillere Feth’i arama emri verilmesi, kıyamet günü Cebrail’in Resulu’llah’ın ravzasına gelip kıyametin koptuğunu belirtip onu kaldırması ve Muhammedü’l-Mustafa’nın eline Allah’ın izniyle ip verip, *“Pek yakında Rabbin sana verecek sen de hoşnut olacaksın.”* davulunu vurup Hazret-i Resul-i Ekrem’i, *salla’llahu aleyhi ve sellem*, Allah’ın huzuruna getirmesidir. Allah (cc) hoş sözlerle hitap ederek; *“Toprak ile örtülü olduğun zamanda ve dünya Dicle’sinin yarığında kaldığın zamanda ruhunun ve bedeninin gıdası neydi?”* dediğinde Resulu’llah şöyle cevap verecektir: *“Gecenin, gündüzün, gizlinin ve açığın da her yerinde O vardır.”* Bu yüzden ravzama nurdan tabaklar ile ümmetinden salavatlar birbiri ardınca gelirdi. Bunlar da ruhumun gıdâsı olurdu. O anda *“Allah bu sözü doğruları, doğruluklarıyla sorumlu kılmak için aldı.”* ayeti ile de belirtildiği üzere, namaz kılıp dua eden müminler Allah’ın huzurunda hazır bir şekilde bekleyecekler ve amellerinin sıkıntısı sorulduğunda: *“Kur’an-ı Kerim’de “Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür.”* ayetini okumuştuk. *“Biz güzel işler yapanların ecrini zayi etmeyiz.”* ayetine dayanarak amel yolunda ilerledik.” diyecekler. O zaman Hak Teala şöyle buyuracak ki *“Benim en sevdiğim kulum Muhammedü’l-Mustafa, salla’llahu aleyhi ve sellem, cennet Mısır’ına sultan olsun ve ümmetinden olan bütün hayır sahipleri ile âsîlerinin elinden tutsun. “Rableri onlara, tarafından bir rahmet ve hoşnutluk müjdeler.”* ayetindeki makama ulaştırsın ve günahkar kullarına şefaet eylesin. *“Rableri onlara tarafından bir rahmet ve hoşnutluk müjdeler.”* ayetini söylesin. Vezir değil her köle bir padişah olsun. Herkes *“Ne yana bakarsan bak, (yığınla) nimet ve ulu bir saltanat görürsün.”* mülküne ulaşsın.”

2. Hikâye

Hayatın sırlarını bilen ve eski zamanlardan haber nakleden bilgili insanların anlattıklarına göre bir zamanlar Basra şehrinde zengin bir tüccar vardır. Bu tüccar idrak sâhibi, tecrübeli, ticareti iyi bilen, kanunlara riayet eden bir kişidir. Bu zenginliği netîcesinde ayağının tozuyla âlemde birçok yere gitmiş, kara ve deniz demeden çok ülke gezmiştir. Rüşvet yemeyen, zararlı işlere kalkışmayan bu edepli kişinin malı Karun'un ki gibi çoktur. Mutlu bir aile hayatı ve birçok çocuğu vardır. Ancak “*İş kemale erdikten sonra zevale döner.*” sözünde olduğu gibi tüccarın malları musîbetler neticesinde bir bir yok olur, kısa bir zamanda rahatı kaçır, zenginliği yok olur ve tüccar fakir, muhtaç ve aç hale gelir.

Tüccarın cennet hurilerine benzeyen zarif ve güzel bir eşi vardır. Güler yüzlü, nazlı ve gönle ferahlık veren bir kişidir. Hep bollukta yaşamış, her nimetin en güzelini tatmış bu kadının fakir yaşaması çok zordur. Nitekim kocasının muhtaç ve fakir halini gören kadın, ondan ilgi ve sevgisini kesip ona soğuk davranmaya başlar.

O asrın Mısır sultanı adil, iyi huylu ve cömert bir kişidir. Fakirlikten gönlü yaralanan tüccar çaresiz kalınca gurbete düşer, sultanın ihsanının ümidiyle uzun ve zorlu bir yolculuğa çıkar, Mısır'a gider. Tüccar saraya ulaşınca padişahın dîvânına girer. Orada bulunan diğer kişiler gibi kollarını kavuşturup bekler. Askerî işler görülür, defterler işlenir, akşam davulu vurulur, sultanın yemek masası gelir. Bekleyen kullara her türlü ikram verilir. Yemekten sonra hizmetliler makamlarına giderler. Tüccar ise bir duvara dayanıp kalmıştır. Ne gidecek mecâli ne de konuşacak hâli vardır. Feraset sahibi olan hükümdar, tüccarın bir derdi olduğunu anlar. Tüccarı huzuruna getirir ve ona isteğinin ne olduğunu sorar; ancak utancından cevap veremeyen tüccarın ağzından bir kelime bile çıkmaz. Padişah tüccarın bu düşkün hâlini ve utancını görünce yardımcılarının hepsine destur verir ve odayı boşaltır. Yalnız kaldıklarında padişah yeniden muradını sorar. Tüccarın teskin olmadığını görünce odada ve mahfelde ne kadar mum varsa hepsini söndürür. Tüccar, utancı biraz azalınca, derdini anlatır, fakirlik neticesinde çektiği sıkıntıları iletir. Padişah derdini sonuna kadar dinler ve hazinedarına sabah olunca tüccarın isteğiyle ilgilenilmesini söyler. Çünkü “*İnsan iyiliğin (ihsanın) kölesidir.*” Tüccar da sözleri ve davranışlarıyla padişaha teşekkür edip onun huzurundan ayrılır ve saadet ümidiyle sabahı beklemeye başlar.

Tüccar, sabah olduğunda ümitle saraya yürür. Hazinedar sarayda hazır bir şekilde onu beklemektedir. Hazinedar tüccara eve gitmesini, sultanın ihsanının ona geleceğini söyler. Tüccar eve varınca üç yağız kölenin, üç heybe gümüş ve altınla geldiğini ve emrine hazır şekilde beklediklerini görür. Tüccar saygıyla karşılarında durur ve haremın kölelerine şahın gönderdiği altın ve gümüşten birer avuç uzatarak icâzet verir, gidebileceklerini söyler. Köleler başını eğerek: “Bizim padişahımızın kanunu şudur ki kıymet verdiği birine birkaç köleyle hediye gönderse o köleleri geri kabul etmeyi yüce şanına leke olarak görür. O köleleri de hediye olarak gönderir. Senin de için rahat olsun, bundan sonra senin köleniz ve ölene kadar hizmetindeyiz.” derler. Tüccar muradına kavuşur, ellerini açıp: “Bizden üzüntüyü gideren Allah’a hamd olsun.” ayetini okur, memleketine döner.

2. Hikâye Kıssadan Hisse

Hikâyedeki iflas eden tüccar ile kastedilen mümin insandır. Basra ise dünyaya tekabül eder. Mümin kişi, bir süre ömrünü refah içinde güçlü biri olarak geçirir. Çünkü gençlik ve zenginlik ona verilir. Kadın ile nefsi hatırlatmak amaçtır. Nice insan nefsin hevesine uyup eğlence ve sohbet meclislerinde ömrünü tüketmiştir. Yıllar sonra iflas etmiş, yaşlanmış olduklarında ve güçsüz kaldıklarında çaresizce fakirlik hastalığına tutulur ve dünyadan giderler.

Mısır ahirettir, sultan ise ihsanı çok olan Alemlerin Rabbi Cenâb-ı Hak’tır. “*Rabbim Ganî’dir (hiçbir şeye muhtaç olmayan), Kerîm’dir (çok cömert olan)*” ayeti bunun doğruluğunu bildiren kesin bir vesikadır. Akşam davulu göç zamanını ve ömrün sonunun geldiğini bildirir. Şahın halvet evi ıssız bir yer olan kabirdir ki “*Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe ...*” hadisindeki gibi ziyafet çekilen bir yer “*... veya cehennem çukurlarından bir çukurdur.*” hadisinde anlatılan ümitsizlik ateşinin ocağı olan bir hapishanedir.

Mısır sultanının iflas eden tüccara iyi davranması Allah’ın kerem ile mümin kullarını güzel karşılamasıdır. Tüccarın utanması ise müminin günahından ötürü yüzünün kızarmasına işaret eder. Şahın halvet evindeki yardımcılarını dışarı çıkarması Münker ve Nekir meleklerinin gitmesidir. Mumların söndürülmesi ile tüccarın derdini anlatması, Cenâb-ı Kuds’ün ışığının yükselmesi ile müminin günahların karanlığı içinde gizlenip yere kapanarak Cenâb-ı Hak’a yalvarmasıdır. Tüccarın durumunun hazinedara iletilmesi, sonsuz sırların hazinedarı olan, müminlerin ve günah işleyenlerin şefaâtçisi

Muhammedü'l Mustafa'ya (S.A.V.) İlahi ferman ile şefa'at emrinin teslim edilmesidir. Tüccarın daru's-saadette hazinedarla görüşüp evine gelmesi, Resulu'llah'ın şefa'ati ile cennete girmektir.

Padişah tarafından üçer kere ihsan ile gelen üç kölenin birisi Allah'ın yapılanların cezasını vermesi, birisi Allah'ın mümin kullarından razı olması ve diğeri Allah'ın bağışlaması ve ihsanda bulunmasıdır. Kölelerin bir kesesi: *“Afiyetle yiyin, için.”* ayetine işaretle doldurulmuş, bir keseye zenginlerin giydiğı ipek elbise ve kaftanlar koyulmuş ve : *“Kalın ipekten ve ince ipekten yeşil elbiseler giyerler.”* ayetine mukâbil Allah'ın izni ile fakirlere verilmiştir. Üçüncü keseye de ahu gözlü güzel kızlarla birlikte yiyip içme ve yaşama lütfu koyulmuştur. Buna delil olarak: *“Ve onları iri gözlü hurilerle evlendirmişizdir.”* ayeti mevcuttur. Allah'ın izni ile gelen bu üç keseden birinde peygamberleri makamlarında ziyaret, birinde melekler ile yakınlaşıp konuşma ve üçüncüsünde din kardeşleri ve samimi dostlar ile sohbet hakkı vardır. *“(Naim cennetlerinde) karşılıklı koltuklar üzerine kurulmuşlardır.”* ayeti buna delildir. Bu keselerde Allah'ın mümin kullarına vereceğı sırlar, Cenâb-ı Hakk'ın güzel sözleri ve Allah'ın cemâli vardır ki *“Nice yüzler vardır ki o gün (ahirette) parlaktırlar. Rabblerine nazar edicidirler.(Allah'ın cemâlini görürler)”* ayeti buna delildir.

Mısır sultanının ihsan gönderdiği kullarının kabul etmek zorunda olması, cennette mümine Alemlerin Rabbi tarafından verilen cezanın, rızanın ve ihsanın kesinlikle ulaşacak olmasıdır. Bu zenginlik; *“Allah kendilerinden hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır.”* ayetinde ifade edilmektedir.

3. Hikâye

Şehnamelerde rivayet edilen ve tarih kitaplarında anlatılanlara göre İskender bin Filkos, Aristo ve Calinus gibi Yunan hekimleri, ulemâsı ve büyük vezirleri ile dünyayı kuşatıp ele geçirmek ve bütün insanlara sultan olmak hevesiyle birçok ülkeye savaş açmış, birçok diyarı ele geçirmiştir. Bu hevesle ilerlerken padişahın yolu Hint diyarına düşer. Padişah, deniz kenarında çok sağlam surlarla çevrili kale içinde bir şehir görür. Ne kadar savaşa da şehri ele geçiremez, ne kadar uğraşa da kalenin kilidini açamaz.

İskender-i Zülkarneyn'in benzersiz, yürekli âlimleri parlak bir fikir bulabilmek amacıyla toplanıp istişâre ederler. İstişârenin olumlu netîce vermesi için yüksek bir yere çıkıp kaleden içeri bakıp şehri incelerler. Şehirdeki evlerin derme çatma olduğunu, halkın fakir fukara olduğunu görünce parlak bir fikir bulurlar. Hemen şehrin karşısına dağ gibi yüksek bir minare inşa edilir ve çelikten bir ayna minarenin tepesine konur. Öğle vakti gelip güneş tüm yakıcılığıyla ışığını gönderince, aynaya çarpıp şehre yönelen hararetli ışınlar evlerin pamuk gibi yanmasını sağlar. Şehir tümüyle yanmaya başlayınca kalenin kapıları açılır ve İskender şehri teslim alır.

3. Hikâye Kıssadan Hisse

Hikâyedeki İskender, Allah'ın emrinde olan insan ruhuna tekabül eder ki "*De ki Ruh, Rabbimin emrindendir.*" ayeti bu iddianın apaçık delilidir. Yunan âlimleri Aristo ve Calinus ile ruhun dayanağı olan büyük ve parlak bir meleke; yani akıl kastedilmiştir. Hindistan, insanın vücut dünyasında huy makamına karşılık gelir. Deniz kenarında etrafı surlarla çevrili şehir insaniyet mertebesidir ki hakikat denizinin sahili ve marifet nehrinin kayığıdır. "*Nefsini bilen, rabbini bilir.*" sözü buna delildir. Bu şehrin padişahı çok günah işleyen nefstir. İkilem arasında kaldığında ve onunla savaşıldığında çok kere ruh İskender'ine galip gelir. Şehrin içinde olan derme çatma evler şöhrat ve şehveti simgeler.

Dağ gibi yüksek olan minareden maksat şeriat ve tarikat yolunda kendisine uyulan, arkasından gidilen Muhammedü'l-Mustafa'dır (S.A.V.). İskender'in yaptırdığı ayna, hakikat güneşiyle beslenen gönül aynasıdır. Güneşin şehir üzerine ışınlarını yansıtması, İlâhi bilginin nurlarının ve sonsuz bilgiler içeren eserlerin ışığının kalp aynasına birbiri ardınca yansımalarıdır. Böylece insaniyet şehrinde ters dönmüş şöhrat ve şehvet evleri yıkılıp "*Ben şeytanımı kendi elimle teslim aldım.*"a dayanarak nefis mağlup

edilecek, ruh İskender'ine insaniyet şehri teslim edilecek, vücut şehriden kendini beğenme, bencilik gibi kötü huyların gitmesi sağlanacaktır.

4. Hikâye

İnci gibi sözlerle şöyle bir efsane daha anlatılır ki İskender saltanat sürdüğü yıllarda, yanında atlı ve yaya yardımcıları ve askerleriyle Sind diyarına girip Hindistan sınırına ulaşır. Hint ülkesinin devlet erkânı ve Sind diyarının ileri gelenleri toplanıp Hint sultanının huzuruna çıkar, eğilip alınlarını toprağa değdirirler. Ardından İskender'in dünyalar mahveden, ülkeler alan, içinde insan olan her yere sahip olmaya çalışan bir sultan olduğunu söylerler. İskender-i Zülkarneyn'in şu an Hint ülkesinin sınırında olduğunu bildirirler. İskender'e şahın hazinelerinden ve sonsuz definelerinden eşi benzeri olmayan hediyeler sunmayı teklif ederler. Böylece gönül rahatlığıyla ve dostlukla bu diyardan geçip ülkesine gideceğini ve Hindistan'ı hayırla yad edeceğini söylerler.

Hint padişahı şöyle cevap verir: “Ben malımı İskender'den esirgemem ve onunla inatlaşmaya da girmem. Hazinem baştan başa enfes mücevherlerle doludur; ama dört nesnem vardır ki başka kimsede olması imkansızdır. İlki, güneş yüzlü kızımdır ki büyük parlak yıldızlar onun yanında sönük kalır. Yıldızlar arasında Ülker ne ise dilberler arasında benim kızım odur. Kızımın yüzünün nuruyla bütün Hindistan cennet bahçesine dönmüştür. İkincisi, hazinemde saklı olan cihanı kaplayan kadehtir. Kainatın bütün suretleri onun üzerinde resimlenmiştir. *“Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.”* ayetinin manasına sahiptir. Kötü olan her şeyden uzaktır, daima şifa veren saf su ile doludur. Gizli hikmetlere sahiptir. Onu yapan üstad aslına taze ve soğuk parçalar katmış, hikmet ile mayalandırmış; böylece soğuk cisimlerin onun havasını bozması, topraktan yapılan camının suyun tabiatını bozması engellenmiştir. Üçüncüsü, zeka ve kavrayışta benzersiz olan âlimimdir ki hikmet okulunda başöğretmendir. Dördüncüsü, doktorumdur. Uğurlu nefesi ile hayat veren, ilaçlarıyla ölüleri canlandıran bir kişidir. Her illet ve hastalığın sebebi hararet ve kuruluğun artması, soğukluk ve nemin çok olması veya havadaki pis kokular ile yenilip içilen şeylerin vücuda ağır gelmesidir. O İsa nefesli doktor bu hastalıklara düşene, halis söz şerbeti ve tatlı kelimelerle sıhhat bahşeder. Yani tarikat yolunda ilerleyen hükümdarları iyileştiren, anlayış sahibi, güvenilir, sezgi ve feraset sahibi, nefesi mübarek, akıllı bir doktordur.”

Hindistan padişahı filozofunun, doktorunun, şeker sözlü kızının, ve altınla işlenmiş kadehinin İskender'e ulaştırılmasını emreder. İskender'in emrindeki vezirlere de değerli hediyeler gönderilmesini ferman eder. Padişahın emri gereğince bütün

hediyeler İskender'in padişah otağına gönderilir. Böylece Hindistan ahâlisi kötülük, fitne ve savaştan uzak olduklarına emin olup mutlu olurlar. İskender-i Zülkarneyn Hint diyarını hayırla yad ederek yoluna devam eder.

4. Hikâye Kıssadan Hisse

Bu hikâyedeki fethedici kişi Muhammed ümmetinden olan müminlerdir ki dünya ve âhiretin İskender'idirler. Namaz ve dua askerleriyle fakirlik Hindistan'ına girdiklerinde ki o ülke *“Her şeye kudreti yeten Allah'ın huzurundadırlar”* dır, ülkenin ileri gelenleri *“Benim rahmetim gazabımı geçmiştir.”* hadis-i kudsîsine dayanarak rahmeti çok olan Allah'ın dergahına dönerek yüzlerini şefaathane toprağına vurup şöyle dua ederler : *“Ey rahmeti bol olan Alemlerin Rabbi. Her ne kadar zayıf bir kul isek de “Halkın en hayırlısı onlardır.” çölünde konup göçen “Siz insanların iyiliğı için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.” kavminden kişileriz.”*

Müminler; *“İslam garip başladı, garip gidecek.”* sözündeki gurbette yaşayıp Kâbe'ye talip olurlar. Onların dünyada işleri hep o yönde olmuştur. *“Evliyaların yeri gökyüzündedir. Benden başkası tanımaz, bilmez.”* ile onlar gökyüzünde beslenmiş ve temizlik perdesinde utanma ile terbiye edilmiş, iyi huylu ve faziletli kişilerdir. *“Allah'ın seçtiğı şey hayırdır.”* hazinesinden eşsiz gerdanlıklar, benzersiz hediyeler verseler, *“En büyük Allah'tan onlar razı oldular.”* makamına erseler, denizlerden bir damla güneşten bir zerre eksilmez, denilince denizler ve rahmet dalgaları coşar.

Şöyle emrolunmuştur ki *“Muhammed ümmetine rahmet hazinelerinin en güzellerinden dört nesne verilsin. Muhammed ümmetinden her kişi saadet devletine erişsin.”* İlki, ay yüzlü imandır. *“Önlerinden ve sağlarından (amellerinin) nurları koşuyor.”* ayeti ile de belirtildiğı üzere İsa ve Musa ümmetinden de olsa, herkesi cahillikten ve sapkınlıktan kurtarır. İkincisi, toprak ve sudan olan gönül kadehidir. Sanatkar onu sanatıyla yapıp hevesle doldurmuştur. O yüzden heves suyunu vermiştir ve onun bir an bir yerde karar kıldığı görülmemiştir. Ata binmiş süratli bir padişah gibidir, elinde yönetme yeteneğı yoktur. *“Müminin kalbi Allah'ın parmakları arasındadır. Nasıl isterse onu öyle çevirir.”* hadisi üzere hali sürekli değışir. İskender gibi ölümsüzlük suyunu arayanlar da bu heves ile doludur. Sadece şarap kadehi hikmetle dolu olanlar böyle değıldir. Üçüncüsü, Eflatun sözlü bilgindir. *“Yâ-sîn. Hikmet dolu Kuran'a yemin olsun.”* işareti ile yüce Kur'an kainat denizindeki her türlü sedeflerle, ince sözlerle doludur. *“De ki Rabb'imın sözleri için derya mürekkep olsa...”*

mürekkebi ile kâtip “*Nun. Kaleme ve (kalem tutanların yazdıklarına andolsun ki...)*” levh-i mahfuzun sayfalarını gizlemiştir. Feraset sahibi olanlara “*Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.*” ayeti bunu açıklar. Dördüncüsü, Allah’ın habîbi, devasız hastalıkların tabîbi Muhammedü’l-Mustafa’dır (S.A.V.) ki “*Biz Kuran’dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifâ ve rahmettir.*” evinden ilaçlar getirmiş ve dünya hastanesinde altmış iki yıl reis olup oturmuştur. Ümmetin hastalıkları için kurtuluş ilaçları tertip edip müminleri tedâvi etmiş, günahkarlara şefaât eden doğru yolu gösteren kılavuz olmuştur. “*Resulünü hidayet ve hak din ile gönderen O’dur.*” ayeti ile âleme ve bütün insanlara hak dînini ilan etmiştir. “*Allah kendilerinden hoşnut olmuş, onlar da Allah’tan hoşnut olmuşlardır.*” makamında durmaktadır.

5. Hikâye

Bağdat şehrinde Ebu Galib adında zengin ve bilgili bir tüccar vardır. “*Muhakkak ki zamanı boşa harcaman şaşılacak şeydir.*” sözündeki gibi Ebu Galib fakirleşir ve gurbete düşer. Bağdat’tan çıkıp uzun yollar kat ederek Mısır’a ulaşır; fakat çok üzgündür. Kurnazlığın yol açtığı musibetler ve kibrin getirdiği afetler neticesinde zenginlikten fakirliğe düşmüş, yalnız kalmış, yüreği ateşle yanmış, gözleri yaşla dolmuş bir şekilde hiç tanıdığının olmadığı bir diyara gelmiştir.

“*Ey Allah’ım! Devletin yok oluşundan, nimetin değişmesinden, zamanın günah ve eşkiyalık üzerine bitmesinden sana sığınırım.*” duasıyla yaşanmalıdır. Çünkü zenginliğin yerini fakirlik ve sıkıntının almasından büyük intikam yoktur. Ebu Galib o kadar çaresiz kalır ki açlıktan ölmesini önleyecek azığa muhtaç hale gelir. “*Çok tamahkarlık yapan mahkum kalır.*” sözü hükmünce endişelidir. “*Şimdi sızlansak da sabretsek de birdir. Çünkü bizim için sığınacak bir yer yoktur.*” ayetindeki durumda kalır. Kendine uygun bir iş bulamaz. “Eğer gücümün yetmeyeceği işlere girip çalışırsam, gözyaşımın dalgalarında boğulurum; eğer fakirlikle açlık ve sefalet içinde kalırsam, gönlümün ateşinde yanarım.” diye inleyip ağlar, Ümitsizlik içinde “*Yukarı korsam is olur, aşağı korsam pas*” diyerek köşesine çekilip son yiyeceklerini yer ve çalışmadan yaşar.

Ebu Galib’in bütün hizmetkarları onu terk etse de iyi günde ve kötü günde onu yalnız bırakmayan, Ebu Galib’e dost olan bir hizmetkarı vardır. Hizmetkar, efendisinin fakirlik içinde çaresizce ağladığını görünce ona nasihat ederek; “Ey efendim! İnsan zayıf yaratılmıştır. Vücudun sağlam kalabilmesi için yemek ve içmek gereklidir. Bu “*yiyin, için*” ayetinde de buyrulmuştur. Akıllı başında olan ve doğru yol üzere ilerleyenlerin, vücutlarını tehlikeli işlerden koruyup selâmete ermeleri gerekir. Sizin için de gerekli olan mübarek omzunuzdaki şalı satıp onun parasını yiyecek ve içecek için harcamanızdır. Bedeninizin güçsüzleşmesindenense çıplak kalması daha iyidir.” der. Tüccar, hizmetkarının sözünü onaylayarak omzundan şalını çıkarıp ona verir. Hizmetkar şalı satmak için pazara gider. Ebu Galib ise evinde feleğin dönecliği ve günlerin bukalemun gibi değişmesinin üzüntüsüyle düşünürken evin duvarındaki delikten aniden bir fare çıkar ve etrafta gezinmeye başlar. Ağzından bir dinar çıkarıp ortaya bırakır ve deliğe geri döner. Fare her gün aynı şekilde delikten çıkıp tüccara dinar bırakmaya başlar. Bir hafta içinde yetmiş dinar bırakınca Ebu Galib paraları toplar

ve hazine bulma ümidiyle baltayla duvarı yıkar. Büyük bir küp bulur, küpü kırdığı anda kıvıltı altınlar odaya saçılır. Binlerce altın bulan tüccar, eski zenginliğine kavuşmanın sevinciyle asıl vatanına döner.

5. Hikâye Kıssadan Hisse

Hikâyedeki Tüccar Ebu Galib, mümin insanı temsil eder. Mümin kişi, cennet Bağdat'ından dünyaya düşmüştür. “*Andolsun ki biz insanı çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık*” yolunu aşp gençliğini yaşayıp kemale ermiştir. Allah'ın emri ile dünyadan göç edip mezarı temsil eden Mısır'a ulaşmış, darlık ve sıkıntı içinde kalmıştır. Son eşyası olan şalını satması beyaz kefeninin toprakla buluşmasıdır.

Farenin ortaya çıkması dehşete uğrayan müminin ibadetlerinin yetişmesidir. Duvarın yarığı insanın tenine, dürüstlük altını kalbine karşılık gelir. Beyni “*Rabbim Allah, peygamberim Hz. Muhammed, dînim İslam, kiblem Kabe.*” cümlesidir. Paranın kaynağını bulmak ümidiyle duvarı yarıp küpü bulması, müminin kabirde temiz kalbinin açılması ve “*inşirâh-ı sadr*” olmasıdır. Bulduğu gizli hazineden binlerce dinar çıkması, nurlu kalbinde bulunan şariat üzerine yol aldığı zamanların ve verdiği doğru kararların ortaya çıkmasıdır. Ebu Galib'in bulduğu ebedi mal ile asıl vatanına gitmesi, mümin kulların tevhid hazinesinin gücüyle Adn cennetine girmesidir.

6. Hikâye

Geçmiş zamanın adil padişahlarından biri hizmetkarlarıyla gezintiye çıkar. Padişahın yolu bir köprüden geçer. Köprünün başında fakir bir adam oturmuş ve başını köprünün taşına koymuş, yürekleri parçalayacak derecede ağlamaktadır. Padişah ona neden ağladığını sorduğunda: “Fakirlik yolunda ilerleyen gönlü yaralı bir dervişim. Ömrüm boyunca çabaladım; ancak bir eşek sahibi olabildim. Ama eşeğim palanı ve seferimin tüm azığıyla köprüden suya düştü.” cevabını alır. Padişah fakirin gönlünü yapmak için eşeğin üzerindikilerle beraber değerini sorar. Sekiz dinar ettiğini öğrenince hazinedarına bu paranın fakir adama verilmesini emrederek yoluna devam eder. Padişahın askerlerinden biri dervişe az önce padişah ile konuştuğunu söylediğinde ondan ne kadar para istese alacağını anlayan fakirin aklı başına gelir. Derviş, o gün akşama kadar köprünün başında padişahın dönüşünü bekler.

Akşam olup padişah köprüye yaklaşıncı derviş yeniden feryat ederek ağlamaya başlar. Padişah şaşkınlıkla bu sefer niçin ağladığını sorunca: “Eşeğin palanı için az paha biçtim.” cevabını alır. “Palanın değeri ne ederdi?” diye soran padişah; “Bin kızıl altın ederdi.” cevabını aldığı anda ; “Be hey derviş, aklın başında mı senin? Sekiz dinar eden eşeğin palanı bin dinar eder mi?” der. Bütün gün bu ânın gelmesini bekleyen derviş içinden geçenleri açıkça söyler: “Eşek için paha biçtiğimde, kiminle konuştuğumu bilmiyordum. Şimdi cömert bir padişahla konuştuğumun farkındayım. Bu yüzden gönlümden geçen pahayı söylüyorum.”

6. Hikâye Kıssadan Hisse

Hikâyedeki padişah ezel ve ebed ülkesinin padişahı Allah’tır. Köprüden murat dünyadır. “*Dünya âhiretin köprüsüdür.*” de buna delildir. Köprünün başında duran, eşeğini, hayvan yemini ve bütün mal varlığını suya düşüren derviş, nefsinin derdiyle uğraşan mümindir. Dünya köprüsünde doğru yolu bulup pişmanlık gözyaşlarıyla ağlaması, affedilme talebiyle ağlayarak dua etmesidir.

Sultanın fakir dervişe eşeğin pahası için sekiz dinar vermesi “*Şüphesiz cennet onların olmak karşılığında...*” ayetindeki gibi Allah’ın mümin kulunu cennete koymasıdır. O anda mümine padişah ile konuştuğunu haber eden asker Muhammedü’r-Resulu’llah’tır. “*Allah’ın fazlından isteyiniz, şüphesiz ki Allah işin büyüklüğünü sever.*” hadisi ile; “Nefsin için ne paha biçer ve istersen, O cömertliğiyle onu verirdi, bütün isteklerine kavuşurdun.” der.

“*Eger tekrar dönerseniz, döneriz.*” ayeti mucibince padişahın köprüden geri dönmesi “*Rabbin geldi ve ...*” ayeti takdirince Allah’ın rahmetinin müminlere gelmesidir. Fakirin yeniden ağlaması müminin “*Orada (dünyada) ihmal ettiğimiz şeylerden dolayı bize yazıklar olsun.*” demesidir. Dervişin bin dinar paha biçtiği palan müminlerin tümüne bostan korkuluğu olan namaz, zekat, hac ve ramazan orucudur ki ederi binlerce dinar ve Sevgili’nin güzelliğidir. Fakirin, “Eşek için paha biçtiğimde, kiminle konuştuğumu bilmiyordum.” demesi “*Senin hak ettiğin şekilde seni tesbih edip, sana ibadet edemedik.*” sofrasındaki nimetlerden “*Sana hak ettiğin şekilde ibadet edip, seni hak ettiğin şekilde bilemedik.*” diyerek yemesidir. O fakire palan için bin dinar verilmesi, sâlih kulların namazı karşılığında selâm ve övülme derecesi, duâsına rahmete kavuşma, kıyâmına cennete ikrâm, secdesine şehit sevâbı, sadakasına doğruluk makâmı, namazda oturuşuna cennette hediye, namazın sonundaki selâmına cennet, haccına öbür dünyada kişinin mümin olduğuna delâlet, gayretine Allah tarafından karşılığının verilmesidir.

7. Hikâye

Rivayetlere göre bir kervan seyahat ve ticaret için dağları ve yolları aşp ilerleyerek bir kervansaraya ulaşır. Kervan halkı geceyi kervansarayda geçirir. “*Unutma ki seslerin en çirkini eşeklerin sesidir!*” ayetindeki gibi gece eşekler anırmaya başlar. Eşeklerin sesinden rahatsız olan kervan halkından bir tâife vakitsizce uyanır ve “Eşeklerin bu vakitsiz anırması hal diliyle bize; gidin, gidin demesidir.” diyerek şamata çıkarır. Kervanbaşı akıllı ve olgun bir kişidir. Şamata çıkaranlara; “Sakın bu murdar eşeklerin sesine itimat etmeyin, böyle kılavuzla yola gitmeyin.” diye nasihat eder; ancak nasihat bu cahil kişilerin kulağından girip kalplerine yerleşmez. Cahiller; “Yolcu yolunda gerek, yavaş yavaş gidelim.” diyerek kervandan ayrılıp gece yarısı olmadan yola çıkarlar.

Karanlıkta ıssız yollarda ilerleyen bu cahillerin karşısına kervanbaşı olmadan yola gidenlerin yolunu kesen bir grup harami çıkar. Haramiler bu tâifeyi yağmalar. Bütün malları ellerinden alınan cahil tâife, çaresizce yoluna devam eder. Bir şehre yaklaşırlar; ancak padişahın şehri korumak için nöbetçiler diktiği bir yere gelmişlerdir. Şehri hırsızlardan koruyan nöbetçiler bu tâifeyi görünce yakalayıp bağlarlar. “Siz kimsiniz?” diye sorduklarında; “Biz kervan yolcusuyuz.” cevabını alsalar da onlara inanmazlar. “Kervanbaşı olmayan kervan mı olur, bu saatte yolda yolcu mu yürür?” diyerek padişahın huzuruna getirirler. Yolcular söz dinlemeyip yola çıktıklarına pişman olup; “Yazık bize, eşeğin sözüne itibar ettik de kervanbaşını dinlemedik. Nice belaları hak ettik.” diye figân ederler. Yolcuların durumunu öğrenen kervanbaşı, merhamet göstererek padişahın huzuruna çıkar. “Bunlar kervan halkından cahil birkaç kişidir. Eşeğin sesine uymuş, eşeği kılavuz edinmiş eblehlerdir.” diye şahitlik edip affedilmelerini ister. Padişah kafilobaşının hatrı için bu alçakları affedip salar.

7. Hikâye kıssadan hisse

Hikâyede belirtilen kervansaray, dünyadır. Kervandaki yolcular âdemoğludur. Kafilobaşı, Allah’ın resulu, müminlerin kılavuzu Muhammedü’l-Mustafa’dır (S.A.V.) ki kafilobaşı olma yetkisi ona verilmiştir.

Eşek, hilesi çok olan şeytandır ki “*Hepsini mutlaka azdıracağım.*” diyerek vesvese ve cehalet ile insanları doğru yoldan saptırmaya çalışır. Ümmetten bazı tâife, sünnete uymayıp şariat yoluna muhalefet ederek onun peşinden gider. Şeytanın

haramileri olan nefsin hevesleri ve vesveselerine talan olup mahşer günü perişan halde kalırlar.

Allah'ın kahrı bu taifeyi yakaladığında, bunlar; *“Yazık bana! Keşke falancayı (batıl yolcusunu) dost edinmeseydim!”* derler. Şeytana uyup doğru yoldan saptıklarına pişman olmuş bir halde ağlayarak Allah'ın huzuruna varırlarken âdemoğlunun kılavuzu, ezel ve ebedin hocası, Allah'ın habîbi Muhammed Mustafa bu vakâdan haberdar olup Allah'ın huzuruna gelir; *“Bunlar harami değil ümmetimden cahil ve zalim insanlardır, “Cahilliginden dolayı kötü işler işliyor çünkü o hem zalim hem de cahildir”* ile yularlarını nefs hayvanına vermiş, doğru yoldan sapıp cehalet yoluna girmiş eblehlerdir.” diye şahitlik eder. *“Cennet ehlinin çoğu eblehlerdir.”*e uygun olarak şefaât ister, Allah bu günahkar müminleri affederek cennetine alır.

8. Hikâye

Hikâyeye göre Keşmir’de insan yiyen yedi başlı bir ejderha ortaya çıkar. Nice aylar ve seneler o diyarda kuşlar uçamaz, yabâni hayvanlar gezemez hale gelir. Havada uçan kuşlar onun alev saçan nefesiyle fırında pişmişe döner; ona yaklaşan nice garip, ejderhanın zehirli nefesinin etkisiyle helak olur. Diyarın padişahı Adil İsfendiyar’ın bu korkunç durum karşısında gönlü yaralı, kanadı kırıktır. Mesul olduğu insanları koruyamadığı, onların sorularına cevap veremediği için utançla ah ederek ağlar.

Padişah daha fazla beklemenin daha çok acı getireceğini bildiğinden en cesur askerleriyle bir ordu oluşturur, kendisi de ordunun başına geçer. Şimşek gibi kılıç darbeleriyle ve okların yağmur gibi atılmasıyla ejderhanın öleceği ümidiyle yola çıkarlar. Geceleyin vardıkları büyük bir dağın tepesindeki çayırda kuzu ile oğlağın arkadaş olduklarını görürler. “*Kim Allah için alçakgönüllü olursa Allah onu yüceltir.*” sözü mucibince Hak Subhânehu ve Teâlâ yüce şanıyla övünmeyip tevâzu gösteren bu dağı diğer dağlardan yüce kılmıştır. İsfendiyar bu yüksek dağın en tepesine çıkıp ejderhanın çıktığı yere baktığında gökyüzüne kadar bir sütun gibi yükselen ateş görür. Şaşırان padişaha yardımcıları durumu izah eder. Gökyüzüne çıkan bu ateşin ejderhanın nefesi olduğunu, her gece cehennem zincirleri ile göklere ejderha çekilir gibi görüldüğünü, gece olup güneş yok olduğunda bile ejderhanın ateşinin her yeri aydınlattığını söylerler. Padişah İsfendiyar gökyüzüne direk gibi yükselen siyah dumanları görünce hemen emreder ki “Keşmir’deki hünerli mimarlar toplanıp bir mancınık yapsınlar”. Emre uyularak dağın tepesine büyük bir mancınık kurulur.

Ezan okunduğunda abdest alan padişah temiz bir yerde namazını kılar, ardından iki rekat da hâcet namazı kılıp ellerini Allah’ın dergahına doğru açıp: “Ey Alîm ve Allâm, ey Hakîm ve Kâdir Allah’ım. Çoban Musa’nın asâsını ejderha eden, ejderhayı asâyâ döndüren, Allah’ın dostu İbrahim, kovulmuş Nemrud’un ateşine gözünü yumup gittiğinde sırları bilen Sen’din. “*Sana tevekkül ettim ve işimi sana dayandırıdım.*” Bu yolda ümidim boşa çıkar da ejderhanın zehriyle ölürsem de halkın ejderhaya yem olup Allah’ın huzuruna çıkmasından iyidir.” diyerek mancınığa girer. Kılıcını kılıfından sıyırp hazırlar. Mancınığın çarkları çevrilip halatları burulunca padişahı havaya fırlatırlar. Cesur padişah, Allah’ın takdiri ile havadan şimşek gibi inip ejderhanın kafasına kılıcı indirerek ona ölüm şarabı içirir. O anda etrafa saçılan zehirden padişaha da denk gelir ve padişah ejderha zehriyle şehit olur.

8. Hikâye Kıssadan Hisse

Hikâyedeki kan dökücü ejderha nefs-i emmâredir. Keşmir ile dünya kastedilmiştir. Nefs-i emmâre, dünyada kötü işlerle ilgilenip şeriat kurallarını tahrip etmek hevesindedir. Adil İsfendiyar, gönüldür. Su ve toprak ülkesinin padişahıdır. İnsan yiyen ejderha nefesi enâniyyet ülkesindeki her yeri işgal edip ibadet etmek isteyen halka “*Yaratılmışların nefeslerinin sayısı kadar Allah’a giden yol vardır.*” sözündeki tutulan bütün yolları kapatmıştır.

Büyük ejderhanın varlığının korkusuyla yolda kaldıklarında zâhirî ve bâtinî amel orduları akıl dağına çıkıp insanlık vadisine bakarlar. Görürler ki hayvanî şehvetin ışıkları ve nefsânî düşüncelerin dumanları ecel dairesini kaplamış, sonsuz mutluluğun önünde direk direk olmuştur. Ruhânî gökyüzünün kubbesi gaflet dumanlarıyla dolmuştur. Bu durumda akılları başlarından gidince ihlas ve tasdik ağacından bir mancınık yaptırıp elinde mücâhede kılıcı ve dilinde müşâhede tedbiri ile vücudunu aşk havasına atarlar.

Ezandan sonra nefs ejderhasını mücâhede ve riyâzet kılıcı yaralayıp helak eder. Nefs ejderhasının zehriyle gönüller zehirlenmiş olduğunda zulme uğramış güzeller gibi vücutlar yok olur. “*Ancak kimi bir yılan (ejderha) öldürürse, Allah onu kendine yakın olarak diriltir.*” sözündeki gibi sonsuz iyilikler hazinesinden çıkan İlâhi ilaç yetişip gönül İsfendiyar’ını ejderha zehrinden kurtarır ve saygın, kurtulmuş insanlar zümresine alır.

9. Hikâye

Râvîlerin rivayetlerine göre Sasanî devrinde Dâsım isimli sevilen, âdil, ahlâklı bir padişah yaşamıştır. Zamanın Hüsrev'i ve İskender'i olan bu padişah hizmetkarlarıyla gezintiye çıkar. Dağlık, tepelik alanları geçip bir akarsu kenarına varır.

Aras Nehri'nin aktığı bu suyun başındaki köprüden geçmek için ilerler. O anda köprü'nün üzerinden geçen bir kadın vardır. Bu nahif kadın bebeğinin azığını omzuna atmış, bebeği de kundağına sarıp göğsüne almış köprüden geçerken padişaha ait bir katır ürküp kadına bir çifte atar. Akli şaşan kadının ciğerparesi olan oğlu suya düşer. Havadan bebeği gören yağmacı bir kartal demir gibi pençeleriyle çocuğu kapıp götürür, dağ başında, bir kayaya koyar. Padişah kötü bir duruma sebebiyet vermenin üzüntüsüyle askerlerine emreder ki “Çocuk bulunup getirilsin.” Üzerine gelen atlıları gören ve çalan davulları duyan kartal ürker, bebeği bırakıp uçar. Bebeği sağ ve sağlıklı bir şekilde annesine getirirler.

9. Hikâye Kısadan Hisse

Mânâ âleminde bu hikâyedeki Aras Nehri heves ve isteklerin sarayıdır. Köprü, cennet bahçesidir. Şah Dâsım, Muhammed Mustafa'dır. Anne Cenâb-ı Hakk'ın yardımını, süt emen bebek âdemoğlunu simgeler. Çifte atan eşek, haramlara yönelen şeytanı temsil eder. Şeytanın hilesi çoktur. Hak yolunda, cennet köprüsü üzerinde durmuş, vesvese çiftesiyle âdemoğlunu dünyanın heveslerle dolu Aras Nehri'ne düşürmüştür. Kartal, Kuran-ı Kerim'de de belirtilen Allah'ın ceza ve cefalarını simgeler. Azap ve ibret pençesiyle, kovulmuş âdemi yaralamak niyetindedir. Şeriat ülkesinin Dâsım Şah'ı, tarikat ve hakikat yolunda, himmet ve şefa atını isyancı cefa kartalının üzerine sürüp yalvarma eli ve “*Rabbim! Muhammedin hakkı için bağışla.*” duasının davuluyla cefa kartalını âdemin üzerinden uzaklaştırır. “*Sonra Rabbi onu seçkin kıldı. Tevbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti.*” ayetinde belirtildiği gibi âdemoğlu Allah'ın affına ulaşır.

İkinci mânâda da kanlı Aras Nehri cehennem ateşidir ki günahkarların ve zalimlerin makamı orasıdır. Köprü ise inceliğiyle dikkat çeken Sırat Köprüsü'dür. Anne, Allah'ın cömertliğini, süt emen çocuk mümini temsil eder. Mümin, rahmet bostanında emirlere uyup anne sütü ile beslenirken harama düşmeyi temsil eden eşek, nefsin yardımıyla gönle yerleşir. Ve âdeme bir çifte vurup onun aklını başından alır. Âdemoğlu sırât-ı müstakîmden cehennemin en alt katlarına düşer. Kartal, cezaya

işarettir. Dâsım Şah'ın bütün askerleriyle kartalın üzerine gitmesi “(*Peygamber*) ve beraberindeki müminler”in yetişip mümini ceza kartalının elinden alıp cömertlik annesine vermesidir.

10. Hikâye

Meşhur bir efsaneye göre eski vakitlerde bir köylü kırlarda gezintiye çıkar. Köylünün yolu bir dağın eteğine varır. Dağ eteğindeki ormanlık alandan aniden bir aslan çıkar ve aslan köylüye tam pençesini vuracakken ormandan siyah bir domuz belirir. Domuzun sesini duyan aslan, köylüden pençelerini çekip domuzun üzerine atlar. Domuzu parçalayıp, onun etiyle açlığını gideren aslan ormana döner. Köylü kurtulmanın mutluluğuyla şükrederek ilerler ve bir tepeye varır. Tepede henüz yeni öldürülmüş insanlar, karınları deşilmiş cesetler görür. Cesetlerin üzerlerinde bulunan para keselerini görünce onları yanına alan köylü istediğini bulmanın sevinciyle ikamet ettiği diyara döner.

10. Hikâye Kıssadan Hisse

Mânâ âleminde bu hikâyenin anlamı şöyledir. Yolunu şaşırmış âsî müminler Arasat sahrasında iken vahşi aslan, ateşi ile akli karışık mümini helak etmeye çalışır. O anda “*Orada onların (öyle feci) nefes alıp vermeleri vardır ki...*” ayetindeki ve “*Unutma ki, seslerin en çirkini merkeplerin sesidir!*” ayetindeki gibi korkunç sesler duyan azap edici aslan, dikkatini seslerin geldiği tarafa yöneltir. Bu seslerin sahibi mahşer yerindeki siyah domuzlar olan kafirlerdir. Ceza dişleriyle ve pençeleriyle kafirleri parça parça edip murdar domuzları cezalandırır. Böylece günahkar mümin kurtulur.

Allah tarafından “*Bu senin ateşten kurtuluşundur.*” sözü gelir, mümin o mutluluk ile huzur ve nur sarayı olan hurilerle dolu cennetin yüksek mertebelerine “*Sonra biz, Allah’tan sakınanları kurtarırız.*” ayeti ile giderken yolda bulup aldığı keseler lanetli kafirlerin sevaplarıdır. “*Bizi cennette bu yere varis kıldı.*” ayeti ile ve “*Kullarımdan bazılarını yeryüzüne vâris kılacağız.*” cevabı ile yol alır. Köylünün asıl makamına varıp muradına ermesi müslüman kişilerin cennete girip “*Hamd, verdiği sözde sadık olan Allah’adır.*” ayeti ile Allah’ı zikretmesidir.

11. Hikâye

Eski zamanlarda dünyanın talihsizlikleri, feleğin felaketleri neticesinde borçlu duruma düşmüş, fakir, yiyeceği ve giyeceği olmayan biri vardır. Alacaklıların onu sıkıştırmasından korktuğu için inzivâyâ çekilip saklanarak yaşasa da bir gün gezme isteği gönlüne galip gelir.

Onmadık baş bu borçluya taş olur. Kırdan gezinirken alacaklının biri borçluyu görür ve borçluyu eteğinden tutup aşağı yukarı sürümeye başlar. Borçlunun elini, ayağını bağlayan alacaklı, kendi önde, borçlu arkada şehre doğru ilerler. Dünyanın alçaklığı ve feleğin bu kalemin misali hile yapması neticesinde karanlık basmadan şehre yetişemezler. Çölde kalan bu iki çaresiz, bazen sert, bazen yumuşak konuşarak geceyi çölde geçirirler. Alacaklı borçlunun ayağına bağladığı ipin bir ucunu da kendi ayağına bağlar. Aslında kendi eli ile canını belaya sürüklemektedir.

11. Hikâye Kıssadan Hisse

Hikayedeki Çin sahrası “Çamurdan süzölmüş bir hulasadan...”, Maçın sahrası “*Hakir bir sudan...*”dır. Yani insanın vücut çölünde “Allah sizi de yerden ot (bitirir) gibi bitirmiştir.” ayetinin açıkladığı üzere bazı amel ağaçları vardır ki onların yapraklarından “Oruçlunun ağız kokusu Allah indinde misk kokusundan daha güzeldir.” hadisindeki gibi temiz kokular ile Allah’a yakınlık gelir.

Ömür güneşi doğduğunda âdemoğlu yokluktan gelir. Olgunluk çağı geçip ayrılma vakti geldiğinde eksiklik tarafına ilerleyip “*Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik.*” makamına ilerler. Ömür güneşi battığında dünyadan ayrılır. “*Sizi oraya döndürecek ve sizi ondan çıkaracağız.*” ayeti hükmünce âdemoğlu topluluğu berzâha gider. “*Ve sizi (haşirde) diğer bir defa ondan çıkaracağız.*” ayetinde işaret edildiği üzere kıyamet sabahının güneşi doğduğunda topraktan başlarını kaldırıp taze fidanlar gibi silkinerek kalkarlar.

12. Hikâye

Rivâyete göre Hindistan’da Şemse isimli siyah renkli bir yılan vardır. Yıllar geçtikçe gücünü yitiren yılanın görme kuvveti de azalır. Görme duyusu azaldığında gözlerini yedi gün boyunca güneşe karşı tutan yılan, eskisi gibi sağlıklı olarak görmeye başlar.

12. Hikâye Kıssadan Hisse

Hikâyedeki güneş gibi, gönül de din binasının güneşidir. Onu oluşturan kesin bilgilerin aydınlığıdır. Gönül gözü gafletten kurtulmak için Allah’ın lütuf güneşine karşı durur. Lütuf ve ihsan güneşi ezelden ebede dek parlar.

İnşallah Allah gönül gözümüze nur verir. Basîret gözümüze sürme çeker. Allah’ın güzelliğinin nuruyla safâlar gelir, canımızdan ve gönlümüzden gamın pası silinir. İhlas ile kurtuluşa ereriz. Kendini beğenmişliğin utancından kurtuluruz ve gönül aynamız cilâlanmış gibi parlar.

13. Hikâye

Rivâyete göre müminlerin emiri Halife Memun zamanında çölde samyeli rüzgarı gibi yaşayan fakir bir bedevî vardır. Bedevî, yaşadığı topraklar çok verimsiz olduğundan fare ve çekirge yiyerek, çöllerdeki kirli suları içerek yaşar. Geçimini zorla sağlayan bu adamın yaşadığı yerde yağmur da yağmayınca topraklar çoraklaşmaya, sular kurumaya yüz tutar. Bedevînin susuzluğu artınca; “*Her canlı şey sudan yaratılmıştır.*” diyerek yüzü gözü toprak içinde ızdırapla bir içim su arar. Geçim sıkıntısı iyice artınca memleketini terk edip âvâre bir şekilde diyar diyar gezmeye başlar. Açlık ve susuzluk içinde gezerken küçük bir göl görür. Susuzluğun getirdiği hararet ile bir su kuşu gibi göle kendini atıp gözünü yumup ağzını açar, o sudan kana kana içer. Suyu içince: “Dünyada bunun gibi temiz su, bunun gibi şifalı bir çeşme yoktur. Belli ki bu su Rıdvan cennetinden çıkmış, Kevser havuzundan akmış saf sudur. Galiba benim fakirlik içinde yaşadığım acı ve çektiğim sıkıntı neticesinde cennet derecelerinden bir delil olarak bana peşinen Allah tarafından ölümsüzlük suyu ihsan edildi. Bana düşen bu temiz sudan müminlerin emiri halife Memun’a da götürmektir. Halife Memun’a Hızır erişmemiş olabilir. O bu bereketli suyu görmemiş olabilir. Halife bu suyun tadına vardığında onda ruhânî bir zevk hâsıl olur. O zaman bana da sultanın memleketinde yaşamak mutluluğu verilir.” diyerek mal ve altın temennisiyle kırık bir testiye bu sudan doldurup halifenin sarayına doğru yola koyulur.

Fırat Nehri’ne yakın bir yerde bedevî, Allah’ın inâyetiyle halife alayını görür. “Ölümsüzlük suyu içtim, halife makamından öteye geçtim. Hızır yetişti.” diyerek sevinir. Halifenin gönül gözüne bedevînin durumu iletilmiştir. Adamlarını gönderip bedevîyi buldurur. Halifenin huzuruna çıkan bedevî, şâha dualar eder. Padişah bedevîye dönerek: “Selamun aleyküm ey bedevî . nereye?” der. Bedevî, aleyküm selam dedikten sonra: “Ey müminlerin emiri! Sana hiçbir kulunun getirmediği bir hatıra getirdim.” der. Memun; “Ey hüznü adam, bu nedir?” dediğinde, bedevî suyu göstererek; “ Bu cennet suyudur, ey müminlerin emiri.” der ve suyu halifeye sunar. Feraset sahibi olan anlayışlı padişah, olaydan haberdar olduğu için ve bedevînin hatırı için pis kokulu bu suyu içer. Sonra başını sallayarak: “ Bu cennet suyundan başkası değildir. İsteğin nedir ey bedevî? diye sorar. Bedevî bu güzel soru üzerine sevinçle cevap verir. “Buraya iki vadi arasında ailemle yaşadığım uzak bir yerden geldim. Onlar da ben de açız ve açıktayız. Ümidimiz önce Allah’tır; sonra da sizsiniz. Cömert padişah cevap verir: “İşte sana harcaman için bin dinar veriyorum.” Konuşmaların ardından

bedevînin heybesi gümüş ve altınla doldurulur. Bedevî sevinç içinde halifenin makamından ayrılır ve zengin olarak ailesine kavuşur.

Halifenin yardımcıları bu işin hikmetini sorduğunda halife şöyle cevap verir. “Eğer bedevî o yerden dönmeyip yola devam etseydi, Fırat Nehri’ne ulaşırdı. Orada olan suyu ve havayı görürdü. O zaman kendi hediyesinden utanırdı. Utanç ile ölürdü. Şüphesiz ki ister Arap ister Acem olsun hediyesini kabul etmek gereklidir.

13. Hikâye Kıssadan Hisse

Müellif bu hikâyenin mânâsını şöyle ifade etmektedir:

“Hikâyedeki bedevî benim. Yokluk çölünü yurt edinmişim. Kusurum çoktur, faziletim yoktur. Ölüm sabahının sıcak rüzgarında savrulan, feleğin elinde kararsız top gibi olan, felaket meydanında perişan olan benim. Keşke bu harap dünyaya gelip âlemi görmeseydim.”

“Bu risâlede dertlerimi, derinlerimde barındırdığım gam ve kederimi, pişmanlıklarımı ve maceralarımı anlattım. Kalemim tercüman ağzım divit oldu. Sırlarımı anlattım, anlattıkça utandım. Hala feleğin elinde çaresiz bir halde sürüklenmekteyim. Bedevînin çorak topraklardaki bulanık suyu ölümsüzlük suyu sanması gibi içimdeki gamı söze döküp kırık bir testi ile hayat suyu diye sundum. Umarım ki kalbimdeki gizli günahlardan çıkarıp defterin beyaz sayfalarına karaladığım faydasız yazılar için affedilirim.”

2. BÖLÜM

2. ESERİN ŞEKİL, DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ, MUHTEVASI

2.1. ESERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Gencîne-i Letâ'if mensur ve manzum olmak üzere iki bölümde incelenebilir:

2.1.1. Mensur Bölüm

Gencîne-i Letâ'if mensur bir eserdir. Allah için yapılan övgü ve senâ, peygamber için yapılan ululama, eserin isminin bulunduğu bölüm, eserin yazılma sebebinin bulunduğu kısım, hikâyelerin ve açıklamalarının bulunduğu kısım ve hâtime bölümünün bir kısmı mensur olarak kaleme alınmıştır.

Eserde 70 adet ayet kullanılmış, bu ayetler sarı mürekkeple yazılmıştır. Ayetler bazen tam olarak alınmış, bazı yerlerde ayetin bir kısmı verilmiş, birkaç yerde de iki ayet birleştirilip verilmiştir. Hadis ve kelâm-ı kibarlar ise 40 tanedir ve kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

2.1.2. Manzum Bölüm

2.1.2.1. Nazım Şekilleri

Eserde mesnevî, müseddes, kıt'a nazım şekilleriyle şiirler ve yer yer de beyit ve mısralar yazılmıştır. Padişah için yazılan müseddes 21 bentten oluşmaktadır. Övgü kısımlarının sonunda ve hikâyelerin bitiminde kıt'alar mevcuttur. Toplam 32 kıta vardır. Bu kıtaların 2 tanesi Farsça yazılmıştır. 18 beyitlik bir mesnevî, 9 beyitlik de münâcât vardır. Kullanılan 116 beyitten 37'si Farsça, 5'i Arapça kaleme alınmıştır. 12 adet âzâde mısra vardır. Bunların 9'u Farsça'dır.

2.1.2.2. Vezin

Şiirlerin büyük bir kısmı “*Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*” kalıbıyla yazılmıştır. Kullanılan diğer kalıplar şunlardır:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

Mef'ülü mefā'ilün fe'ülün

Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

Müfte'ilün müfte'ilün fā'ilün

2.2. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Gencîne-i Letâ'if dil olarak 16. yüzyılın husûsiyetlerini barındırmaktadır. Eser dînî, ahlâkî öğütler veren bir eser olmasına karşın dili ağdalıdır. Özellikle övgülerin olduğu kısımlarda Arapça ve Farsça sözcüklerin ağırlık kazandığı görülmektedir.

“*Ve hâmd u şenâ ol sulţân-ı bî-vezîr ve pâdişâh-ı lâ-naẓîr cenâbına cedîrdür ki bâr-gâh-ı ‘âlî ve der-gâh-ı müte‘âlîsinde ‘uķûl-i fuķûl hayrân ve fuķûl-i ‘uķûl, beyâbân-ı hayretde zâr u sergerdândur.*” (1b)

“*Ba‘de hâmd-i vâcibü‘l-vücûd ve eşer-i şenâ-yı fâi‘zû‘l hayru ve‘l- cûd, hezârân hezâr u bî-şumâr, şerâ‘if-i şalavât-ı tayyibât ve leţâ‘if-i tahîyyât-ı zâkiyât, ol seyyâh-ı beydâ-yı kıdem ve sebbâh-ı deryâ-yı kerem, nakşibend-i gülbün-i tarîkat, nâfe-güşâ-yı gülşen-i hâķîkât, şemere-i şecere-i hullet, ziyâ-yı çerâğ-ı rahmet, nûr-I nehâr-ı devlet, nevr-i bahâr-ı millet, h‘âce-i kevneyn, resûlü‘ş-şakaleyn.*” (2a)

Arapça ve Farsça beyitler metnin dilini süsleyerek zenginleştirmiştir.

Velemmâ en tecehhemeni murâdî
Ceraytü ma‘a‘z-zamâni kemâ erâdâ (4b)

Yâ mâlikü‘l mülûki ve yâ melce‘ü‘l-verâ
Îrham limen tezellele bi‘l-fakri ve‘l-fenâ (24b)

Zi-renc ü râhat-ı gîtî mi-rencân dil meşev hurrem
Ki âyîn-i cihân gâhî çünân gâhî çunîn bâşed (5a)

Zîr in nüh revâķ-ı mînâ-fâm
Çü şod güfte in hümayûn nâm (6a)

Hikâyelerin içinde ve açıklamalarında ayetlerden yararlanılmıştır.

“*Lâ raţbin velâ yâbisin illâ fî kitâbin mubînin*” (23b)

“*İnne rabbî le-ğaniyyün kerîmün*” (19b)

“*Nûn vel kâlemi vemâ yesturûne*” (26a)

İki ayetin birleştirilerek verildiği yerler de mevcuttur.

“*Men ‘amile şâlihan min zekerin ev ünşâ ve hüve mü‘minün / innâ lâ nuẓî‘u ecra‘l muhsinîne*” (14b)

Ayetler metni derinleştirmektedir. Ancak ayetleri bilmeyen okuyucuların hikâyeleri tam anlamaları için Kuran-ı Kerim'den ayet meâllerine bakmaları elzemdir.

Hadis ve kelâm-ı kibarların da Arapçası verilmiştir.

“*Ekşeru ehli 'l-cenneti belehün*” (34a)

“*Eṭ'turuḳu ilā 'llāhi bi'-adedi enfāsi 'l-ḫalāyıkı*” (36b)

Eserin son hikâyesinin anlaşılabilmesi için ileri düzeyde Arapça bilgisine ihtiyaç vardır. Bu hikâyede geçen konuşmaların tamamı Arapçadır.

-*Yā A'rābī ilā eyne? Feḳāle ba'de es'selāmu 'aleyke*: (45a)

-*Yā emīrū 'l-mü'minīn, ileyke ve ḳad ci'tüke bimā-lem yaḥṭur bihi eḫadün mine 'l-ḫalāyıkı*. (45a)

-*Vemāzāke yā maḥzūn?* (45a)

-*Hāzā mā 'i 'l-cenneti, yā emīrū 'l-mü'minīn*. (45a)

-*Ṣaddaḳtü mā-hāzā illā mā 'e 'l-cenneti. Fes'el*: (45b)

-*Hāceteke yā A'rābī?* (45b)

-*Ci'tüke min arḍin ṣāhibeten lāhibeten ba'idetin mā beyne 'l-ḳaṭrayni ve ehli bihā li-eskenet lehüm velā ramaḳe velā racā' illā 'llāhe teālā ṣümme entüm yā melāzu 'l-muḥtācīne*. (45b)

-*Yā A'rābī, leke elfun dīnārun 'alā en taṣarife el'ān*. (45b)

Hikâyelerin açıklamalarını içeren bölümlerde de ağıdalı ifadeler mevcuttur.

“*Āḳıbetü 'l-emr şehri-istān-ı fenā ve ābādān-ı bekā a'nī mısr-ı ḳubūra ubūr etmesi işbu tengnā-yı 'ademden sarāy-ı ḳıdem-hevāsiyla gūr-ı tārīk ü tenge girüp yatmasıdır*.” (28b/29a)

Eserin genellikle uzun cümleler üzerine kurulduğu söylenebilir.

Çün nefes-i merdüm-h^vār ser-ḫadd-i enāniyyetde ḳaşd-ı ifsād-ı bilād u diyār edüp mazarrat-ı re'āyā-yı a'zā-yı 'ibādet-güzāra ḳaşd etdikde “*eṭ'turuḳu ilā 'llāhi bi'-adedi enfāsi 'l-ḫalāyıkı*” mücibince cemī'-i mesālik ü tarā'īḳ, sālik-i rūḫ-ı pür-fütūḫa münsedd olup ḫavf u hirās-ı ejder-i ekber-i 'avāyık olup yoldan ḳaldıkda cüyüş-ı pür-cüş u hurüş a'māl-i zāhiriyye vü bātıniyye birle cebel-i 'aḳl-ı cibillī üzre çıḳup bir laḫza vādī-yi beşeriyyetden yaña baḳup nā-gāḫ gördi ki şu'le-i şehvet-i ḫayvāniyye ve dūd-ı

da'vā-yı hevācis-i nefsanīyye dā'ire-i ecelden mütecāviz sipihr-i tūl-i emelden yaña direk direk olmuş ve kûbbe-i eflāk-i rûhānī zulm u dūd-ı gâfletle tölmiş fi'l-hāl dil bu hâletden mest ü lā-ya'kıl olup şecere-i ihlās ve taşdīkden bir mancınık peydā étdürüp élinde şemşīr-i mücāhede ve dilinde tedbīr-i müşāhede, vücūdın hevā-yı 'aşka per-tāb édüp gitdi. (36b/37a)

Eserin hikāye kısımlarında da Arapça ve Farsça terkipler mevcuttur. Ancak dil diğer bölümlere göre daha yalındır.

H'āce, gulām-ı muḳbilūn kelāmın kabūl édüp fi'l-hāl egninden şalın çıkardı. Bāzāra gönderdi. Külbe-i aḫzānda h'āce-i maḫzūn, keyfiyyet-i gerdiş-i gerdūn-ı dūn ve hâlet-i taḥavvūl-i eyyām-ı bûḳalemūn tefekkürinde ḫayrān iken nā-gāh ol ḫāne-i ḡurbet ve kāşāne-i kürbetūn dīvārı sūrāḫından bir mûş-ı pür-cünbüş ü hûş ḫurūc édüp bir miḳdār eṭrāfı deverān ve bir zamān cevelān étdi. Ba'dehu dehānından bir Frengī filori biraḡup ḫücrenūn bucāḡına a'nī girü yataḡına, ṭuraḡına gitdi. Fe-ammā vülūc u ḫurūcın tekrār édüp her-bār geldükce bir dīnār getürür, giderdi. Ḥattā 'aded-i denānīr-i dil-peḫīr heftada yetmişdi ki H'āce Ebū Ḡālib bu ḫāleti görince hemān yerinden ṭurdi. Meblaḡ-ı mezbūrı derdi, degşürdi. (28a)

Mülūk-ı māziye-i āfākdan bir pādīşāh-ı marziyyetü'l- ahlāk, bā-ḫadem ü ḫaşem, ol melik-i muḫterem, bir şahrāda gül-geşt eylerken ittifāk ol pādīşāhuñ yolu bir pül-i bā-kemer ü tāka uğrar. Ser-i pülde bir faḳīr ü yoḡsūl oturmuş ve başın ol köprinūn taşına urmuş şöyle ḡirīv ü nāle eyler ki işidenlerūn baḡrın pāreler ve yüregın ṭoḡrar. Pādīşāh anuñ nāletinden ve sebeb-i melāletinden su'āl étdikde şöyle cevāb vèrdi ki: “Ṭarīḳ-i faḳra sālīk bir dervīş-i dil-rīšem. ‘Ömrümde bir merkebe mālīk olmuş idüm. Ḥālā merkeb bār u pālānı ve zād-ı seferūn ḫalanı ile ḡarīḳ-i āb oldı. Ol ḫasretde dil ü cānum kūy-ı ḫayretde ve cūy-ı muşībetde nā-yāb oldı.” Pādīşāh-ı 'adālet-nihād ol faḳīr-i nā-murādı şād olsun dèyü: “Ol ḫimār üstindeki bār ile ne miḳdār nesne éderdi?” dèyü istifsār édicek heşt dīnār bahā biḫdi. Sulṭān-ı cihān hemān ḫaruñ bahāsını ḫazīne-dāra vèrmek emr édüp ba'd-ezān köpriden geçdi. (30a)

Eserin bazı kısımlarına müellifin şiir eklediğini belirtmiştik. Bu bölümlerde dilin sade olduğu görülmektedir.

*Bāḡa varsañ maḳdemüne lāle vü güller düşer
Yāsemīn ile benefşeyle ḫaranfüller düşer
Ḡoncalar saçın çözüp işveyle kāküller düşer*

Deste deste ayağına taze sümbüller düşer
Şanki hadd-i mäh-rûlar üzre fülfiller düşer
Bezm-gâh-ı 'işretüñde hoş-durur yağmā-yı gül (9b)
Ëy murādum 'aksine devr ëyleyen keç-rev felek
Şimdi göñlüm nā-murād olmağ diler n'etseñ gerek (4b)

Eserde dönemin dil husûsiyetlerini yansıtan kelimeler mevcuttur. Bunlardan tespit edilebilenler şunlardır:

<i>Lekelük et-</i> (38a)	<i>Tekyelen-</i> (8b)
<i>Yetür-</i> (12b)	<i>Ërgür-</i> (14a)
<i>Kol kavşur-</i> (17b)	<i>Dinleñdür-</i> (18a)
<i>Ër-</i> (37b)	<i>El yu-</i> (27b)
<i>Egninden</i> (28a)	<i>Eyt-</i> (32a)
<i>Dün karañusı</i> (32a)	<i>Düş ol-</i> (32a)
<i>Yancugına sal-</i> (40a)	<i>Ferseng</i> (44b)
<i>Tuş ol-</i> (44b)	<i>Kılurven</i> (42b)
<i>Kaçan</i> (34b)	<i>Öndin</i> (33a)
<i>Öñünce</i> (33a)	<i>Ko-</i> (16a)
<i>Kanı</i> (22b)	

Müellif eserinde deyimlere sık sık yer vermiştir. Bunların geneli günümüzde de kullanılmaktadır. Deyimlerin varlığı esere hareketlilik katmıştır.

<i>Delükanlılıg et-</i> (11b)	<i>Ortaya dökül-</i> (17b)
<i>Yüz tut-</i> (19a)	<i>Elbir et-</i> (21a)
<i>İnada git-</i> (23a)	<i>Yüz ur-</i> (24b)
<i>Ayağı altına al-</i> (28b)	<i>Başın taşa ur-</i> (29b)
<i>Yüregın togra-</i> (29b)	<i>Aklı başına gel-</i> (30a)
<i>Divane ol-</i> (30b)	<i>Kulagına gir-</i> (32a)
<i>Kalbinde yer et-</i> (32a)	<i>Şeytana uy-</i> (34a)

Direk direk dikil- (35b)

Göz yum- (36a)

Aklı şaş- (38a)

Başın alup kaç- (38a)

Kanına gir- (40a)

Toprakdan baş kaldır- (42b)

Yakaya yapış- (42b)

Bir içim su ara- (43b)

Kana kana iç- (44a)

Söz düş- (47a)

Elin al- (47a)

Göz yumup ağız aç- (44a)

Yüz tut- (4a)

Başına gel- (30a)

Gönül egle- (5a)

Gözlerine uyhu haram ol- (5b)

Yüzler kızar- (9b)

Gözleri yollarda kal- (10a)

Ayağına yüz sür- (11a)

Aşağı yukarı sürü- (41b)

Kendü eli ile baş u canın ateş-i belaya sipend eyle- (41b)

Şair kelâm-ı kibar ve atasözlerinden de pek çok yerde istifâde etmiş, bunları hikâyenin uygun yerlerine serpiştirmiştir. Bunlar da esere canlılık katmıştır:

Eyle eylügi, ab-ı revana at (12b)

Kişi bir eylik ederse bin bulur (13b)

Yukarı korsam is olur, aşağı korsam pas (27b)

Yol eri yolda gerek (32a)

Onmaduk taş baş olur (41a/41b)

Yola 'azm étme yoldaş olmayınca (33a)

Revân olmağ' ayağün berk başup тұr, Öñünce bir ulu baş olmayınca (33a)

Eserdeki hikâyelere coğrafi olarak baktığımızda ülke olarak Mısır, Yunanistan, Hindistan, Sind, Frengistan, Sasanî Devleti'nin kullanıldığını görüyoruz. Şehir olarak ise Bağdat, Basra, Keşmir, nehir olarak Dicle, Şatt, Nil, Aras, Fırat kullanılmıştır. Eserde telmih yapılan şahsiyetler İskender bin Filkos, Aristo, Calinus, Hüsrev, İsfendiyar, Hızır, Rüstem'dir. Astronomiyle ilgili olarak Ülker yıldızı kullanılmıştır.

2.3. MUHTEVA

Eserde sırasıyla besmele, hamdele, salvele bölümleri vardır. Eser Arapça bir beyit ile başlamaktadır.

Bismike 'l iftitāhu yā fettāh
Hāliku 'lleyli fālikul eşbāh (1b)

Beytin ve dolayısıyla eserin “*Bismike*” ile başlaması, bizi Kur'an-ı Kerim'in ilk inen beş ayetine yönlendirmektedir. Kur'an-ı Kerim'in ilk inen ayetinde “*Yaratan Rabbinin adıyla oku.*” denilmektedir. Peygamberimizin, “*Besmelesiz başlanan her iş güdüktür.*” hadisi de her işe besmele ile başlamak gerektiğine işaret eder. Hz. Süleyman'ın Sebe melikesi Belkıs'a gönderdiği mektuba besmele ile başladığını da Kur'an-ı Kerim'den öğreniyoruz. Daha birçok örnek verilebilecek bu husus müminlerin yaşantısında bir temel oluşturmaktadır. Müellif de eserin hayırla başlayıp kemâle ermesi için yapıtına besmele ile başlamıştır.

İlk beytin ilk mısra'sında “*ya fettah*” diye seslenilmesi ile Kur'an-ı Kerim'in ilk sûresinin Fâtihâ sûresi olması arasında da “açma-açıcılık-giriş” yönünden benzerlik görüyoruz. Beytin ardından iki paragraf boyunca yeri ve göğü ve onların içindeki her canlıyı yaratan Allah'a övgü yapılmaktadır. Dîvân edebiyatının genelinde hakim olan bu üslup *Gencîne-i Letâ'if* te de kendini göstermektedir. Övgünün ardından Allah'a hamd edilmiş ve bu paragraf bir kıt'a ile desteklenmiştir.

Zihî mükevvin-i ekvân u hâlik-i eşyâ
Kümünde zât-ı 'ıyānuñ taşarrufuñ peydâ
Ne 'aql-ı 'āķile eyler ta'aķķul künhüñ
Ne nefis-i nāţıķa söyler bu hikmete ma'nâ (1b)

Münâcât bölümünün ardından insan ve cinlerin Resûl'ü Fahr-ı Kâinât Muhammed Mustafa (S.A.V.) övülmüştür. Hz. Muhammed'e ve onun makamına Arapça bir beyit ile selam gönderilmiştir.

Selāmun mine 'l 'ālimi 'l-hākimi
'Alā ravzati 'l Mustafâ 'l-Hāşimi (2a)

Arapça bir dua ile peygamberin ashâbı ve halifeleri eserde yer bulmuştur.

Allāhümme şalli ‘alā seyyidinā Muḥammedin ve ‘ālihi ve aṣḥābihi ve ḥulefāihī ve sellem teslīm^{en} keşîr^{en} keşîrā. (2a)

Allah’a, peygambere ve peygamberin ashâbına yapılan övgünün ardından padişah övgüsü ile esere devam edilmiştir. Bu şiirde padişahın varlığı ile cihâna adalet getirdiği, âlemi aydınlattığı belirtilmiştir. Ardından kâinâtın güzellikleri anlatılmış, şair bu güzellikleri izlerken tefekkür ettiğini belirtmiştir. Sırasıyla ömrün sonu, zamanın hızla akması, feleğin dönekliği, ömrün baharı ve sonbaharı, dünyanın ve içindekilerin hikmeti, âhiret ve âhirette hesâba çekilirken iyi amellerin gerekliliği beyitlerde işlenmiştir.

Şiirin akabinde müellif, ismini belirterek esere devam etmiştir.

“Bārī bu fakîr-i pây-māl ve ḥakîr-i perîşân-aḥvāl ḥāk-i ḳadem-i erbāb-ı kemāl Maḥmūd bin Muştafā bin Celāl ḡaferallāhu zunūbehu ve setera ‘uyūbehu...” (3b)

Çektiği sıkıntı ve eziyetleri tekrar dile getiren müellif, III. Murad’ın cülûs tarihini de belirterek, bu eseri yazmaya karar verdiğini söylemiştir.

“Bu ān ol zamān idi ki târiḥ-i hicret-i Ḥabîbü’r-Raḥman ‘aleyhi şalātü’l melikü’l-Mennān ṭokuz yüz seksen ikinci sâle erişüp mäh-ı mübârek-i Ramazān idi.” (5b)

Ebced hesâbıyla tarih de düşerek eserin yazılıp devrin padişahı Sultan III. Murad Han’a ithaf edildiğini belirtmiştir.

Mübârek eyleye Sulṭān Murād iclāsını Bākî (8a)

III. Murad için bir müseddes yazarak bu bölümü bitirmiş ve hikâyelerin bulunduğu esas bölüme geçmiştir.

Hikâyelerin her biri ayrı bir dînî, ahlâkî öğüt vermektedir. Her hikâyenin sonundaki kıt’alar ise bazen bir dua, bazen de hikâyenin özeti niteliğindedir.

İlk hikâyede iyilik yapmanın önemi vurgulanmıştır. Hikâyede iyilik yapan Hoca Hasen’in iyiliğinin karşılığını bulması gibi müminlerin de âhirette iyiliklerinin ve güzel amellerinin karşılığını bulup cennete gireceği vurgulanmıştır.

Ëylik ét éylik éyü yavuz dème

Ëtdüğün âdem éyü yavuz bulur

Bu muḳarrerdür ki ol der-gāhda
Kişi bir eylik ederse biñ bulur (13b)

İkinci hikâyede zamanın dönekliği ve mümin olmanın önemi işlenmiştir. Zenginken fakir duruma düşen hikâyedeki tüccar gibi, insan da genç ve güçlüyken zamanın geçmesi ile yaşlılığı ve ölümü görecektir. Sefil duruma düşen tüccara padişahın ihsanda bulunması onu fakirlikten kurtarmıştır. Günahkar da olsa kişinin Müslüman olması âhirette onu Allah'ın rahmetine kavuşturacaktır. Mümin böylece cehennemde sefil duruma düşmekten kurtulup sonsuz mutluluğa kavuşacaktır.

İlāhī eyleme maḡmūm u maḡrūm
Ne dem kim vara yüz ḳabre nedemden
Ḳabūl eyle 'amel yokluḡın āḡir
Çü var etdüñ bizi evvel 'ademden (20b)

Üçüncü hikâye nefsi terbiye etmenin önemi üzerinedir. Hikâyedeki İskender'in etrafı surlarla çevrili şehri yüksek bir yere koyduğu büyük bir aynanın güneş ışınlarını yansıtması ile alması, aslında insanın tertemiz gönül aynasının nefsin askerleri olan şöhret ve şehveti mağlubiyete uğratmasıdır.

Hèy Müselmān ḳanı 'ār u ḡayretüñ
Dīn ü īmān ḳal'asın şeyṭān ala
Cān u dilden sevdüḡüñ maḡbūbuña
Gözüñe ḳarşu taṣarruflar ḳıla (22b)

Dördüncü hikâye mümin kulların sahip olduğu ayrıcalıkları anlatmaktadır. Hikâyede İskender'e eşi benzeri olmayan dört güzel hediye verilmektedir. Mümin kişiye de ona iki cihan saadetini getirecek dört hediye verilmiştir. Bu hediyeler sağlam bir îman, tertemiz bir gönül, sonsuz hikmetlerle dolu Kur'an-ı Kerim ve âlemlere rahmet olarak gönderilen Muhammed Mustafa'dır.

Ḥabībin Ḥudā ḳıldı çün dü-cihān
Şifā-ḡānesinde ṭabībü'l-ḳulūb
Recāmuz budur kim içüp şāḡ ola
Şefā'at şarābın marīzü'z-zünūb (26b)

Beşinci hikâye kalbi îmanla süslemenin ve amel defterini sevaplarla doldurmanın önemini belirtir. Ebu Galib'in zenginlikten fakirliğe düşüp tüm umudunu

yitirdiği anda büyük bir hazine bulması, âdemoğlunun ömrünü tamamlayıp ebedî âleme göç ettiğinde hesâba çekilirken ümitsizliğe düştüğü anda kalbindeki îman ve amel defterindeki sevapların imdâda yetişmesidir. Mümin kişi de bu şekilde ümitsizlikten kurtulacaktır.

İlāhî vāşıl olmışlar haq-ıçün

Burada cümle maqşūd u murāda

Bu ‘abd-i nā-murādı bā-murād ét

Qoma miskîn ü müflis bî-zevāda (28b)

Altıncı hikâye İslam’ın şartlarını yerine getirmenin önemini anlatır. Hikâyede eşeğini suya düşüren adama padişahın eşeğin değerince dinar verdiğini görüyoruz. Ancak derviş dinarları verenin padişah olduğunu öğrendiğinde eşeğin palanı için de dinar ister. Palan için istenen dinar ise eşek için istenilen pahanın yüz katından fazladır. Mümin kişiye de amellerine karşılık cennet verilecektir. Allah ise işin büyüklüğünü sever. Cenneteki mümin daha fazla hediye istediğinde müminin orucu, haccı, namazı ve zekatı için ayrı ayrı birçok hediye daha verilecektir.

Kerīm’ün-nāsla bāzār edenler

Metā‘ını vèrür iki bahāya

Kerīmüñ kalbi bir gencīnedür kim

Kerem nakdine yok anda nihāye (30b)

Yedinci hikâye sünnet-i seniyyeye uygun yaşayıp şer’i kurallara riâyet etmenin gerekliliğini anlatmaktadır. Şeytan ise insanı sapkınlığa sürükleyen bit bozguncudur. Kervan yolcularından bazıları kervanbaşını dinlemeyip eşeğin sözüyle yola gider. Bu insanların başına nice belalar gelir. Sünnete uymayıp şeytanın sözüyle amel işleyenler de pek çok felakete maruz kalır.

Hudāvendā biziz ol qavm-i gümrāh

‘Aceb iş işleyüp şeytāna uyduk

Bilüp noqşānumı estağfirullāh

Tarīk-i Haqda ol sultāna uyduk (34a)

Sekizinci hikâyede nefs-i emmârenin kişiye verdiği zararlar ifade edilir. Hikâyede şehre dadanıp insanları yiyen ejderhayı padişahın büyük uğraşı ve kılıç

darbeleri yok eder. İnsan bedenine dadanan nefsânî ve şehvetli duyguları da ancak gönüldeki îman yenebilir.

Hudāvendā gönül İsfendiyār'ın
Halāş èt nefs-i hūn-h'ār ejderinden
Vücūdum mülkini elṭāf-ı vücūduñ
Pür ètsün alup agyār ejderinden (37b)

Dokuzuncu hikâye peygamberin şefaatine nâil olmanın önemine işaret eder. Padişah askerleriyle köprüden geçerken padişahın mülkünden bir katır köprüden geçen kadına çifte atar. Kadının kucağındaki çocuk suya düştüğünde bir kartal çocuğu kapsa da padişahın emri üzerine kartal korkutulur ve kartalın pençelerinde olan çocuk kurtarılır. İnsanoğlu harama düşüp şeytanın pençelerine kendini kaptırabilir. Sırât-ı müstakîmden cehennem çukurlarına düşebilir. Hz. Muhammed'in Allah'a dua edip yalvarması ve şefaet yetkisi ile insanoğlu cehennem azâbından kurtulur.

Hudāvendā ne dem kim deşt-i ğamda
Ḳapa dil mürġını 'uḳāb-ı ḥayret
Nedāmet desti sīnem ṭabl-bāzın
Dögerken èrsün ol şāhīn-i ğayret (39b)

Onuncu hikâyede kafirlerin çekeceği işkence vurgulanırken müslümanların erişeceği rahmet müjdelendir. Gezintiye çıkan köylüyü ormandan çıkan bir aslan öldürmek niyetiyle kıştırır. Son anda bir domuzun sesini duyan aslan, köylüyü bırakıp domuzu parçalar. Müslümanlar âhiret günü günahlarından ötürü ceza çekecekken kafirlerin sesi duyulur. Kafirler cezalarını çekmek üzere cehenneme gönderilir. Müslümanlar ise affedilir.

Hudāvendā Kerīmā Kird-ġārā
Kerem ḥānından iḥsān eyle cāna
Ġafūrā cürmümüz maġfūr olsun
Cināyet māni' olmasun cināna (41a)

On birinci hikâyede borçlu bir adamın çektiği sıkıntı anlatılmaktadır. Âhirete göçtüğünde insanın namaz, oruç, zekat gibi amel borçlarının sebep olacağı sıkıntılar anlatılıyor olabilir. Ancak eserde bir varağın eksik olması hikâyenin tam anlaşılmasını engellemektedir.

*İlāhî hākden çün kaldurup baş
Gelem şahrā-yı mahşerde kıyāma
Çıkar ol dem selāmet yaķasına
Zebānīler yapışmasun yaķama (42b)*

On ikinci hikāye gönlün pak olmasının ve gönül gözünün açık olmasının güzelliğini anlatır. Hikāyede yılan görme gücünü yitirdiğinde güneşe bakar. Böylece gözleri iyileşir. İnsanın güneşi ise gönlüdür. Gönlü temiz olmalıdır ki ömrü aydınlık içinde geçsin.

*Hudāvendā Kerīmā Kird-gārā
Raḥīmā Kādirā Perverd-gārā
Gönül kim şemse-i eyvān-ı dīndür
Anı bīnā kılan şems-i yakīndür (42b)*

On üçüncü hikāye aklın bilgi ile, kalbin güzel duygularla doldurulmasının önemini vurgular. Bedevî susuz kaldığı için çölde bulduğu kirli suyu içer. Susuzluğunun aklını başından alması netîcesinde bu suyu cennet suyu sanan bedevî, padişaha da bu sudan ikram eder. Bilgisiz olan ve kalbi kötü duygularla dolu olan insanlar da cahilce konuşur, faydasız sözler söyler. Bilgili insan ise yararlı sözler söyleyip, faydalı bilgilerle dolu eserler yazar.

*Āferīn ol menba‘-ı iḥsāna kim
Ni‘metin mebzūl u lūtfın ‘ām eder
Kimsenüñ noķşānına kılmaz nazar
Her kişiyē ḥüsn-i ḥulkın tām eder (46a)*

Eserin hâtime bölümünde müellif dertlerini ve sıkıntılarını bu kitaba yazdığını belirtir. Hâlini kalem ve divit yardımıyla dünyaya arz ettiğini söyler. Dua ederek eserini bitirir.

*Bu risāle ḥasb-i ḥālūmdür benüm
Şerḥ-i endūh u melālūmdür benüm (47a)
Du‘ā-yı bende-gān ey şāh-ı şāhān
Be-ḥaķķ-ı Muştafā maķbūl-i gerdān (47b)*

3. BÖLÜM

3.1. NÜSHA TANITIMI

Gencîne-i Letâ'if'in kütüphanelerde tek nüshası bulunabilmiştir. Ankara Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz FB 554 arşiv numasıyla kayıtlıdır. Dvd numarası 1751'dir. Siyah meşin kaplı, miklebli ciltlidir. Sözbaşları kırmızıdır. Laciverdi müzehhep mihrâbiye ve yıldız cetvellidir. 47 varaktan oluşan bu eserin her sayfasında 13 satır bulunmaktadır. Eser 178x110-150x63 ebatındadır. Nesih yazı türüyle âbâdi kağıda yazılmıştır. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

Baş: *Bismike'l iftitāhu yā fettāh*

Hāliku'lleyli fālikul eşbāh

Sonu: *Nükte nā-sencide güfitem husrevā ma'zūr dār*

İltifātī kün ki tā tab'-ı suhen mevzūn kunem

3.2. METNİN KURULUŞUNDA TAKİP EDİLEN YOL

Metin kurulurken orijinaline en yakın hâlin korunması ve metnin günümüz araştırmacı ve okuyucuları tarafından mümkün olduğunca kolay anlaşılması amaçlanmıştır. Bunun için yazmada sarı mürekkeple yazılan ayetler ve kırmızı mürekkeple belirtilen hadis ve Arapça kelâm-ı kibarlar metinde koyu punto ile italik olarak yazılmıştır. Ayetlerin, hadislerin, Arapça kelâm-ı kibarların ve cümlelerin, Farsça beyitlerin Türkçe çevirileri dipnotlarda gösterilmiştir. Metinde ayetin tamamının verilmediği durumlarda dipnotta ayetin tam çevirisi yapılmış, metinde geçen kısım koyu puntoyla gösterilmiştir. Bununla ayetin tam meâlinin okuyucu tarafından anlaşılması amaçlanmıştır. İki ayetin birleştirildiği durumlarda “/” işareti ile iki ayet ayrılmıştır. Ayetin Kuran-ı Kerim’den farklı yazıldığı yerlerde dipnotta ayetin doğru hâli belirtilmiş, eksik yazıldığı kısımlarda ise “[]” işaretinin içinde eksik olan kısım gösterilmiştir.

Aşağıda verilen örneklerde görüleceği gibi metnin kurulumunda dönemin dil husûsiyetleri dikkate alınarak imlâ yapılmıştır.

3.2.1. Türkçe Bazı Ek ve Kelimelerin İmlâsı

a. İsme ve fiile gelen birinci tekil şahıs ekinin sesli harfi düz-geniş olarak yazılmıştır:

-am, -em

gelem (42b)

qalam (43a)

edem (43a)

-em ekinin metinde Farsçada kullanıldığı şekliyle geçtiği yerler de söz konusudur.

hâk-sârem (46a)

efgendeyem (46b)

şermendeyem (46b)

Yine birinci tekil şahıs ekinin -ven şekliyle de eserde karşılaşılmaktadır.

qılurven (42b)

a‘cemîven (46b)

Birinci çoğul şahıs ekinin yuvarlak sesli hâli kullanılmıştır:

-uz, -üz

kârbânlaruz (32b)

sezâ-vâruz (32b)

‘âşiyüz (15b)

Eserde ekin eski Anadolu Türkçesindeki -vuz, -vüz şekliyle de karşılaşılmaktadır.

èdeviüz (28a)

b. Birinci ve ikinci tekil şahısların iyelik ekleri yuvarlak sesli harflerle yazılmıştır:

-üm, -üñ, -ümüz, -üñüz

ümîzüm (31b) medhüñ (10a) cürmümüz (41a)

Üçüncü tekil ve çoğul iyelik ekleri her zaman düz-dar sesli harflerle gösterilmiştir:

-ı, -sı, -leri

şoḥbeti (8b) çehresi (10b) gözleri (10a)

c. Soru edatı “mı” dâimâ kelimelerden ayrı ve düz-dar şekilde gösterilmiştir:

mı, mi

yavı mı (30b) yolcu mı (32b) dīvâne mi (30b)

d. Bildirme ekinin yuvarlak sesli olan hâli kullanılmıştır. Ek, sessiz uyumuna da dâhil edilmemiştir: -dur, -dür. Ekin “durur” şekli ise kelimelerden tire ile ayrılmış ve dâimâ kalın hâliyle yazılmıştır:

oldur (33a) Cenâb-ı Hâzret’dür (19b) olmuş-durur (8b)

e. Geniş zaman eki olan -r’nin aldığı yardımcı ses dar-yuvarlak ve düz-geniş alınmıştır:

-ar, -er, -ur, -ür

oḡur (8b) eder (9a) bilür (19a) şorar (34b)

f. Hem görülen hem de öğrenilen geçmiş zamanın ekleri düz-dar sesli olarak yazılmıştır:

-dı, -di, -mıṣ, -miṣ

degşürdi (28a) oldu (28b) oturmıṣ (29b) getürmiṣ (26a)

g. (-dik -dik, -duk, -dük) sıfat-fiil ekinin yuvarlak sesli olan şekli kullanılmıştır:

gördüḡi (13a) geldüḡi (14b) olduḡı (20a) kılduḡın (30a)

h. (-ıp -ıp, -up, -üp) zarf-fiil eki yuvarlak sesli yazılmıştır:

gelüp (30b) edüp (32a) olup (32b) yuyup (46a)

g. Zaman kavramı taşıyan “-ınca -ince, -unca, -ünce” zarf-fiili “-ınca, -ince” şekliyle verilmiştir:

olınca (5b) urılınca (17b) dênılince (25a) görince (28a)

ı. “-meden, -madan” zarf-fiili “-madın, -medin” şeklinde yazılmıştır:

olmadın (32a)

i. Kelimelerin dönem husûsiyetleri aksettirilmiştir:

uyhu (5b) dürlü (8a) éylik (13b) al‘ a (22b)

j. Şiirlerde sesli ile biten bir kelimedenden sonra sesli ile başlayan başka bir kelime geldiğinde vezin gereği seslilerden biri düşürülünce iki kelime bitişik yazılarak sesli harfin düştüğü yer kesme işaretiyle belirtilmiştir:

n’etseñ (4b) k’ède (19a) k’olam (31b)

k. “içün” edatının i’si düşürüldüğü zaman tire işareti kullanılmış, önceki kelimeyle doğrudan doğruya bitişik yazılmamıştır:

ermemek-çün (36b) etmek-çün (37b)

“içün” edatının kendisinden önceki kelimeyle birlikte kullanıldığı durumlarda ise bu durum -içün şeklinde gösterilmiştir:

anuñ-içün (8a)

l. Geri, ileri, karşı gibi yön bildiren kelimelerin u, ü’lü şekli kullanılmıştır:

yuaru (27b) girü (28a) ilerü (45a) berü (13a)

m. Kelimeler ile ek ya da edatlar arasında kaynaştırma görevi üslenen “y” harfi iki tire arasında gösterilmiştir:

ırtızā-y-ıla (7b)

3.2.2. Arapça ve Farsça Bazı Terkip, Ek ve Kelimelerin İmlâsı

Arapça ve Farsça bazı terkip, ek ve kelimelerin imlâsındaki uygulamalar şu şekilde yapılmıştır:

Arapça terkipler aşağıdaki gibi yazılmıştır:

ervāhi’n-nās (24a) dārü’s-selām (31b) mālİKü’r-riāb (13b) şahāyifi’l-lufi (5b)

Ancak “Allah” ismiyle birleşen isimler bu imlâya tâbi tutulmamıştır:

kitābu’llāh (38b) ‘iḳābu’llāh (38b) ferāğ-bi’llāh (44b)

Farsça isim ve hâl köküyle yapılmış birleşik kelimeler tireli yazılmıştır:

ser-hengān (44b) ḥāk-sār (46a) ḥarāb-ābād (46a)

Bir ön edatla bir ismin birleşmesi sonucunda ortaya çıkan kelimeler tireli yazılmıştır:

bī-ḳarār (46b) pūr-ḳuşūr (7b) nā-mihribān (8b) hem-ser (35a)

Ancak Türkçede çok kullanıldığı için artık alışılan bazı kelimeler tiresiz yazılmıştır:

nādān (32a)

Aynı iki kelimenin arasına bir edat getirildiğinde tire ile birleştirilmiştir:

Hem-ān-dem (36a) ser-ā-ser (21a)

-veş, -var gibi benzetme edatları, eklendikleri kelimelerden tire ile ayrılmıştır:

sezā-vār (31a) berḳ-vār (36a) āb-vār (44a)

Benzetme edatı fonksiyonu taşıyan “misāl” kelimesi arkasına geldiği kelimeye tire ile birleştirilmiştir:

Ḳārūn-mişāl (16a) sitāre-mişāl (23a)

-āne edatı günümüz Türkçesinde de yaygın olarak kullanıldığı için eklendiği kelimeye bitişik yazılmıştır:

gedāyāne (18a)

Bazı Arapça ve Farsça kelimeler dönem itibariyle aslî okunuşlarıyla yazılmıştır:

bahā (30a) ḥikāyet (33a)

Bazı kelimeler eserde konuşma dilinde olduğu gibi hemze yerine y’li yazılmış olup bu imlâ korunmuştur:

hāyil (34b) cerāyim (11b) şāyib (15b)

‘Ayân, ‘ayâr, gibi kelimeler dönem özelliğine uygun olarak dar sesli harfle gösterilmiştir:

‘ıyān (1b) ‘ıyār (28b)

4. BÖLÜM
4. GENCÎNE-İ LETÂ'İF

Fe‘ ilātün mefā‘ ilün fe‘ ilün

+ + - - / + - + - / + + -

[1b] *Bismike’l iftitāhu yā fettāh*

Hāliku’lleyli fālikul eşbāh¹²

Sipās u sitāyiş-i bî-kıyās ol mübdi‘-i şuver-i māhiyyāt ve muhterî‘-i eşbāh u zevāta ki zāt-ı insānı cerīde-i ‘acā’ib-i maḥlūkāt ve güzīde-i ġarā’ib-i mevcūdāt édüp, şifāt u kemālle mevşūf, *ve ‘alleme ādemel esmāe küllehā¹³*yla mevsūm u ma‘rūf étmişdür.

Ve ḥamd u şenā ol sulṭān-ı bî-vezīr ve pādīşāh-ı lā-naẓīr cenābına cedīrdür ki bār-gāh-ı ‘ālī ve der-gāh-ı müte‘ālīsinde ‘uḫūl-i fuḫūl ḥayrān ve fuḫūl-i ‘uḫūl, beyābān-ı ḥayretde zār u sergerdāndur.

Kıṭ‘a

Mefā‘ilün fe‘ ilātün mefā‘ilün fe‘ ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

1. *Zihī mükevvin-i ekvān u ḥālik-i eşyā*

Kümünde zāt-ı ‘ıyānuñ taşarrufuñ peydā

Ne ‘aql-ı ‘āķile eyler ta‘aḫkul künhüñ

Ne nefis-i nāṭıķa söyler bu ḥikmete ma‘nā

[2a] Ba‘de ḥamd-i vācibü’l-vücūd ve eşer-i şenā-yı fāi’zü’l ḥayru ve’l- cūd, hezārān hezār u bî-şumār, şerā’if-i şalavāt-ı ṭayyibāt ve leṭā’if-i taḥiyyāt-ı zākiyāt, ol seyyāh-ı beydā-yı kıdem ve sebbāh-ı deryā-yı kerem, naḫşibend-i gülbün-i ṭarīķat, nāfe-ğüşā-yı gülşen-i ḥaḳīķāt, şemere-i şecere-i ḥullet, ziyā-yı çerāğ-ı raḥmet, nūr-ı nehār-ı devlet, nevr-i bahār-ı millet, ḥü‘āce-i kevneyn, resūlü’ş-şāķaleyn.

Mısrā‘:

Dürr-i yetīm-i şadeḫ-i ıṣṭifā

A‘nī be-Ḥazret-i Muḥammedü’l-Muṣṭafā’nuñ, şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, rūḥ-i pākine vaşl u mütevāşıl olsun ki nev-bāve-i çemen-i kā’ināt ve fihrist-i kār-nāme-i mükevvenāt oldur.

¹² “Sabahın aydınlatıcısı, gecenin yaratıcısı ve her şeyin başlangıcı, açıcısı olan Allah’ım! Her şey senin isminle açılır.”

¹³ Bakara: 2/31 “*Ve Adem’e bütün isimleri öğretti*, sonra o âlemleri meleklerle gösterip, “Haydin dâvânızda doğruysanız, Bana şunları isimleriyle haber verin!” buyurdu.”

Fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ül

+ - - / + - - / + - - / + -

Selāmun mine‘l ‘ālimi‘l-hākimi

‘Alā ravzati‘l Mustafā‘l-Hāşimi

Allāhümme şalli ‘alā seyyidinā Muḥammedin ve ‘ālihi ve aşḥābihi ve ḥulefāihī
ve sellem teslīm^{en} keşīr^{en} keşīrā¹⁴.

Der medḥ-i pādīşāh-ı ‘adālet-şī‘ār ve sebeb-i cem‘ īn nevādir-i aḥbār

Der in şahā‘if-i leṭā‘if-i nigār ve evrāk-ı zarā‘if-i nişār.

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *Meger bir gece bezm-i çarḥ-ı gerdün*
Olup zerrīn kadehler gibi gül-gün
Yanup meclisde bir şem‘-i ilāhī
Cihānı rüşen étmişdi kemāhi
- [2b] 3. *Görüp nā-gāh o sīmīn şem‘dānı*
Gümüş pervāneler tutdı cihānı
Şafaḳ mey çarḥ sākī meh piyāle
Ḳadeḥ devrine beñzer devr-i hāle
5. *Göz açup nergis-i ecrām-ı şākīb*
Teferrüc eyler işbu bezme bakıp
Muḥaşşal ravza-i çarḥ-ı çemen-zār
Gül-i encümden olmuşdı semen-zār
7. *Ṭutup rüy-ı sipihri ṭurre-i ḥūr*
Nihān olmuşdı müşg içinde kāfūr
Zihī şeb kim sevād-ı çeşm-i ‘ālem
Bahār-ı zülf-i dilber gibi ḥurrem
9. *Meger mīl-i şihāb-ile şeb-i tār*
Çekilmiş ‘ayn-i dehre tūtiyā-vār

¹⁴ Dua: “Ey Allah’ım! Peygamber efendimize, onun ashâbına ve onun halifelerine çok merhamet eyle.”

*Kevākib bezme saçmış şanki dirhem
Ya düşmüş şahn-ı bāğ-ı çarha şebnem*

11. *Zalām-ı şebde her rahşende ahter
Münevverlikde reşk-i mihr-i enver*

*Görüp kemter özin bir kem Sühā'dan
Güneş kaçmışdı hacletden semādan*

13. *Degül encüm gülüp gerdün-ı gerdān
Dehānından görindi şanki dendān*

*Zamānuñ hūb-idi ğāyetde hālī
Cihān aġyārdan tenhā vü hālī*

15. *Ne şavt u şīt-i kūs-ı pādişāhī
Ne gül-bang-ı hurūs-ı şubh-ġāhī*

[3a] *Ben ol şeb şubha dek édüp tefekkür
Cihān aḥvālin eylerdüm tezekkür*

17. *Zamānuñ sür'atin 'ömrüñ şitābın
Bu çarḥ-ı bī-şebātuñ inḳılābın*

*Bahār-ile hazānuñ demlerinden
Yigitlik pīrlik 'ālemlerinden*

19. *Gehī bu cism-i ḥākīnüñ mizācın
Hevā vü āb u āteş imtizācın*

*Nüh ābā vü çār ümm ü se mevlūd
Nedendür rūḥ-ı ḥayvānī ola dūd*

21. *Yèri mercān u dürrüñ ka'r-ı 'ummān
Nedür dükkān-ı la'l olmaḳ dil-i kān*

*Neden cevher ola zātında kā'im
'Araz anuñla kā'im ola dā'im*

23. *Ḥavāss-ı zāhir ü bāṭın nedendür
Şanasun revzeni kaşr-ı bedendür*

*O manzarlardan eyler rūḥ-ı insān
Dem-ā-dem būstān-ı dehri seyrān*

25. *Degül bīnende hergiz çeşm-i bīniş*
Nedür hāl verā-yı āferīniş
Dıraht-ı mīve-dār étmiş cihānı
Riyāz-ı kāf u nūnuñ bāğ-bānı
27. *Cihān būstānınuñ perverdigārı*
Yaratmış ol dirah̄ta berg ü bārı
Dil-i ādemdür ancak mīve-i Hāk
Hebādur gayr hep yaprağ u toprak
- [3b] 29. *Bişürse tañ mı anı dūd-ı ālām*
Çü görmez būy-ı lezzet mīve-i hām
Eger bir mīvede olmasa lezzet
Kim eyler dilden aña hūsn-i rağbet
31. *Göñül kim mīve-i bāğ-ı ezeldür*
Kemāl-i lezzeti ‘ilm ü ‘ameldür
Bu ma‘nālar tūlū‘ édince dilde
Bu hālātı görince āb u gilde
33. *Döküp gözyaşını ben bī-dil ü zār*
Dédüm bende ne ‘ilm ü ne ‘amel var
Ma‘ārifden tehī destüm zihī yās
Dil ü cān gerdeninde bend-i iflās
35. *Urup pāy-i nihāl-i ‘ömre tīşe*
Ġam-ı dehr ile oldum hezl-pīşe
Şu‘ūrum şī‘rüm oldu hāl-nāme
Yüzüm karasıdur a‘māl-i hāme
37. *Taşup mānend-i deryā tab‘-ı zehhār*
Şalar gerçi kenāre dürr-i şeh-vār
Çün olmaz gūş-ı şāha gūş-vāre
Düşer har-mühre gibi hāk-sāre
39. *Bilüp miqdārumı ben hīçden hīç*
Olup bu ġuşşādan her lahza pür-pīç

Bārī bu faķīr-i pāy-māl ve haķīr-i perīṣān-aḥvāl ḥāk-i ḳadem-i erbāb-ı kemāl **Maḥmūd bin Muṣṭafā bin Celāl** ḡaferallāhu zunūbehu ve setera ‘uyūbehu der-i devletde [4a] müteferriķalar zümresinden olup hemīṣe kārūm taḥṣīl-i ma‘ārif ü ādāb ve dā‘imā ṣi‘ārūm tekmīl-i fezā’il-i sa‘ādet-intisāb olup ‘ālemde bir hoṣ-ḥālūm ve bi’l-cümle ferāḡ-bālūm var idi. *Ve eyyu na‘īm¹⁵ lā yükeddiru’d-dehra¹⁵* muḳteżāsınca irādet-i Ḥāzret-i Ḥaḳ ve meṣiyyet-i Fa‘āl-i Mutlaḳ birle ḥuzūrum fütūra, sürūrum ṣūrūra mübeddel olup mekā’id-i a‘dā-yı sitem-kār ve ṣedā’id-i rüz-gār-ı zūr-kāra mazḥar düşüp devlet zillate ve rāḥat miḥnete yüz tutdı. Yārān-ı ḳadīm ve ḥullān-ı kerīm, dīde-i ḥaḳāret ve çeṣm-i ihānet birle naẓar ēdüp erbāb-ı ‘izz ü iķbāl manẓarında zerreden kemter ve aṣḥāb-ı mecd ü iclāl maḥẓarında ḳatreden aḥḳar görinüp eviddā’ vü a‘dā reh-i i‘rāz ve ṭarīk-i i‘tirāz ētdikleri ecilden *‘izzu’r-raculi istiḡnā’uhū ‘anī’n-nāsi¹⁶* mübteḡāsınca bī-niyāzlıḳdan ra‘nā ‘izzet ve ḳanā‘at-güzīnlikden zībā rif‘at mülāḥaza olunmayup ḥaḳ-ı ‘ālemden müstaḡnī naẓar-ı himmeti ḥıṭām-ı dünyā-yı denīden ḳaṭ‘ ēdüp

Beyt [4b]

Mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün

+ - - - / + - - - / + - -

Velemmâ en tecehhemeni murâdî

Ceraytü ma‘a’z-zamâni kemâ erâdâ¹⁷

ḥasebince ber-vefķ-ı maṭlûb deverān ētmeyen ḩarḩ-ı sitem-kār-ı kec-reftāra ṭāyi‘ ve rüz-gār-ı cefā-kāra tābi‘ olup

Beyt

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

Ëy murādum ‘aksine devr ëyleyen keṣ-rev felek

Ṣimdi göñlüm nā-murād olmaḳ diler n’etseñ gerek

dèyüp meclis-i cumhūrdan ‘uzlet ve izdiḥām-ı ḥavāṣṣ u ‘avāmdan nefret ü vaḥṣet eyleyüp bu vech-ile bir müddet memālik-i iftirāḳda mütemekkin ve nēce zamān ‘avālim-i ıtlāḳda sākin olup cefā-yı ihvānla zār u giryān ve künc-i beytü’l-ḥazende

¹⁵ “Zamanın bozamadığı hangi nimet vardır?”

¹⁶ “Kişinin şerefi, insanlara muhtaç olmamasıdır.”

¹⁷ “Bana kaşını çattığın zaman benim isteğim, zamanın ve murādımın istediği şekilde zamanla birlikte akıp gitmemdir.”

feryād u fiğānum muhīt-i zemīn ü āsumān olmuş idi. Ser-i bī-sa‘ādetimde nişeste olan güzeşte ahvālūmi yād édüp bī-ihtiyār ağlar ve cerāhat-ı sīne-i şad-çākūmi merhem-i şabr-ıla bağlardum.

Beyt:

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

+ + - - / + - + - / + + -

Gāh dèrdüm fiğān édüp èy dil

Başuña bu gelen ne hāletdür

ve gāh dil-i hāzīn ve hātır-ı ğam-ġīne nev‘ an sürür u ğıbtat [5a] ve hūbūr u behcet ü tesliyet için

Beyt:

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

Zi-renc ü rāhat-ı ġitī mi-rencān dil meşev hurrem

Ki āyīn-i cihān gāhī çünān gāhī çunīn bāşed¹⁸

dèyüp gönül eglerdüm. Bu hālet üzre sālhā-yı firāvān hāne-i humūlda hezārān hāķāret ü hevānla tażyī‘-i āvān eyleyüp bād-bān-ı sefīne-i bī-ķarārūm ‘avāsıf-ı nekebāt-ı gerdūn-ı gerdāna vèrmiş idüm. Ve telāţum-ı emvāc-ı taşārīf-i rüz-gārıla girdāb-ı helāke yakın èrmiş idüm.

Beyt:

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

ġitdi sergerdān gönül èrmezse zūlfūñ ger meded

Fülk-i dil çekdüirdi bir ‘ummāna bī-lenger meded

dèyüp ‘ummān-ı hırmāna girmiş idüm. Zevācir-i devr-i dūn ve hevācir-i çarḥ-ı būķalemūn ile biḥār-ı efkārda güm-rāh olup giderdüm ve her şām u seḥer-gāh

¹⁸ “Dünyanın zahmet ve rahatı için gönül incitip mesut olma. Çünkü dünyanın âdeti, bazen öyle bazen böyle olur.”

Mısrā‘:

*Keṣṭī-yi ṣikestegānīm ēy bād-ı şurṭa ber-hîz*¹⁹

kelâmın tekrâr édüp [5b] feryād u âh éderdüm. Gündüzün aḥşama dek bî-ārām ve géceler şubḥ olunca gözlerüme uyḥu ḥarām idi. Âḥir-kār ‘ināyet-i Perverdigār Hızr nebî-vār erişüp vücūdum zevrākın rûz-gār-ı muvāfiḳ birle sürüp girdāb-ı memātdan sāhil-i necāta erişdüirdi. Bu ân ol zamān idi ki târiḥ-i hicret-i Ḥabîbü’r-Raḥman ‘aleyhi şalātü’l melikü’l-Mennān toḳuz yüz seksen ikinci sâle erişüp mäh-ı mübārek-i Ramazān idi. Bu eşnāda ḥurşîd-i sipihr-i saltanat u iḳbāl Cemşîd-i serîr-i ma‘dilet ü iclāl sulṭān-ı mü‘eyyed-i kām-kār mazḥar-ı âyet-i kerîme-i *yaḥluḳu mā yeşā’u ve yaḥtāru*²⁰ melāz-ı e‘āzimü’s-selāṭîn-i fî’l-âfāk melce’-i efāḥimü’l-ḥavākî’n-i bi’l-istiḥḳāk mālîk-i riḳābu’l-ümem mevlā-yı mülükü’l-‘Arabı ve’l-‘Acem ḥalîfetü’l-İslām ve’l-müslimîn zıllullāhi fî’l-arḍeyn, bāsıṭ-ı bisāṭü’l-emn ü ve’l-emān nāşir-i şaḥāyifi’l-luṭfi ve’l-iḥsān sulṭānu’l-berreyn ve ḥākānu’l-baḥreyn elmāḥî rusûbi ḳahra āşāri’l-‘işyān u ‘alā’imu’ṭ-ṭuḡyān ‘an vechi’z zamān illā ve hüve’s-sulṭān bin sulṭān ibnü’s-sulṭān

Fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ül

+ - - / + - - / + - - / + -

Cihān-ı kerem şāh-ı ‘ālî nijād

Selîm ü ḥired-mend Sulṭān Murād

Fe‘ilātün mefā’ilün fe‘ilün

+ + - - / + - + - / + + -

[6a] *Zîr îñ nüḥ revāk-ı mînā-fām*

Çü şeved güfte îñ hümayün nām

^{3.} *Āyed ez her yekî be-cā-yı şadā*

*Ḥalledallāhu mülkehu ebedā*²¹

Ḥalledallāhu mülkehū ve efāza ‘ale’l-‘ālemîn birrahū ve iḥsānehū velâzâlet rāyātu re’feteḥu menşüret^{mn} ‘alā kāffeti’l-müslimîn ve süyüfu şavārimⁱⁿ ğazātuhu meslûletⁱⁿ li ihrāḳi dimā’i a’dā’i’d-dîn ilā yevmi’d-dîn āmîn yā ḥayren nāşirîn ḥattā etāhümü’l-yaḳîn

¹⁹ “Biz kırık, çatlak bir geminin yolcularıyız. Ey rüzgar! Çekiver.”

²⁰ Kassas: 28/68 “Senin Rabbin, *dilediğini yaratır ve seçer*. Onların seçim hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir, yücedir.”

²¹ “Yüce yaratılışlı, cömertliğin ciḥanı, kalben dürüst ve akıllı Sultan Murad. Bu dokuz kat mavi göğün altında bu hükümdarın adı söylendiğinde sedâ yerine her birinden, “Onun mülkünü Allah ebedi kılsın.” sedâsı gelir.”

Maṭla‘-i āsumān-ı devletden āfitāb-vār ṭulū‘ édüp devlet ü iḳbāl u sa‘ādet u iclālle taḥt-ı devlet-baḥta culūs édüp ‘āleme sürür-ı tāze ve ḳulüb-ı ādeme ḥubūr-ı bī-endāze müstevlī olmış idi.

Beyt:

Fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ül

+ - - / + - - / + - - / + -

Befîrûzî-yi şāh-ı şāhib-ḳırān

Zemīn ḥurremest u zamān şād-mān²²

Vaḳtā ki serîr-i salṭanat cemāl-i bā-kemāl-i pâdişāh-ı melek-ḥaşlet ile zīb ü ziynet bulup ‘āleme neşr-i ‘adālet olındı ise fuṣalā-yı nîk-baḥt [6b] ve şu‘arā-yı pāy-taḥt maḳbûl u bī-bedel ḳaşîdeler ve târîḥler dèyüp ‘izz-i ḥuzûrlarına ‘arz-ı hüner idüp du‘ā güherlerin nişār éderlerdi. Bu muḳīm-i zāwîye-i miḥnet ve münzevî-yi peygüle-i kurbet daḥı āsitāne-i merām-baḥşlarına ki mānend-i bâğ-ı İrem maḥall-i aşḥāb-ı ḥikem ve mecma‘-ı erbāb-ı seyf ü kalemdür. Ṭarîk-i ‘ubūdiyyetde hem-çü ḥāme müstaḳīmü’l-ḳāme olduğumdan

Ḳıṭ‘a:

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + -

^{1.} *Şed ney-i ḥāme dilem-rā tercemān*

Bişnev ez-ney çün ḥikāyet mī-kuned

Bā-zebān-ı tîz ü çeşm-i eşk-rîz

Ez-cüdāyihā şikāyet mī kuned²³

dèyüp meydād-ı fāḳa-i ma‘dumu’ṭ-ṭāḳa içre Mevlevî-vār semā‘ édüp ser-gerdān iken nā-gāh ḥātif-i ḡaybî gūş-ı cānuma bu kelām-ı lā-reybi érişdüirdi ki èy dūḥte-i nişāne-i siḥām-ı liyām v’èy sūḥte-i zebāne-i zubān-ı enām inne’ṭta‘ni bi’s-sināni eyseru mine’z-zulli ve’l-hevān

²² “Talihli, kahraman hükümdarın başarısı ile yer de zaman da mutludur.”

²³ “Bu kâmiş kalem gönlüme tercümân oldu. Dinle neyden nasıl hikâye ediyor. Keskin sivri dil ve yaş dökken göz ile, ayrılıklardan şikâyet ediyor.” (Ḳıṭ‘anın 2. ve 4. Mısraları: Mevlana Celaleddin-i Rumi: *Mesnevi-i Manevi*: Tercüme: Reynold Alleyne Nicholson, 1373, s 5., İntişarat-ı Behzat.)

Mısrā'

:

*Felek zīn gūne devrānī ne-dīde*²⁴

Hāle'l- minnetallāhi te'ālā.

Beyt:

Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül

+ - - / + - - / + - - / + -

1. *Zamāne zī-'adl-i şeh-i nām-dār*
*Cihān gešte āsūde vü ber-ķarār*²⁵

[7a] Nêçeye dek kûşe-yi zilletde dem-beste ve cerāhāt-ı lisān-ı ebnā-yı zamānla giryān ü dil-haste olasun.

Beyt:

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1. *Varāk-ı midhate yaz nām-ı şerīfīn fi'l-hāl*
Ēlüne sen de şenā nāmesinün hāmesin al

Bāşed ki kaçre-i 'ināyetleriyle ber-murād ve zerre-i himāyetleriyle bend-i gamdan küşād bulup dil-i vīrāneñ ma'mūr u ābād ola. Vaqtā ki hātifden bu işāret ve gūş-ı cānuma bu haber-i beşāret erişdi ise bu bende-i bī-vücūd *ve li'l-bedri min ba'dil-hübūfi şu'ūdūke*²⁶ mazmūn-ı meymūnın mülāhaza etmekle def'-i guşşa-i enbūh ve ref'-i ğumūm-ı küh-şükūh édüp cülūs-ı hümayūnlarına tārīh-i şerīf ile *gül* redīf bir müseddess dēyüp def'ne-i sīne-i maḥzūnda maḥzūn olan bir nêçe le'āl-i ma'ālī ki netāyic-i ebkār-ı efkārdur. Evrāk-ı du'āda teşīr ve muntazam silk-i taḥrīr kılındı. İnşāllāhu'l-melikü'l-vedūd mercūdur ki ol pādişāh-ı şāhib-i cūd ve şehen-şāh-ı 'azīmü'l-ķadr ü kerīmü'l-vücūduñ ṭab'-ı feżā'il-hıyāzlarında ḥadīķa-i dehen-i ḥaķīrde şükūfte olan [7b] şükūfe-i hoş-bū naḥl-i gül ü yā deste-i sūnbül-i hindū gibi maḥall-i irtizā ve menzile-i rızā'da vāķı' ola.

Mısrā':

²⁴ “Felek böyle bir zamanı görmemiştir.”

²⁵ “Şöhretli hükümdarın adaletiyle kâinât huzur ve sükûn içerisindedir.”

²⁶ “Dolunayın batmasından sonra senin için bir zorluk vardır.”

Zihî sa‘âdet ü ikbâl eger kabûl üfted²⁷

Fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

+ + - - / + - + - / + + -

1. *Ez fakîr u hakîr-i dervîşet*
În muhakkir hediye-râ bi-pezîr
Hest ber tab‘-ı rûşenet enver
Nükte-i tuhfetü’l fakîr-i hakîr²⁸

Çün bu mecmû‘a-yı maṭbû‘a âyât-ı beyyinât ile menşûr ve esrâr-ı nikâtla manzûm kılındı ve ‘iber ü emşâlle māl-ā-māl olduğu ecilden **Gencîne-i Leṭâ’if** nâmıyla mevsûm olındı. Hâzret-i Cenâb-ı Kerîm’den ki maḥâsin-şîmeleri [ve] *inneke le‘alâ ḥuluḳⁱⁿ ‘aẓîmⁱⁿ²⁹* ile mevşûf u ma‘rûfdur mutazarrî‘dur ki işbu sûtûr-ı meşṭûr-ı pür-ḳuşûrî ve ‘aynu‘r-rızâ ‘an külli ‘aybⁱⁿ külliyyetⁱⁿ³⁰ muḳtezâsınca ‘ayn-ı rızâ ve liḥâz-ı irtızâ-y-ıla melḥûz édüp şân-ı şerîflerine lâyıḳ olan işlâḥ-ı pür-şalâḥ-ıla maḥzûz buyurup ve himem-i ‘âliyeleri maşrûf ḳılınmaḡla ümmizdür ki şeref-i tām bulup ve cümle noḳşânı tamām olup maḳbûl-ı ḥâş u ‘ām ola. Bi‘avni’l-meliki’l-‘allām.

[8a] Ol Pâdişâh-ı Bî-naẓîrûn Cûlûs-ı Hümâyûnlarına Târîḥ-i Dil-peẓîrdür

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1. *Şehen-şâh-ı cihân Sulṭân Murâd Hân’uñ cûlûsından*
Şafâlar kesb édüp ‘âlem meserret tutdı âfâḳı
Sekizinci günü şavmuñ cûlûs etdi dëdüm târîḥ
Mübârek eyleye Sulṭân Murâd iclâsını Bâḳî³¹

Vasf-ı şerîflerinde gül redîf müseddesdür

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

I

1. *Açılup bezm-i çemende şâhid-i ra‘nâ-yı gül*

²⁷ “Eğer kabul görürse bu ne büyük başarı ve mutluluktur.”

²⁸ “Senin fakir ve hakir dervişinden bu değersiz hediye kabul et. Bu zavallı fakirin hediyesinin nüktesi senin parlak yaratılışın üzerine ışık saçar.”

²⁹ Kalem: 68/4 “Sen kesinlikle büyük bir ahlâk üzerindesin.”

³⁰ “Allah’ın rızası her türlü ayıplardan uzak olmaktadır.”

³¹ Sultan III. Murad Han’ın cûlûsuna tarih düşülmüştür. Ebced hesabıyla 982/1574 tarihi çıkmaktadır.

- Dürlü dürlü şekle girdi şüret-i zîbâ-yı gül
3. Zîb ü ziynet vèrmege dehre cemâl-ârâ-yı gül
Reng ü bûy-ıla cihânı tutdı şevk-efzâ-yı gül
5. Keşf edüp yüzden niķābın tal‘at-ı ğarrâ-yı gül
Eyledi hoş-bû meşāmm-ı ‘ālemi bûyâ-yı gül

II

1. Bād-ı nevrûzı çü seyr-i şahn-ı dünyâ eyledi
Hoş nebāt emvātın ihyâ-yı Mesîhâ eyledi
3. Her şükûfe gör çemen bezmini me‘vâ eyledi
Kendiyyi her bûstân Firdevs-i ā‘lâ eyledi
5. Şubh-dem gül bezmini beñzer temāşâ eyledi
Anuñ-içün oldı bülbül vālih ü şeydâ-yı gül

III

1. Nev-civān oldı yine pîr-i kühen-sāl-i cihān
Reşk-i Firdevs-i berîn olmuş-durur her gül-sitān
[8b] 3. Bûy-ı gülden şemme ‘arz êtdükce bāğ u bûstān
Her taraftan bülbül-i şeydâ kılur āh u figān
5. Şefkat êtmez āh u feryādına ol nā-mihribān
Hadden aşmışdur gülistān içre istignâ-yı gül

IV

1. Birbiriyle hoşdur ezhāruñ çemende şöhet
Şān Kālander-beççedür nergis başında kisveti
3. Gerdeninde lālenüñ seyr eyle tavk-ı hayreti
Tekyelenmişler gülistānı edüp cem‘iyyeti
5. Diñle bülbül zıkrını gülşende olmuş Halvetî
Hırka-i hadrāsını çāk edeli hamrâ-yı gül

V

1. ‘Aşk-ıla ‘ālemlere destānıdur bülbül gülüñ
Karşusunda medh okur hoş-h‘ānıdur bülbül gülüñ
3. Gāh eline çüb alur der-bānıdur bülbül gülüñ
Hasret-i eyyām-ıla hayrānıdur bülbül gülüñ
5. Bir ‘ki gün feryād eder mihmānıdur bülbül gülüñ
Anuñ içün bezl olur her kûşede na‘mâ-yı gül

1. *Cāmi'-i dünyāya şān bir kubbédür nüh āsumān*
Nevhalarla bülbül olmuşdur hatīb-i gülsitān
3. *Ya menār-ı şāhda okur müezzindür ezān*
Her seher tesbīh édüp temcīd eyler her zamān
- [9a] 5. *Cān-ıla bu vakt-i fīrūza selām olsun revān*
Cennetü'l-Firdevs olupdur menzil ü me'vā-yı gül

1. *Gösterüp Mūsā gibi halka yed-i beyzāsını*
Géydi gül altun beneklü hil'at-i zībāsını
3. *Hulle-i zer-keş 'aceb açdı gülüñ sīmāsını*
Bülbülüñ ol şevk-ile gūş ét bugün gavgāsını
5. *Şāh olup ezhāra 'arz étđi ruh-ı hamrāsını*
Sebz bayrāklarla çıkdı sancağ-ı vālā-yı gül

1. *Hārlar peydā édüp şemşīr ü hançerler gibi*
Goncalar ızhār édüp şāh üzre şeş-perler gibi
3. *Kat kat olmuş her nihāl-i tāze leşkerler gibi*
Sūz-nāk elhān éder bülbül de mehterler gibi
5. *Taht-ı vālā üzre şol sultān u serverler gibi*
Bağlamış dīvānını şaf şaf turur alay-ı gül

1. *Şāhi istikbāl éder bu keşret-i aḥzāb-ıla*
Èl öper baş kor ayağına tırup ādāb-ıla
3. *Maḳdemine cān vèrür èrmek diler her bāb-ıla*
Faşl-ı gülde şöhet ètmek hūb olur aḥbāb-ıla
5. *Yılda bir kez tavf-ı kūyuñ eyleyüp aşhāb-ıla*
 [9b] *Pādişāhum eşigüñdür Ka'be-yi 'ulyā-yı gül*

1. *Zıll-ı Hāḳ Sultān Murād Hān-ı muzaffer dā'imā*
Āfitāb-ı burc-ı devlet mazhar-ı lutf-ı Hudā
3. *Āb-ı rūyuñ teşnesidür çeşme-i 'ayn-i beḳā*
Bu vakār u lutf u haşmetde 'adīl olmaz saña
5. *Şemme-i hulkuñ vèrelden gülşene bād-ı şabā*

Ṭutdı hep ‘ālem dimāğın bŷy-ı misk-āsā-yı gül

XI

1. *Bāğa varsañ maḳdemüne lāle vü güller düşer*
Yāsemīn ile benefşeyle karanfüller düşer
3. *Ġoncalar saçın çözüp ‘işveyle kāküller düşer*
Deste deste ayağuna tāze sünbüller düşer
5. *Şanki ḥadd-i māh-rŷlar ŷzre fŷlŷller düşer*
Bezm-gāh-ı ‘işretüñde hoş-durur yağmā-yı gül

XII

1. *Seyr-i gül-zār eyleseñ ėy serv-ḳadd-i hoş-ḥurām*
Reşk ėder bŷyına anuñ ravza-i dārŷ’s-selām
3. *Ėtmege ‘izz-i ḳudŷm-ı devletüñe iḥtirām*
Her nihāl-i gül yerinden ḳalkup ėtmişdür kıyām
5. *Bezmüñe yüzler kızardup geldügi oldur müdām*
Dāmenüñe ėrişem dēr hoş yed-i beyzā-yı gül

XIII

- [10a]**
1. *Bildiler bezmüñe yol bulmağa ḳābil olduğın*
Añladılar hŷb-rŷluk vaḳti zā’il olduğın
 3. *Gözle bunlar ol cihetden Ḥaḳḳ’a ḳā’il olduğın*
Añladum ben bunlaruñ ḳapuñda sā’il olduğın
 5. *Ṭuydılar şāhuñ cemāl ŷ ḥŷsne mā’il olduğın*
Ol sebebden açılır her dem ruḥ-ı ḥamrā-yı gül

XIV

1. *Şanasun dervīşdür dervāze eyler kŷ-be-kŷ*
Ni‘met-i dīdār-ı behcet-baḥşuñ eyler ārzŷ
3. *Gir ḳadem baş gülşene ėy şehir-yār-ı nīk-ḥŷ*
Bulsun ebr-i lutf-ı aḥlāḳuñdan anlar āb-rŷ
5. *Gözleri yollarda ḳaldı yıllar eyler ārzŷ*
Ḥāk-i pāyüñ tŷtiyāsın dīde-i bīnā-yı gül

XV

1. *Dil ḥadīş-i medḥüñi ister ki tefsīr eyleye*
Rif‘at-i şānuñ kitābın şerḥ u taḳrīr eyleye
3. *Şemme-i medḥüñ kelāmın ḥŷsn-i ta‘bīr eyleye*
Bŷy-ı ‘adliñ ṭutdı āfākı ki teshīr eyleye

5. *Hāme ister vaşf-ı rûḥ-efzāñı tahrîr eyleye*
Hulḳuñ evşāfını yazdum eyleyüp inşā-yı gül

XVI

1. *Şerh olunmaz faşl-ı ahlāḳuñ yazılsa biñ kitāb*
Bildi vaşf olmaz 'idād-ı medḥüñ erbāb-ı ḥesāb
[10b] 3. *Yumdı ağzın goncalar dil açmağa édüp ḥicāb*
Ṭutdı güller çehresine al-ı vālādan niḳāb
5. *Yazmağa medḥüñ yeşil yaprakdan étmişdür ḥizāb*
Anuñ içün ellerinde sürh olur ḥinnā-yı gül

XVII

1. *Zāt-ı pāküñ zıll-ı Ḥaḳḳ'dur èy şeh-i deryā-nevāl*
Hüsn-i hulḳuñda olan evşāfa şığmaz kıl u kāl
3. *Mürğ-ı fikret èrmeye pervāz èderse māh u sāl*
Görđi tāvus-ı ḥired dökdi bu yolda perr ü bāl
5. *Gül-sitān-ı medḥüñe bāl açdı şāhin-i ḥayāl*
Himmetüñ 'anḳāsına şayd olalı 'anḳā-yı gül

XVIII

1. *Taḥt-ı 'Oşmān' uñ sa'ādetle şeh-i devrānısun*
Āsumān-ı devletüñ mihr ü meh-i tābānısun
3. *Hulḳ-ı rûḥ-efzāñ-ile 'ālem teninüñ cānısun*
Bezm-i rezmüñ ḥaşmetiyle Rüstem-i destānısun
5. *Kim nazîr olur saña ḥalḳ-ı cihān sulṭānısun*
Her şükûfe nitekim olmaz şehā hem-tā-yı gül

XIX

1. *Mihr-i 'ālem-tābısın rif'atle burc-ı şevketüñ*
Gevher-i nā-yābısın tāt u kabā-yı 'izzetüñ
3. *Dem-be-dem efzūn ola ḳadr u 'ulüvv-i ḥaşmetüñ*
Ḥaḳḳ Te'ālā ber-devām ède zamān-ı devletüñ
[11a] 5. *Pādişāhum ser-fîrāz olsun livā-yı nuşretüñ*
Açılup bitdükçe gülşende ḳad-i bālā-yı gül

XX

1. *Emrüñe fermān ola ḥoş ehl-i devletler senüñ*
Ayağuña yüz süre şāhib-sa'ādetler senüñ
3. *'Adl ü dāduñla şeref bulup vilāyetler senüñ*

5. *Kullaruña bahş ola dā'im emāretler senüñ*
Rehber ola zātuña Hāk'dan 'ināyetler senüñ
Büstān şahnını tutdukca çemen-pîrā-yı gül

XXI

1. *Kurduğınca haymeler **Maḥmūd** bāğa büstān*
Sāye-bān olsun otağ-ı kadrine nüh āsumān
3. *Tāze tutsun gülşen-i zātın o Ḥayy u Müste'ān*
Esmesün 'ömri güline tā ebed bād-ı hazān
5. *Mülk-i dünyāya berāt-ı devleti vërsün nişān*
Tutduğınca büstān evrākını tuğrā-yı gül
Āmīn yā Rabbe'l-'ālemīn

Āgāz-ı Risāle-i Gencīne-i Letā'if

Muḥarrirān-ı aḥbār şöyle taḥrīr ve müfesssīrān-ı āsār bu vech-ile takrīr eylemişler ki: **[11b]** zamān-ı qadīm ve āvān-ı 'atīkde darū's-sedād-ı Bağdād şehrinde Mutevekkil nām bir ḥalīfe-i kerīm ü şefīk var idi ki cerāyim-i re' āyāya 'afv-ıla mükāfāt ve şaḥāyif-i cināyāta 'ayn-i şafḥ-ıla iltifāt ederdi. Meger ol pādişāh-ı manşūruñ Feth nām bir gūlām-ı maqbūl u manzūrı var idi ki memdūh-ı şıgār u kibār ve 'ulūvv-i qadr-ile şāḥib-i' tibār idi. İttifāk ol civān-ı şimşād-qadd u gūl-ḥadd, Dicle vü Şatt kenārında seyrān ederken şan'at-ı şināya rāgīb olup şuda yüzmek hevāsı gōñlinde gālib oldu. Hemān-dem atından indi ve yat u yarağından soyındı. Ol serv-i sīm-endām u sīmīn beden mānend-i berg-i semen kamer-vār burc-ı ābīde qarār eyledi. Cūy-bār-ı Dicle çünkü ol servi kenār etdi. Ābuñ ḥarāret ü tābı başdan aşdı. Āteş-i 'aşk ile şu kaynadı, taşdı. 'Ākıbet cūy-ı Dicle Ceyḥūn-vār ḥūn-ḥ'ār olup hevāya uyup delūkanlılg etdi. Ya'ni ol nev-civānı şehrdan alup gitdi. Feth-i nuşret-şī'ār āb-ı Dicle'nūñ bu vech üzre cereyānı ve bu tarzta tuğyānı göricek ḥarīk-i tāb-ı firāk ve ḡarīk-i āb-ı iştīyāk olup giderken nā-gāḥ 'ināyet-i Ḥaqq qarīn olup bir çüb-ı **[12a]** zevrak-temkīn Feth-i münkesirü'l-bāle qarīn olup fī'l-hāl kendüye zamm edüp götürdi. Kenār-ı Dicle'de bir sūrāḥa yétürdi. Ammā ol sūrāḥdan imkān-ı ḥalāş-ı ber ise muḥāl; lā-mehāle, ḡarīk-i bī-mecāle ol maḥalden tek ü tenhā, rāḥ-ı rehāya ḥurūc étmege mecāl yoğ idi. Çār u nā-çār Feth anda qaldı. Bu cānibden pādişāha ḥaber olup bu gūlgule şehir-i Bağdād'a tıldı. Ol şehir-yār-ı nīk-ḥaşlet ve şehen-şāh-ı pūr-mekremet, ḥaber-i ḡarq-ı Feth'den mūte'ellim olup ziyāde ḥasta olmağla erkān-ı devleti ve ā'yān-ı salṭanatı mūctemi' olup edā-yı ḥidmet, ta'ziyet ü tesliyet étdiler. Ba'dehu cümleten istircā' edüp maḳāmlarına gitdiler.

İttifāk Bağdād ḥ'ācelerinden şāḥib-i ī'tibār Ḥasen-i Keş-kār dērler, ḥüsn-i i' tikkādla meşḥūr u nām-dār, ferīdū'l-'aşr ve mūmtāz-ı rüz-gār bir ḥ'āce-i büzürg-vār var idi ki rüz-gārın rumūz u daḳāyık ittīlā'ına mebzūl étmişdi. Ol eşnāda *Kenzü'l-Ḥaḳāyık* mütāla'asına meşḡul idi. İttifāk, kelimāt-ı dürrer-bār ekābir-i A'cām'dan bir āb-dār söz görmiş ve mütāla'ası şu maḥalle érmiş idi ki

Mısrā':

Nīkūyī kūn u der-āb-endāz

[12b] Terceme: Dērler ki: "Eyle eylūgi āb-ı revāna at."

İşbu kelāmdan Ḥ'āce Ḥasen ḥusūl-i merāma ḥüsn-i ī'tikkād edüp bu ḳavli fī'le getürmekde ve bu 'ilmi 'amel dā'iresine yétürmekde sa'y-i belīg ve cidd ü cehd-i bī-

dirîğ eyledi. Pes ol hümām, bir hafta tamām, bir zarf içinde bir miqdār hurma ile iki pāre nān ve bir dāne māhī-yi biryān koyup her şabāh kenār-ı Dicle'ye gider ve mezkūr ta'āmı bir zarfla şuya birağup meskenine döner, giderdi. Bi-fermān-ı İlāhī ve hikmet-i nā-mütenāhī birle ol zarfla nān u māhī, Feth'ün maḳāmına erişüp ol hurma vü hūt, Feth'e kūt-i lā-yemūt olurdu. Bir gün Mütevekkil-i şefūk-dil, Feth'ün aḥvālinden tamām muḫtarib ü müsta'cil olup, ḥukkām ü nevvāb ve ḥuddām u bevvāba emr eyledi ki kenār-ı Dicle'de cüst u cū kılınup, be-her-hāl Feth'ün ḳāleb-i ḡarīki bulunup ferīḳ-i şühedāda defn olına. Fermān-ı pādişāh-ı ḳadr-tüvān ile pīr ü civān, āb-ı Dicle cārī olduğu yerlerde müctemi' olup tecessüs-i firāvān édüp, tefakḳud-ı ḡarīḳ-i āb kılınurken, nā-gāh bir ḥādim-i ḥāşş-ı şāhib-iḫtişāş Feth'i bir sūrāḥ içinde şāḡ u esen görüp [13a] rīsmān-ı nuşret-ile ḥalāş éder. Hemān ol sā'at bir beşīr-i şāhib-işāret şāh-ı ḥabīre Feth-i dil-peḫirden ḥaber-i beşāret vericek pādişāh-ı sa'ādet-nihād ve şehen-şāh-ı mekrūmet-mu'tād ḥurrem ü şād olup Feth'i ḥuzūr-ı mevfūru's-sürūrına getirürler. Şāh-ı ālī-maḳām Feth'e nevāzişler eyleyüp envā'-ı iḫsān u ikrām éder. Ba'de Feth-i kelām édüp: "Ëy benüm Feth u nuşretüm ve Ëy ḡulām-ı vālā himmetüm. Bir haftadan berü ol künc-i teng ü pür-ānā vü 'azābda a'nī küşe-i bī-küşe-i tüşe-i sūrāḥ-ı ābda Cenāb-ı Rezzāk'dan fütūḥuñ ve ḡidā-yı cism ü rūḥuñ ne vāḳi' oldu ki ḥāne-i vücūd-ı şerīf ve ḳāşāne-i 'unşur-ı laṭīfūñ hulūl-ı ecelden māni' ü dāfi' oldu." deyücek Feth ol muḳābelede vāḳi' āt u mācerāsın ta'bīr ve bir hafta içinde sedd-i ramaḳ olan ḡidāsın taḳrīr étdikde şehir-i Bağdād'a münādīler şaldılar ve şalā-yı ḥāş u 'ām kıldılar. Āḫir Ḥ'āce Ḥasen-i Keş-kār'ı buldılar, getirüp étdüğü 'ilmden su'āl-i merām kıldılar. Ḥ'āce Ḥasen daḫı *Kenzü'l-Ḥaḳāyık*'da gördüğü daḳāyıkı [13b] beyān ü 'ıyān édüp, "İşbu kelāmuñ ḥaḳīḳatin imtiḥān ve 'āḳibetinde recā-yı iḫsān étdüm." deyücek pādişāh-ı mālīkū'r-riḳāb tarafından ḥiṭāb-ı müsteṭāb şol vech-ile şādır oldu ki min ba'de Feth nuşret u zafer-ile müşārün-ileyh bi'l-benān-ı 'asr olup sultān-ı Mışr ola ve Ḥ'āce Ḥasen-i Keş-kār'ı daḫı yanına alup vezīr-i a'zām ve müşīr-i mufahḥam kıla.

Tā ḥalk-ı 'āleme ve cümle-i benī ādeme ma'lūm u mefhūm ola ki Ḥaḳḳ subḥānehu ve te'ālā éylik éden ḳulların ḳıramaz; egerçi ādeme éylik yaramaz.

Ḳıṭ'a li-müellifihi:

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + -

1. *Ëylik ét éylik éyü yavuz dème*
Étdüğün ādem éyü yavuz bulur

Bu muḳarrerdür ki ol der-gāhda

Kişi bir ēylik ēderse biñ bulur

Maḳālden murād naḳd-i ḥāl ve kıışsadan maḳşūd, ḥişşedür. Nitekim ol ‘ārif-i Ḳayyūmī a‘ nī Ḥazret-i Celāleddīn-i Rūmī (*ḳaddese sırruhu*) *Meşnevī-yi Ma‘nevī*’sinde bu ma‘ nāyı taşriḥ ve bu müdde‘ āyı tavzīḥ ēdüp buyurmuşlardır.

Meşnevī:

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

— + — — / — + — — / — + —

^{1.} *Hoşterān bāşed ki sırr-ı dilberān*

*Güfte-āyed der ḥadīs-i dīgerān*³²

[14a] İmdi bu kıışsadan daḥı ḥişşe oldur ki: Ḥalīfe Mütevekkil’den murād Ḥudā-yı rabbi’l ‘ālemīn ve Mālīki yevmi’d-dīndür. *Ve ‘ala’llāhi felyetevekkeli’l-mütevekkilüne*³³ bu ma‘ nāyı mübeyyindür. Bağdād ‘ālem-i kıdem ve Dicle işbu şahrā-yı nedemde görinen serāb-ı ‘ademdür ki *yahsebhü’z-zam‘ānū mā*^{en34}. Feth’den murād, ḥabīb-i ma‘būd Muḥammedü’l-Mustaḫfa’dur ki, şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, āyet-i kerīme-i *innā fetahnā leke feth*^{an} *mubīn*^{en35} birle müsellemdür. Dicle-i ‘ālemde sibāḥat da‘vet-i benī ādeme, *inne leke fī’n-nehāri sebh*^{an} *tavīl*^{en36}”muḳtezāsınca meşḡul iken nā-gāh, *ḳul innemā ene beşer*^{an} *mişlūküm yūḥā*³⁷ cūş u ḥurūş ēdüp yigirmi üç yıl seyāḥat-ı teleffütde dest ü pā urdılar ve etrāf u eknāf-ı ‘āleme da‘vet ērgürdiler. Āḫir-i kār şikāf-ı kenār-ı Dicle-i dünyā ki biṭṭul u vel ‘arz, *innemā meşelü’l-ḥayāti’d-dünyā kemā*^{an} *enzelnāhu mine’s-semā’i fāḫtalaṭa bihī nebātü’l arz*³⁸ ḳabrdür ki *emmā ravzatühü min riyāzi’l-cenneti’r-refīki’l a’lā’r-refīki’l-a’lā māli veli’d-dünyā*³⁹ dēyüp ol ravzada birkaç gün ḳarār ve ‘ālem-i berzaḥda olmaḡı ihtiyār [14b] ētmişlerdi. Ḥ’āce Ḥasen pīşe-verān-ı bāzār-ı şerī‘ at ya‘ nī ḥ’āceḡān-ı ümmetdür. Kitāb-ı *Kenzü’l-*

³² “Dilberlerin sırrının başkalarının sözlerinde söylenmiş olması güzeldir.”

³³ İbrahim: 14/12 “Bize yollarımızı dosdoğru göstermişken biz niçin Allah’a tevekkül etmeyelim? Bize verdiğiniz sıkıntılara karşı elbette sabredeceğiz. *Onun için tevekkül edenler, her zaman Allah’a tevekkül etmelidirler.*”

³⁴ Nur: 24/39 “İnkâr edenlerin amelleri ise, uçsuz bucaksız çölde bir serap gibidir. *Susayan, onu bir su zanneder.* Onun yanına geldiğinde, hiçbir şey bulamaz. Orada Allah’ı buluverir. O da onun hesâbını tamamıyla görüverir. Allah, hızlı hesâp görendir.

³⁵ Fetih: 48/1 “Gerçekten Biz, sana apaçık bir fetih ihsân ve ikrâm ettik.”

³⁶ Müzemmil: 73/7 “Çünkü sana gündüzleyin uzun bir meşguliyet vardır.”

³⁷ Kehf: 18/110 “*De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim.* Ancak bana, sizin ilâhınızın tek bir ilâh olduğu vahiy ediliyor. Onun için kim, Rabbine kavuşmayı arzu ederse, sâlih bir amel işlesin, Rabbine (yaptığı) ibâdete hiçbir şirk karıştırmasın!”

³⁸ Yunus: 10/ 24 “*O değersiz dünya hayatının halî, sırf Bizim kendisini gökyüzünden indirdiğimiz bir suya benzer. Derken onunla, insanların ve hayvanların yediği yeryüzünün bitkileri birbirine karışır.* Sonunda yeryüzü bütün ziynetini takınıp süslendiği, sahiplerinin, kendilerinin ona egemen olduklarını zannettikleri sırada, geceleyin veya gündüzleyin ona Bizim emrimiz geliverir, bir anda onu öyle bir biçeriz ki, orası sanki dün hiç şenlik yokmuş gibi olur. İşte düşünecek bir topluluk için ayetleri böylece açıklamaktayız.”

³⁹ “Onun ravzası dünya ve cennet havzlarından en üstündür.”

Ḥaḳāyık kelām-ı ḳadīm-i bī-çündür ki rumūz-ı daḳāyıkla meşhūndur. Ėylügi per-tāb-ı āb ėdūñ ve ba‘ de zamān recā-yı şevāb ėdūñ dēmek ma‘ nāsın, *men ‘amile şālīh^{an} min zekerⁱⁿ ev ünşā ve hüve mü‘min^{ün40} / innā lā nużī‘u ecra‘l muḥsinīne⁴¹* den aldılar. *Ezilletⁱⁿ ‘alel mü‘minine⁴² / leyyinūne heyyinūne⁴³* şāḥlarından bir seped ḳıldılar. Edā-yı fermāndan nān ve āh-ı seḫer-gāḥiden māḥī biryān ve ḥurma-yı ḥalāvetden niyāz u tāt at, *innallāhe ve melā‘iketehū yuşallūne ‘ale’n-nebiyyi⁴⁴* mūcibince taḫiyyāt iḫzār ėdüp her Ḥ^vāce Ḥasen ki bu ėylügi ėdüp Dicle-i ‘āleme atmış idi. *Uriżat ‘aleyye ‘a‘māle ümmeti⁴⁵* ḥükmünce bu hedāyā ol efḍāl-i berāyānuñ ravza-i ‘ulyāsına yetmiş idi. Ḥalīfe Mütevekkil tarafından ḥükkām u nevvāba Feth‘i tefakḳud emri geldügi rüz-ı ḳıyāmet Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selāma ḫitāb-ı Ḥazret olup ravza-i Resūlullāh’a gelüp “Yā şāḫibū’t-tāt ve’l -‘imāme, ḳad ḳāmetü’l-ḳıyāmeti” dēyüp Muḫammedü’l-Muştafā’nuñ ėline “Ḳum bi-izn-illāhi” ḫablin vērüp *velesevfe [15a] yu‘ḫike rabbūke feterḏā⁴⁶* ḫablin urup Ḥazret-i Resūl-i Ekrem’i, şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, ḫalīfe-i ḫarem-i ḳidem, ḫuzūrına ėrgürüp Cenāb-ı ‘İzzet’den Resūl-i pūr-uşūle ḫitāb-ı müsteḫāb gelüp niḳāb-ı ḫāk-ile muḫtecib olduḡuñ zamānda şikāf-ı Dicle-i dünyāda ḳalduḡuñ anda ḡidā-yı rūḫ u beden ve iltizāzuñ neden idi dēndükdē Resūl ‘aleyhi’s-selām ilā ḳıyāmī’l-yevmi ve ilā yevmi’l-ḳıyām şöyle cevāb vère ki: “*Fī zülefī’l leyli ve’n-nehāri bi’s-şurri ve’l-cihāri⁴⁷* nūrdan ḫabaklar ile ümmetüm tarafından ḫaraf-ı şalavāt, ḡuref-i ravzamdan pey-ā-pey gelürdi. Baña ḡidā-yı rūḫānī ḫāşıl olurdu.” Ol ḫinde, *li yes‘eleş şādīḳīne ‘an şıdkḫim⁴⁸* birle aşḫāb-ı niyāz ve erbāb-ı namāz ḫāzır olınup ḫuzūr-ı Ḥaḳ’da keyfiyyet-i irtikāb-i meşakḳat-i a‘ māliden su‘āl olınduḡda şöyle cevāb vèreler ki: “Kelām-ı ḳadīm ve Ḳur‘ān-ı ‘aẓīmde, *femen ya‘mel mişḳāle zerratⁱⁿ ḫayran yerah⁴⁹* müşāhede ėtmişdük. *İnnā lā nużī‘u ecra men aḫsene ‘amel^{en50}* delāletiyle [15b] ḫarīḳ-i a‘ māle gitmişdük.” Ol

⁴⁰ Nahl: 16/97 “*Erkek veya kadın, kim mümin olarak iyi bir amel işlerse*, muhakkak ona hoş ve güzel bir hayat yaşatacağız. Elbette onlara, yaptıkları amelin daha güzeliyle sevaplarını mutlaka vereceğiz.”

⁴¹ Araf: 7/170 “Kitaba sarılanlar, namazı kılanlar var ya, (işte onlara ecir vardır.) Biz, iyi ve güzel davrananların ecirlerini boşa çıkarmayız.” Not: Ayetteki “muşliḫīne” kelimesi eserde “muḥsinīne” şeklinde yazılmıştır.

⁴² Maide: 5/54 “Ey iman edenler! İçinizden kim dininden dönerse, bilsin ki Allah, onun yerine Allah’ın kendilerini sevdiği, onların da Allah’ı sevdiği, *müminlere karşı yumuşak başlı*, kâfirlere karşı onurlu ve güçlü olan bir topluluḡu getirecektir. Onlar, Allah yolunda cihat ederler, kınayanın kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allah’ın ihsân ve ikrâmıdır. Onu dilediḡine verir. Allah, (ilmiyle ve gücüyle) her şeyi kuşatandır, her şeyi çok iyi bilendir.”

⁴³ “Yumuşak ve hoşgörüldürler.”

⁴⁴ Ahzab: 33/56 “*Şüphesiz Allah, (rahmeti ve nimetleriyle) ve melekleri (de onun bağışlanması için dua ederek) peygambere salât ve selâmı bulundurlar*. Ey iman edenler! Siz de ona salavât getirin, ona tam bir bağlılıkla selâm verin (kendisine bağlıḡınızı bildirin).

⁴⁵ “Ümmetimin amelleri bana arz olundu.”

⁴⁶ Duha: 93/5 “Rabbin ileride sana o kadar verecek, o kadar verecek ki sen buna razı olacaksın.”

⁴⁷ “Gecenin, gündüzün; gizlinin ve açığın da her yerinde O vardır.”

⁴⁸ Ahzab: 33/8 “*Doğru olanlara doğruluk ve sadakatlerinden sormak için, onlardan ağır bir söz aldık*. (Allah), kâfirler için acı veren bir azap hazırladı.”

⁴⁹ Zilzal: 99/7 “Her kim zerre miktarı bir iyilik yaparsa onu görecektir.”

⁵⁰ Kehf: 18/30 “İman edip sâlih amel işleyenlere gelince, *şüphesiz Biz öyle güzel amel işleyeninin ecrini boşa çıkarmayız*.”

demde hitāb-ı Sübhānī şöyle vārid ola ki: “Benüm bende-i hāşşü’l-hāşşum Muḥammedü’l-Mustafā, şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, cennet mışrına sultān olsun ve ebrār ü ahyār ve ‘uşāt-ı perīşān-rūz-gār ümmetinüñ élin alsun. **[Yu]beşşiruhüm [rabbühüm] bi raḥmetⁱⁿ minhü ve rıdvānⁱⁿ⁵¹** maḳāmına şalsun, günahkārlarına şefā‘ at eylesün. **[Yu]beşşiruhüm [rabbühüm] bi raḥmetⁱⁿ minhü ve rıdvānⁱⁿ⁵²** kelāmın söylesün. Vezāret degül her gedā bir pādişāh olsun. **Ve izā ra‘eyte şemme raeyte na‘īm^{en} ve mülk^{en} kebīr^{an53}** mülkin bulsun.

Kıt‘a:

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

— + — — / — + — — / — + —

1. *‘Āşiyüz a‘şī ‘uşātü’l-ümmetin*
Yā Resūlullāh şefā‘atden meded
Dūr olup mehcūr olursak vā bize
Bunca devletden sa‘ādetden meded

⁵¹ Tevbe: 9/21 “**Rableri onları, kendi katından rahmet, hoşnutluk ve cennetlerle müjdeler.** Onlar için, içlerinde sürekli bir nimet vardır.”

⁵² Tevbe: 9/21 “**Rableri onları, kendi katından rahmet, hoşnutluk ve cennetlerle müjdeler.** Onlar için, içlerinde sürekli bir nimet vardır.”

⁵³ İnsan: 76/20 “(Orada) nereyi görsen, (tarifi mümkün olmayan) bir nimet ve büyük bir mülk görürsün.”

Hikāyet

Nākilān-ı aḥbār ve ḥāfızān-ı esrār, bu hikāyet-i pür-beşāreti daḥı bu vech-ile beyān ü ‘ıyān eylemişler ki: Güzeşte-i rüz-gār ve evā’il-i a‘şārda Başra şehrinde bir ḥ^vāce-i māl-dār var idi ki şāyib-i fikret ve şāḥib-i tecrūbet, envā’-ı ticāret [16a] ve eşnāf-ı mu‘āmelātda māhir ü kāmīl ve ḳavānīn-i murābahātda ‘ālim ü ‘āmil idi. Pāy-ı himmet ve iḳdām-ı aḳdām-ı ‘azīmet birle eṭrāf u eknāf-ı ‘ālemi seyrān ve sevāḥil-i baḥr u berde bir temāşā étmedük büldān yoğ idi. Taşārīf-i eyyāmla mühezzebü’l-aḥlāk ve tekālīf-i rüz-gār-ı nā-fercāmıla mü’eddeb ve meşhūr-ı āfāk idi. Keşret-i ehl ü ‘ıyāl ve vefret-i māl u menāl-ile Ḳārūn-mişāl olmuş idi.

Fe‘ilātün mefā’ilün fe‘ilün

+ + - - / + - + - / + + -

1. *Mālı ḳo kesb-i ḥāle sa’y eyle*
Ki ḥużūr-ı meāle sa’y eyle
Ḥāl ‘İsā’yı göge uçurdı
Māl Ḳārūn’ı yère geçürdi

Bi’l-āḥere, *iḳā ale’l-emru ile’l-kemāli ‘āde ile’z-zevālī*⁵⁴ muktezāsınca kelālīb-i kerā’ib ve eyādī-yi nevā’ib ḥazā’in-i ḥ^vāceye duḥūl ḳıldı ve ṭarf-ı defā’in enābīre bir bir yol buldı. Az zamānda belki bir ānda ḥ^vācenüñ rāḥatı zaḥmete ve devleti zillate mübeddel olup faḳīr ü muḥtāc, miskīn ü ac, müflis-i mendebūr ve zelīl ü ḥor oldu. Mezḳūr ḥ^vāce-i cihānuñ ḡayret-i ḥūr-ı cinān, bir āfet-i zamān, zen-i nāzenīni var idi ki [16b] mānende-i verd-i ḥandān, nāz-perverde-i devrān ve perverde-i dil ü cān idi. İstilzāz-ı ni‘am u na‘ımle mu‘tāde ve bir laḥza bī-nuḳl u bāde olması muḥāl idi.

Mısrā’:

Zen dūst būd velī zamāni

mücibince ḥ^vāceyi bī-mecāl göricek andan ‘alāḳa-yı mihr ü vefāyı kesmege ve endāze-i nāzdan bīrūn serzenişler édüp küsmeye başladı. Ve’l-ḥāşıl miskīn ḥ^vāceyi seng-i ta‘n u teşnī’le taşladı.

⁵⁴ “İş kemāle erdikten sonra zevāle döner.”

Meşnevî:

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + -

1. *Zen-i per-hîz-kār u tã'at dūst*
Bā tū çün mağz bâşed ender pūst
Zen-i nā-parsā şikenc-i dil-est
*Zūd def'eş bi kün ki renc-i dil-est*⁵⁵

Meger ol demlerde pâdişāh-ı 'aşr ve ol 'ālemlerde sulţān-ı Mışr bir şehr-yār-ı kerîmü'l-ıhşāl ve bir tãc-dār-ı 'adîmü'l-mişāl idi.

Beyt:

Fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

+ + - - / + - + - / + + -

1. *Ber-der-eş her ki ilticā kerdî*
*Hāceteş-rā revān revā kerdî*⁵⁶

Çār u nā-çār h^vāce-i zār u dil-figār şiddet-i fakr u miḥen ve ğayret-i serzeniş-i zen birle terk-i vaṭan-ı ihtiyār étdi.

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + -

- [17a] 1. *Çün diyārî telḥ şud ber-ḥāṭiret*
*Belḥ eger bâşed me-kun ancā qarār*⁵⁷

hükümünce ümîz-i iḥsān-ı Sulţān'la meşakḳat-i seferi āsāyiş-i ḥazır üzre tercîḥ édüp mānend-i rūd-ı Nîl cānib-i Mışr'a mîl-be-mîl revān u devān olup üftān u ḥîzān gitdi.

Meşnevî:

Fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

+ + - - / + - + - / + + -

1. *Gerçi ḥubb-i vaṭan ez-î'mān-est*
Teng-destî-derūne āsān-est

⁵⁵ “Haddini bilen ve ibâdetini yapan kadın, senin için kabuğun içindeki öz gibidir. Hareketlerine dikkat etmeyen, Allah'tan korkmayan kadın, insan için üzüntü kaynağıdır.”

⁵⁶ “Kapısına sığındığı kişi onun ihtiyacını gerektiği şekilde yerine getirdi.”

⁵⁷ “Herhangi bir yeri sevmeyen, Belh bile olsa, orada oturma.”

Hink-i şeh kân muķīm-i hāne buved

Rence-i zīn ü tāziyāne buved

3. *Hirr-i vahşī ki der-sefer bāşed*

Fāriğ ez-bār u çüb-ı ter bāşed

Murğ-ı hāne ki menzileş vaţan-est

Behr-i dāne muķī'-i pīrezen-est

5. *Bāz-kez behr-i şayd der-sefer-est*

Ber-ser-i dest-i şāh cilve-ger-est

Bilādu'llah vāsi'atün fezāhā

Ve rızķu'llāhi fī'd-dünyā fasīhā

7. *Fe-ķul li'l-ķā'idīne 'alā hevān*

*İzā zāfet bi-küm arzun fesīhā*⁵⁸

Maķalince

Mışrā':

*Leng ü lūk u hufte-şekl ü bī-edeb*⁵⁹

hezār meşakķat ü ta'ab birle Mışr'a vardı. **Men talebe şey^{en} vecedde vecede**⁶⁰ beşāreti [17b] **ve men ķara'a bāb^{en} veleccce velece**⁶¹ işāreti ile cidd ü cehd édüp pādişāh-ı 'ahduñ eyvān-ı felek-havālīsine érdi. A' nī dīvān-ı 'ālīsine girdi. Sulţān-ı Mışr'ıñ muķābelesinde sār kullar gibi ķol ķavşurup meşālīh-i cündiyye görilince ve defātir-i sulţāniyye dürilince belki nevbet-i şāmī urılınca tırdı. Çün sulţānuñ simātı çekildi. Envā'-ı nī'am u nī'met ortaya dökölüp hāş u 'āma icāzet olındı. Ba' de't-ţa'ām hadem ü haşem tağılup maķāmlarına gitdiler. H^vāce-i dil-fiğār pādişāha ķarşu bir dīvāra tayanup ķaldı. Ammā hicābından 'araķ-riz olup deryā-yı hacālete taldı. Pādişāh-ı giti-dār u gerdün-vaķār ferāset-i şāhī ve kiyāset-i pādişāhī birle h^vācenüñ ahvālin bildi. Huzūrına getirüp murādından su'āl kıldı. H^vāce-i bī-dil kemāl-i hicābından lā-ya'ķıl olup cevāba ķādir olmadı. Hayran ve şerran ağızından bir kelām şadır olmadı. Pes şehr-yār-ı 'ādil ol

⁵⁸ “Her ne kadar vatan sevgisi îmandan ise de vatanda fakir isen bu iş kolay olmaz. Ahırda bekletilen hükümdarın atı koşum takımlarından rahatsız olur. Seferde bulunan vahşi eşek, yükten ve dayaktan kurtulmuş olur. Vatani ev olan evcil kuş, yiyecek yüzünden ihtiyar kocakarıya boyun eğer. Şahin her ne kadar av yüzünden uça da hükümdarın kolunda cilve yapar. Allah'ın şehirleri geniştir. Allah'ın dünyadaki rızıkları da çoktur. Sen hevâ ve hevesi üzerine oturan kişiye de ki; “Yeryüzü sizi misafir ediyor. O halde siz de orada gezip dolaşın.”

⁵⁹ “Topal, aptal, eğri büğrü ve edepsiz.”

⁶⁰ “Kim bir şeyi ister ve onun için gereken çabayı sarf ederse karşılığını alır.”

⁶¹ “Kim bir kapıyı ısrarla çalarsa ve içeriye girmek isterse, içeriye girer.” (El-Hüseyni: *Burhânü'l-Müeyyed*: Tahkik: Abdulgani Nekemi, Beyrut h. 1408, c. 1, s. 217. Dar'ü'l-Kitabü'l-Nefis.)

zelîl-i bî-dilûñ bu vech hâletin ve bu deñlü hicâb u hacâletin gördi. [18a] Hâşekiyân-ı harîm-i hürmete destûr vèrüp sarây-ı sa‘âdeti tahliye kıldı. Hemân sultân-ı zamânla h^vâce-i cihân qalup tekrâr murâdından istifsâr olındukda lisân-ı hâlîle

Mısrâ‘:

‘Arz-ı hâcet der-i harîm-i hazretet muhtâc nîst⁶²

dèyüp tırdı. Âhîr pâdişâh-ı kerem h^vâce-i pür-şermde henüz âşâr-ı âzerm gördükde ve haclet ü şerm-sârını nihâyet mertebede müşâhede êtdikde meclis-i sultânî ve mahfel-i hâkânîde yanan şem‘ leri diñlendürüp ve çerâğları küşe-i ferâgate iletmek emr êtdi. Çün şem‘ ler yana yana huzûr-ı şehden gitdi. H^vâcenüñ bir mîqdâr hicâbı ref‘ oldı. Ba‘d-ezân fetḥ-i kelâma ikdâm êdüp pâdişâhı gedâyâne cer êdüp tafşîl-i mâcerâyı kemâ-cerî bir bir edâ êtdi. Şâh-ı şehâ-pîşe ve kerem-endîşe gâyet hoş gelüp h^vâcenüñ huşûl-ı maşşûdın bi‘l-fevzü‘l-felâḥ ‘ale‘ş-şabâḥ hazîne-dâra havâle kıldı. Çün şahîfe-i hâtır-ı fâtır-ı h^vâce, *el insānu ‘abīdül ihsāni*⁶³ ile ucdan uca māl-ā-māl oldı. Bi‘l-lisānū‘l-kavli ve‘l-hāl [18b] pâdişāhuñ du‘ā-yı devletine iştiğāl êdüp huzûr-ı hâtır ve sürûr-ı mütevâtir birle huzûr-ı hazretten menziline gitdi ve pîr-i kühen-sāl-i felek-vâr hezâr hezâr intizârla tulû‘-ı fecr-i sa‘âdet ümîzine nigerân oldı.

Kıt‘a:

Fe‘ilâtün mefā‘ilün fe‘ilün

+ + - - / + - + - / + + -

1. Çün tulû‘ êtdi burc-ı devletden
Âfitâb-ı sa‘âdet-i H^vâce
Rûşen êtdi derûn-ı târikin
Cümle nûr oldı zulmet-i H^vâce

Vaktâ ki dilber-i zîbâ-yı hurşîd tutuḡ-ı ufḡdan bedîd olup ‘âlem-i hâki rûşen ü tâb-nâk ve rûy-ı basîṭ-i bisâṭ-ı gâbrâyı kelef-i külfet-i zālâmdan pāk êtdi. H^vâce-i muntazır, ümîd-i ihsân u birrile der-gâh-ı Sultân’a revâne oldı. Nâ-gâh der-i dârü’s-sa‘âdet’de hazîne-dârı hâzır buldı. Gencûr-ı gencîne-i Şâhî h^vâce’i ‘aṭâ-h^vâhî bildi. Var şimden-gerü kendü maḡâmuñda qarâr kıl ve ihsân-ı Sultân’ı kendü haḡuñda muḡarrer bil dèyü işâret ü beşâret kıldı. H^vâce gerü menziline geldi. Ba‘de ân u sâ‘a bi‘l-emr ve‘l-iṭā‘a üç gulâm-ı sîmîn-ber üçer hemyân-ı sîm ü zer birle geldiler. H^vâcenüñ [19a]

⁶² “Senin sarayında ihtiyacı belirtmeye lüzum yoktur.”

⁶³ “İnsan ihsânın (iyiliğin) kölesidir.”

huzûrında hâzır ve hüsn-i kabûline nâzır oldılar. Ol dem h^vâce pây-ı ihtirâm üzre turup ol hâşekiyân-ı muhterem ve hâdimân-ı hareme şāhuñ mezîd-i ihsânından a‘nî ol sîm ü zer-i hemyânından birer avuc sîm ü zer vèrüp zahmetler oldı dèyü ‘özü-i hîdmet édüp icâzet vèrdikde ol bendeler ser-efgende olup dèdiler kim: “Bizüm pâdişāhumuzuñ kânûn-ı kadîmi ve kâ‘ide-i sehâ-yı ‘amîmi oldur ki bir vâcibü’l-ihtirâm kimesneye birkaç gûlâmla in‘âm gönderse ol kulları ve ol bende-i muķbil ü maķbûlleri girü kabûl ètmegi ‘ālî şānına şeyn bilür. Erkân-ı devlet ve a‘yân-ı millet mâbeyninde ol bendelerüñ temlîkin aña farz kıılır. Hâtıruñ hoş tut ki şimden gerü senüñ çākerlerüñ ve ile’l-ebed fermān-berlerüñüz.” dèdiler. Çün h^vâce murādına yètdi. Hem-ân-dem ol yüce der-gāha yüz tutdı. *Elḥamdüli’l-lāhi’l-lezî ezhebe ‘anne’l ḥazeni*⁶⁴ āyetine meşgûl olup maķāmına gitdi.

Kıt‘a:

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

+ - - - / + - - - / + - -

^{1.} *Hezārān āferīn ol şehir-yāra*

K’ède ihsān-ı şāhī her gedāya

[19b] *Nevāl-i hān-ı lütfindan dem-ā-dem*

Nevāle-baḥş ola her bī-nevāya

Tahkîk-i hikāyet ve tedkîk-i rivāyet oldur ki H^vâce-i cihān-ı müflisden murād mü’min-i münisdür ki Başra-i cihānda bir zamān māye-dār-ı ‘ömr ü zindegānī ve māl-dār-ı cemāl ü civānī olmış idi. Zenden maķşūd, nefis-i reh-zendür ki anuñ hevāsına uyup neçe ‘ayş u ‘işret ve bezm-i şöḫbet kılmış idi. Āḫirü’l-emr ḥavādiş-i sinīn ü şuhûrla müflis-i mendebûr olup pîr-i ḥamīde-kāmet ve bī-tāķat ḳalup marāz-ı fakr u fāķadan ifāķat bulmayup dünyādan gitmiş idi. Mısr’dan murād āḫiret ve sulṭāndan ġaraż Cenāb-ı Ḥazret’dür ki melik-i kerīmdür. *İnne rabbī le-ḡaniyy^{ün} kerīm^{ün}*⁶⁵ ḥüccet-i ḳatı‘ ve delîl-i ḳavīmdür. Nevbet-i şāmī rıḫlet eyyāmı ve eyyām-ı ‘ömrüñ encāmı, ecel hengāmıdır. Ḥalvet-hāne-i şāh ḳabr-i vaḫşet-ġāhdur ki *el’ḳabru immā ravzat^{ün} min riyāzi’l-*

⁶⁴ Fatır: 35/34 “Onlar şöyle diyecekler: *Bizden hüznü gideren Allah’a hamd olsun*. Şüphesiz bizim Rabbimiz, çok baġıslayan, şükürleri çok kabul edendir.”

⁶⁵ Neml: 27/40 “Yanında kitaptan bir bilgi olan biri, “Ben, onu sana gözünü kırpmadan getiririm!” dedi. Onu yanında hemen hazır bulunca, şöyle dedi: “Bu, Rabbinin ihsân ve ikrâmındandır. Şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü yapacağım, bunu imtihan etmek için yaptı. Kim şükrederse, ancak kendine şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse, *şüphesiz benim Rabbinin hiç kimsenin şükürüne ihtiyacı yoktur, (tersine) ihsân ve ikrâmı boldur*.” Not: Eserde “İnne rabbī le-ḡaniyyün kerīmün” şeklinde geçse de Kuran-ı Kerim’de ayet “Feinne rabbī ḡaniyyün kerīmün” şeklindedir.

*cenneti*⁶⁶ mücibince maḥall-i mā'ide ve menzil-i fā'idedür. *Ev ḥufret^{ün} min ḥuferⁱⁿ nîrânî*⁶⁷ muḳtezāsınca maḥbes ü zindān ve mevḳid-i nār-ı hırmāndur. Sultān-ı Mıṣr'ıñ [20a] ḥ^vāce-i müflise iltifâtı Ḥazret-i Ḥaḳḳ'ıñ keremi ḥükmünce bende-i mü'min ḥaḳḳında şādır olan tekrîmâtıdır. Ḥ^vācenüñ ḥacāleti mü'minüñ günāhından şermende olduğı ḥāletidür. Şāhuñ ḥalvet-sarāyı ḥāšekilerden taḥliye etmesi münker ve nekîr gitmesidür. Ḥ^vācenüñ girü ol ḥāletde sükûtı mü'minüñ;

1. *E eskütü yā Mevlāye em etekellemü*
*E eşkü ileyke'l-ḥabbe em ente terḥamü*⁶⁸

demesidür. Çerāğlaruñ ref'î nūr-ü insüñ ve pertev-i cenāb-ı ḳudsüñ irtifā'ı ve mü'minüñ zulmet-i günāh içre muḥtecib olup Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a tazarru' ve iltiyāmıdır. Ḥ^vācenüñ aḥvālî ḥazîne-dāra ḥavāle olması şefā'at emri be-fermān-ı İlāhî ḥazîne-dār-ı esrār-ı nā-mütenāhî mü'minîñ ve müznibînüñ şefā'at-ḥ^vāhı Muḥammedü'l-Mustafā'ya müsellemler olmasıdır, şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem. Ḥ^vāce der-i dāru's-sa'ādet'de ḥazîne-dāra buluşup girü evvelki maḳāmına ərmeḳ şefā'at-i Resül'le cennete girmekdür. Pādişāh tarafından üçer hemyān-ı iḥsānla gelen üç ḡulāmuñ birisi cezā-yı Ḥaḳ ve birisi rızā-yı Ḥaḳ ve biri daḥı 'aṭā-yı Ḥaḳ'dur. ḡulām-ı cezā-nāmuñ [20b] bir hemyānı *külü ve'srebü henî*⁶⁹ birle memlū, bir hemyānında lübs-i ḥil'at-i ḥarîre ḡanî ve faḳîre icāzet-i pādişāh-ı muṭlaḳ; ya'ni fermān-ı [ve] *yelbesüne şiyāb^{en} ḥuḍr^{an} min [sundusⁱⁿ ve] istebrakⁱⁿ⁷⁰* ve bir hemyānında daḥı mu'āşeret-i ḥavṛāya delîl-i mübîn a' nî āyet-i kerîme-i *ve zevvecnāhüm bi-ḥūrⁱⁿ 'înⁱⁿ⁷¹* rızāyla gelen hemyānlaruñ birinde ziyāret-i mürselîn ve birinde muşāḥebet-i melā'ike-i muḳarrebîn ve birinde müşāhede-i iḥvān-ı fid-dîn '*alā sürurⁱⁿ müteḳābilîn*⁷² 'aṭā hemyānlarında esrār-ı Ḥaḳ, ḡüftār-ı Ḥaḳ, dîdār-ı Ḥaḳ *vucūh^{un} yevmeizⁱⁿ nāzîret^{ün73} ilā rabbihā nāzîret^{ün74}* ve sultān-ı mıṣruñ iḥsān gönderdüğü ḳulları muḥsin'ün-ileyh temlîki 'ādeti, cennet mülkinde mü'mine

⁶⁶ “Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe...” (El-Taberânî: *Mu'cemü'l-Evsât*: Tahkik: Mahmud bin Ahmed Tahhan: Riyad 1985/ h. 1415, c. 8, s. 272., Mektebü'l-Maarif.)

⁶⁷ “... veya cehennem çukurlarından bir çukurdur.” (El-Taberânî: *Mu'cemü'l-Evsât*: Tahkik: Mahmud bin Ahmed Tahhan: Riyad 1985/ h. 1415, c. 8, s. 272., Mektebü'l-Maarif.)

⁶⁸ “Ey Mevlâm! Susuyor muyum yoksa konuşuyor muyum? Sana sevgiyi mi şikâyet ediyorum yoksa sen bana merhamet mi ediyorsun?”

⁶⁹ Tur: 52/19 “(Onlara), “Dünyada yaptıklarınızın karşılığı olarak *yîyin, için! Afîyet olsun!*” (denilecektir).

⁷⁰ Kehf: 18/31 “Onlara, altlarından nehirler akan Adn cennetleri vardır. Onlar orada altın bileziklerle süslenecekler, *ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyecekler*, orada koltuklara yaslanıp kurulacaklardır. O, ne güzel bir sevaptır! Orası, ne güzel bir barınaktır!”

⁷¹ Duhan: 44/54 “Evet, aynen böyledir. *Bir de onları, iri gözlü hûrilerle evlendirmişizdir.*”

⁷² Saffât: 37/44 “(Naim cennetlerinde) tahtlar üzerinde karşılıklı oturmuşlardır.”

⁷³ Kiyamet: 75/22 “Nice yüzler o gün ışıdayıp parlar.”

⁷⁴ Kiyamet: 75/23 “Rabbine bakmaktadırlar.”

melik-i rahîm ü kerîm tarafından gelen cezâ vü rızâ vü ‘aţānuñ ‘adem-i ‘avdetidür.
Rađiyallāhu ‘anhüm ve rađû ‘anhu⁷⁵ devletidür.

Қыт‘а:

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *İlāhî eyleme mağmūm u maħrūm*
Ne dem kim vara yüz қabre nedemden
Қabūl eyle ‘amel yokluğın āħir
Çü var êtdüñ bizi evvel ‘ademden

⁷⁵ Beyyine: 98/8 “Onların Rableri katında ödülleri, altından ırmaklar akan Adn cennetleridir, orada ebedi olarak kalacaklardır. *Allah onlardan hoşnut olmuştur, onlar da Ondan hoşnut olmuşlardır*. İşte bu, Rabbinden haşyet duyanlar içindir.” Ayrıca bkz. Maide 5/119 ve Tevbe 9/100

Hikāyet

Şeh-nāmelerde rivāyet ve kütüb-i tevārīhde hikāyet olunur ki: [21a] İskender bin Filkos, mānend-i Aristo ve Calinus hükemā-yı Yunānī ve gürūh-ı ‘ulemā-yı Rabbānī ve şükūh-ı vüzerā-yı cihān-bānī birle eṭrāf-ı ‘ālemi ve eşnāf-ı benī ādemi ihāṭa etmek hevāsında uçarken ya‘nī cihān-gīrlık fezāsında konup göçerken ittifāk ol pādīşāh-ı āfākuñ şāh-rāhı sevād-ı siyāhī, a‘nī diyār-ı Hind’e mütenāhī olur. Nā-gāh ol şehir-yār-ı gītī-dār sāhil-i deryāda bir şehir-i āhenīn-ḥişār müşāhede eyler. Ne deñlü ki cihād u fetḥde mücāhede eyler, esbāb-ı fetḥ müsā‘ade kılmaz ve kilīd-i işkāl-i fetḥüñ İskender-i Zü’l-karneyn u heftād u dü-zebāndān dilin bilmez. Āḥir ol şāh-ı dilīr ü bī-hemtā, hükemā-yı rüşen-rāy ve vüzerā-yı müşkil-güşāydan işbu ‘uḳdenüñ ḥallinde istidā‘-ı tedbīr ve ‘āmme-i vüzerā ve ḥavāşş-ı hükemāyla cem‘ olup elbir étdikde ba‘de’l-müşāvere ve’l-münāzara ḥavālī-i şehirde bir maḥall-i mürtefi‘ ve mekān-ı ‘ālī üze çıkup ḥişāruñ taşından şehriñ içine bakup görürler ki ser-ā-ser ḥāne-i yoḥsül u bāy çup u nāy birle binā olınmış [21b] ve istiḥkām-ı esās-ı ‘ādet-i qadīmeleri qavā‘im-i qavā‘id-i mezkūre üze kılınmış. Ba‘d-ezān rāy-ı münīr-i hükemā ve ārā-yı müstenīr-i vüzerā aña mūncerr oldu ki muḳābele-i şehirde mānend-i kūhu-ı Elvend bir mināre-i bülend binā olınup ve fülādden bir āyīne-i müdevver kılınup ol levḥa-i şeffāf u mücevherī, mişāl-i mir‘āt-ı İskenderī, mīl-i menār üze āfitāb-ı ‘ālem-tāba muḳābil rū-be-rū kona. Tā vāḳt-i zevāldē ‘alā ṭarīḳü’l-in‘ ikās ḥarāret-i eşi‘‘a-i şems şehre mümāş olup ḥāneler hem-çü penbe yanalar. ‘Āḳıbet eyle kıldılar, şehri bir anda yanar od gibi aldılar.

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + -

1. *Āferīn ol ‘āḳil ü dānāya kim*
Re’y ü tedbīr ile bir iklīm alur
Āḥirin şanur her işüñ ‘ilm-ile
‘Aḳl-ı evvelden meger ta‘līm alur

Fī’l-ḥaḳīḳa bu bir mişāldür ki naḳd-i ḥāldür. İskender, rūḥ-ı insānī ve laṭīfe-i Subḥānī ve emr-i Rabbānīdür ki, *ḳulī’r-rūhu min emri rabbī*⁷⁶ bu müdde‘ānuñ burhānıdır. Hükemā-yı Yunānī a‘nī Aristo ve Calinus’dan murād, zübde-i ecrām-ı nūrānī ve ‘umde-i ecsām-ı rūḥānī, ‘aḳl-ı ‘āḳile ki bir nūr-ı melekūtī ve bir pertev-i ceberrūtīdür. [22a] Şevāhiḳ-i cibāl-i beşeriyyetden şāriḳ u bārīḳ ve mu‘āḳıl-ı ḳılāl-ı

⁷⁶ İsrā: 17/85 “Bir de sana Ruh’u soruyorlar. **De ki: “Ruh, Rabbimin bilgisi dāhilindedir.** Size ilimden ancak az bir şey verilmiştir.”

fiṭrat-ı insāniyyetden beyne'l-ḥaḳ ve'l-bāṭıl ḥākim ü fāriḳdur. Hindūstān, 'ālem-i beşeriyyetde maḳām-ı ṭabī' atdür ki maḥall-i ḥicāb ve menzil-i ḫulmetdür. Ol sāḥil-i deryāda vāḳı' olan şehr-i müsevverden muşavver olan ma'nî, mertebe-i insāniyyetdür ki sāḥil-i baḥr-ı ḥaḳīḳat ve mi'ber-i nehr-i ma'rifetdür. *Men 'arefe nefsehu feḳad 'arefe rabbehu*⁷⁷ bu da'vāya delîldür. İşbu şehrüñ şehr-yarı nefis-i şirrîr ü pür-şirretdür. Ceng ü cidāli ve aḡleb-i ḥālî İskender-i rūḥa muḥālefetdür. Ol şehr içinde olan ḥāneler a'nî çüp u nāydan binā olınan kāşāneler, ḥāne-i şöhret ve kāşāne-i şehvetdür. Mināre-i bülendden maḳşūd, mütāba'at u muṭāva'at-ı şerī'at ü ṭarīḳat-i Muḥammedü'l-Muṣtafā'dur ki, şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem, ḳadeḥ-i mu'allā ve 'urve-i vuşḳādur. Āyīne-i İskenderî mir'āt-ı dildür ki āfitāb-ı ḥaḳīḳate muḳābildür. İn'ikās-ı eşi'ā-yı şems, envār-ı ma'ārif-i İlāhî ve āşār-ı leṭā'if-i nā-mütenāḥîdür ki āyīne-i ḳalbe pey-ā-pey gelüp andan şehr-i insāniyyetde [22b] münḳalib ü mün'akis olup tāb-ı āfitāb-ı şevḳ u incizāb, ḥāne-i şöhret ü şehveti ḥarāb u yebāb édüp *üsellimü şeyṭānî 'alā yedî*⁷⁸ mücibince nefis maḡlūb olup İskender-i rūḥa şehr-i insāniyyeti teslīm étmesi muḥaşşal vücūd şehrinden enāniyyet gitmesidür.

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + -

1. *Hèy Müselmān ḳanı 'ār u ḡayretüñ*
Dīn ü imān ḳal'asın şeyṭān ala
Cān u dilden sevdüğüñ maḥbūbuña
Gözüñe ḳarşu taşarruflar ḳıla

⁷⁷ “Kendini bilen Rabbini bilir.”

⁷⁸ “Ben şeytanımı elimle teslim aldım.”

Hikāyet-i mezbūre muvāfık ve rivāyet-i mezbūre muṭābık bir efsāne dahı kılınur ve bir dürr-i şāh-vār dahı silk-i intizāma çekilür. Şol zamānlarda ve ol āvānlarda ki İskender-i serīr-i salṭanat bā-kerr ü ferr ü haşmet ḥayl ü ḥadem ü sipāh u haşem birle ser-ḥadd-i Hind'e érdi ve diyār-ı Sind'e girdi. Memālik-i Hind'ün erkān-ı devleti, arāzī-yi Sind'ün a' yān-ı milleti cem' olup sulṭān-ı Hind'ün ' izz-i ḥużūrına girdiler ve cibāh-ı ḥużū' u ḥuşū' ların ḥāk-i siyāhe urdılar. Ba' de taḳbīlū'l-arz pādīşāha şöyle ' arz étdiler ki pādīşāhumuzuñ rāy-ı cihān-ārāsına maḥfī degüldür ki İskender-i kişver-güşāyu bir shehen-şāh-ı gītī-fersāydu ki **[23a]** ḥāḳānān-ı rub' -ı meskūn ḥük-m-i vācibū'l-iṭā' asına bissemi' ve'r-rızā meftūl u merhūn olmışlardur. Hālā ol şāh-ı pūr-zīb ü zeyn a' nī İskender-i Zū'l-ḳarneyn aḳşā-yı Hind'e 'ālā ṭarīku'l-mürür, 'ubūr étmışdür. El-ḥaḳ server-i serīr-i Hind'e elyaḳ oldur ki ḥazā'in-i şāhī ve defā'in-i nā-mütenāhīde vāḳı' olan tuḥef-ı ṭarā'if ve ṭuraf-ı şerā'if iḥzār olınup şāh-ı 'ālem-penāha ya' nī İskender Şāha işār olına. Tā kim şafā-yı ḥāṭır ve vedād-ı bāṭın u zāhirle bu diyārdan güzer édüp maḳarr-ı ' izz ü salṭanatlarına gideler. *'Min ba'di ḥāzā mazā mā mazā'*⁷⁹ deyüp seyr-i Hindistān'ı ḥayr-ıla yād édeler. Şāh-ı Hind ol muḳābeledde şöyle cevāb-ı şavāb buyurdu ki: "Ben buyurdu, İskender-i Dārā'dan dirīğ étmeyin ve cādde-i vedāddan ḥurūc édüp ṭarīḳ-i 'ināda gitmeyin. Egerçi ḥazīnem nefā'isle māl-ā-māldur, velī dört nesnem vardur ki rub' -ı meskūnda bulınması muḥāldür. Evvelā, bir duḥter-i ḥurşīd-peykerüm vardur ki aḥter-i ümm-i a'zam ve neyyir-i mu'azzam anuñ nūr-ı cemālinden bī-ferdür. Burc-ı sipihr-i cemālde sitāre-mişāl dilberler arasında Ülker'dür. **[23b]** Anuñ şu'ā-yı şem' -i cemālinden sevād-ı Hindüstān ser-ā-ser riyāz-ı cenān olmışdur. Şāniyen, kenc-i ḥazīnemde bir cām-ı cihān-nümā dahı vardur ki şūver-i cemī' -i kā'ināt anda muşavverdür. *Lā raṭbⁱⁿ velā yābisⁱⁿ illā fī kitābⁱⁿ mubīnⁱⁿ⁸⁰* ma' nāsına mazḥardur. Cümle-i ḥaşa'ışindendür ki dā'imā āb-ı şāfī vü şāfīden memlūdur. Hikmet-i ḥafıyyeden tehī degüldür. Meger üstād anuñ bünyādın eczā-yı bārid ü raṭbden urmuş ve ṭıyn-ı hikmet birle taḥmīr édüp hevā ṭabī'atin vemiş. Tā bürüdet-i ecsād-ı bāride ṭabī'at-i hevāya fesād vērüp āyīne-i ḥākīde istiḥāletü'l-hevā'i ile'l-mā'i muḥāl görinmeye. Şālişen, bir ḥakīmüm vardur ki zekā vü fiṭnatde lā-naẓīr ve bī-bedel ve debīr-istān-ı hikmetde mu'allim-i evveldür. Çehārum, bir ṭabīb-i çāre-gerüm vardur ki meyāmin-i enfāsı māddeṭü'l-ḥayāt ve ḥavāşş-ı müdāvātı iḥyā-yı emvātdur. Her 'ilel ü emrāzuñ ki māddesi gālebe-i ḥarāret ü yübūset veyā istilā-yı bürüdet ü ruṭūbet veyā 'ufūnet-i ehviye

⁷⁹ "Bundan sonra bu geçti, bu geçmedi."

⁸⁰ En'am: 6/59 "Bilinmeyen, görünmeyen âlemin, gaybın anahtarları Onun katındadır. Onları ancak O bilir. O, karada ve denizde olanları da bilir. Onun bilgisi olmadan, ne bir yaprak düşer, ne de yerin karanlıkları içine bir dâne girer. *Yaş, kuru yoktur ki apaçık bir kitapta yazılı olmasın.*"

ve gulūzet-i ağdiye birle hāşıl olur ‘illetdür. Ol tabīb-i ‘İsevī-nefesden [24a] bu resme hālelden hālāş için bir mücerreb ‘amel tutmuş olsa maḥzā şerbet-i güftār ve ‘uzūbet-i kelām-ı gevher-bār ile her ‘alīl ü zelīle şıḥḥat bahş olur.

Beyt:

Mef’ülü mefā’ilün fe’ülün

- - + / + - - - / + - -

1. *Mī bāş tabīb-i ‘İsevī huş*
Ammā ne tabīb-i ādemī kuş⁸¹

El-ḥaḳ şāhibü’s-seyri’ ve’s-sülūk müdāvā’s-selāṭini ve’l-mülūk melikü’l-eṭibbā seyyidü’l-ḥukemā rāḥatü’l-ervāḥ şifāü’l-ḳulūbu ve’l-eşbāḥ ḳıdvet-i erbābi’l-fiṭnati ve’l-kiyāset, ‘umdetü aşḥābi’l-ḥadsi ve’l-ferāset, müteberrikü’l-enfās, ḥāfiẓı ervāḥi’n-nās bir tabīb-i lebībdür. Ol şehir-yār-ı rüzgāra bu feylesof-ı nāmdār ve ol nigārīn-i şeker-güftārla şol sāgar-ı zer-nigār irsāl ü işāl olınsun dēyü emr eyledi. Emrār-i vüzerāsına daḥı miḳdārlarınca tuḥef-ı ṭuref ihzār olınmasun fermān ētdi. Ber-mücib-i emr-i pādişāh-ı cihāngīr, emīr ü vezīr, envā‘-ı hedāyā ile şehir-yārları cānibinden zıkr olınan tuḥef-ı bī-nazīri İskender-i nām-verūn pāye-i serīr-i ḥilāfet-maşīrine ‘arz eylediler. Naẓar-ı iltifāt-ı pādişāh [24b] ‘adālet-i āyāt ile mer’ī olup ahālī-yi vilāyet, şer ü şūr u fitenden emīn olup kām-bīn oldılar ve İskender-i Zül-ḳarneyn daḥı şafā-yı ḥāṭırla ol diyārdan mürāca‘ at ēdüp şavb-ı maḳşūda revāne oldı.

Mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *Çü yokdur ihtiyācı beglerün pes*
Neden hoş-vakt olurlar pīş-keşden
Hudā vèrmekde bir ḥālet ḳomış kim
Maḥabbet ḥāşıl ēder iki başdan

İşbu hikāyetden kināyet ve bu rivāyetden gāyet oldur ki rūḥ-ı pür-fütūḥ mü’min-i Muḥammedī ve müslim-i Aḥmedī ki İskender-i dünyā vü ‘uḳbādur. Leşker-i namāz ve ‘asker-i niyāzla sevād-ı faḳr u fenā Hindüstān’ına duḥūl u nüzūl ētdikde, ki şehir-istān, ‘*inde melīkⁱⁿ muḳtedirⁱⁿ⁸²*’dür, ḥāşekiyān-ı ḳadīm, *sebeḳat rahmeti* ‘alā

⁸¹ “ İnsan öldüren bir doktor değil, İsa yaratılışı, akıllı bir doktor olmaya bak.”

⁸² Kamer: 55/55 “Her şeye kudreti yeten Allah’ın huzurundadırlar.”

gazâbî⁸³ mücibince dergâh-ı melik-i hâlim ve bârgâh-ı Rabb-i rahîmde şefâ' at türâbına a' nî rahmet bâbına yüz urup eyle du' â ve şöyle istid' â êtdiler ki:

Beyt:

Mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

1. *Yā mālīkū 'l-mülūki ve yā melce'ü'l-verā*
İrham limen tezellele bi'l-fakri ve 'l-fenā

[25a] Yā rabbü'l-âlemîn ve yā erhame'r-râhimîn. İşbu 'abd-i za'îf ve bende-i naḥîf her ne deñlü bende-i kemterîn ise, **ulā'ike hümm hayru'l-beriyyeti**⁸⁴ beriyyesinde konar göçer, **küntüm hayra ümmetⁱⁿ uḥricet li'n-nāsi**⁸⁵ kavminden bir t̤ā'ifedür. **Bede'e'l-İslāmu ġarīb^{en} ve seye'üdü ġarīb^{en86}** gurbetin ihtiyār êdüp şafâ-yı Ka'be-i kûyuña t̤alib olup vaṭan-ı dünyādan kaẓâ-yı vaṭar kılmış rāğıblardur. Sen bir 'aliyy ü 'azîm ve ġaniyy ü kerîmsin ki

Mısrâ':

Keremün bî-nihāye vü bî-ḥadd.

Ḥadd-i keremden ne mütecâviz ola ki?

Mısrâ':

Ola merḥûm-ı ümmet-i Aḥmed.

El evliyâ'u arāyisu'l-lah⁸⁷ muktezâsınca **evliyâi taḥte kubâbî lā ya'rifühüm ġayri**⁸⁸ kıbâbında perverde olinmış ve perde-i 'işmet hicâbında terbiyet kılınmış ebkar u ahyârdur. **El hayru mâ ihtārehu'llāhu**⁸⁹ hazineinde maḥzûn olan ferâ'id-i qalâ'id, hayrât u ḥassāndan ṭuref-ı tuḥef vërseler, ekber ü aşğar 'avret-vâr **ve radû mina'llāhi ekberi**⁹⁰ maḳâmına êrseler, deryādan kıatre ve âfitâbdan zerre nokşân olmaz, dënılince deryâ-yı Ḥazret cüş [25b] ve emvâc-ı rahmet ḥurüş êdüp şöyle emr oldu ki millet-i Aḥmed ve ümmet-i Muḥammed'e ḥazâ'in-i rahmet nefâ'isinden dört nesne vëriile ki her

⁸³ “Benim rahmetim, gazâbımı geçmiştir.” (Es-Salebi: *El-Keşf ve'l Beyan fî Tefsiri'l-Kur'an*: Tahkik: Ebu Abdullah Seyyid bin Kesrevi bin Hasan: Beyrut, 2004/1425, c. 4, s. 281, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye.)

⁸⁴ Beyine: 98/7 “İman edip yararlı ameller işleyenler ise, **işte onlar, evet onlar, yeryüzünün en iyileridirler.**”

⁸⁵ Al-i İmran: 3/110 “**Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir topluluk olmak üzere yaratıldınız**, iyiliği ve güzelliği emredersiniz, kötülüğü ve çirkinliği yasaklarsınız, Allah’a inanır, iman edersiniz. Ehl-i kitap da imana gelseydi, elbette haklarında hayırlı olurdu. İçlerinden iman edenler varsa da, çoğu dinden çıkmış fâsıklardır.

⁸⁶ “İslam garip başladı, garip gidecek.”

⁸⁷ Evliyalar Allah’ın damatlarıdır.”

⁸⁸ “Evliyaların yeri gökyüzündedir. Onları Benden başkası tanımaz, bilmez.”

⁸⁹ Allah’ın seçtiği şey hayırdır.

⁹⁰ “En büyük Allah’tan onlar razı oldular.”

birisi ile ‘izzet ü siyâdete, dünyâda ve ‘ukbâda devlet-i sa‘âdete érile. Evvelâ, mâh-rû-yı îmân ki *yes‘â nûruhum beyne eydîhim ve bieymânihim*⁹¹ mûcibince âdemi cehl ü dâlâlden hâlâş édüp her ne deñlü ‘avâm-ı mü‘minînden dahı olursa ümmet-i ‘Îsâ vü Mûsâ’dan istihlâş eyler. İkinci, sâgar-ı dil ki zübde-i âb u gildür. Şâni‘ anı şun‘ından îcâd édüp hevâyla memlû görmüş. Ol sebebdan aña hevâ tabî‘atin vërmiş, bir lahza bir yerde kararı yok. Gûyâ bir bād-pāye süvār olmuş pâdişâhdur ki élinde ‘inân-ı ihtiyârı yok. *Ḳalbü’l-mü’mini beyne işba’i’r-raḥmāni yukallibuhā keyfe yeşā’u*⁹² muktezāsınca müteḳallibü’l- aḥvāl; ammâ İskender-vār ṭālib-i âb-ı ḥayāt, heyhāt heyhāt ki ol hevâdan ḥālî ve bir dem tehî ola. Hâşâ ki bunun gibi ḳadeḥ-i şarâb ḥikmetden pür olmaya. [26a] Üçünci, ol ḥakīm-i Eflâtûn-‘ahd ki *yāsîn ve’l-ḳur’āni’l-ḥakîmî*⁹³ işâretince Ḳur’ân-ı ‘azîm ve kelâm-ı ḳadîm, ecvâf-ı şeş-cihât ve aşdâf-ı baḥr-ı kâ’inâtta her ne deñlü nüket var ise *ḳul lev kâne’l-baḥru midād^{en} li-kelimāti rabbî*⁹⁴ midādı birle kâtib, *nûn vel ḳalemi vemā yeşturûne*⁹⁵ şaḥa’if-i levḥ-i maḥfûzı mektûb u mektûm étmişdür. Âyet-i kerîme, *lā raṭbⁱⁿ velā yābisⁱⁿ illā fî kitābⁱⁿ mubînⁱⁿ*⁹⁶ olup erbâb-ı fehḥāme mefhûm étmişdür. Dördünci, ol ḥabîb-i İlāhî ve ṭabîb-i emrâz-ı nâ-mütenâhî Muḥammedü’l-Mustafâ’dur ki, şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem, *ve nunezzilu minel ḳur’āni mā hüve şifā^{un} ve raḥmet^{ün} lil müminîne*⁹⁷ dār u ḥānesinden dārûlar getürmüş ve dārü’ş-şifâ-yı ‘âlemde altmış iki yıl re’îs olup oturmuş. Edviye-i va‘d u va‘idden merzâ-yı ümmet için terkîb-i necāḥ tertîb édüp tedāvî-yi mü‘minîn ü mü‘minât ḳılıp hüdâ-yı hüdât ve şefî‘-yi ‘uşât olmuşlardı. *Hüvelleżî ersele rasûlehu bi’l-hüdâ ve dîni’l-ḥaḳḳî*⁹⁸ beşâretince götüri ‘âleme ve cümle-i benî âdeme dîn-i Ḥaḳḳı i‘lân étmege gelmişlerdi. [26b] *Raḍiyallāhu ‘anhum ve raḍū ‘anhu*⁹⁹ maḳāmında ḳarâr ḳılmışlardı.

⁹¹ Hadid: 57/12 “O gün, o *mümin erkeklerin ve mümin kadınların önlerinde ve sağlarında nurlarının koştuklarını görecekisin*. (Onlara şöyle denilecektir:) “Bugün müjdeniz altlarından ırmaklar akan, içlerinde sonsuz kalacağınız cennetlerdir. İşte bu, evet bu, büyük kurtuluştur.”

⁹² “Müminin kalbi Allah’ın parmakları arasındadır. Nasıl isterse onu öyle çevirir.” (En-Nesâi: *Sünenü’l-Kübrâ*: Tahkik: Abdulgaḥḥâr Süleyman el-Bündari: Beyrut 1991, c. 4, s. 443. Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye.)

⁹³ Yasin: 36/1-2 “Yâ,sîn. Hikmetli Kur’an’a yemin olsun.”

⁹⁴ Kehf: 18/109 “De ki: “*Eğer Rabbimin sözlerini yazmak için deniz mürekkep olsa*, onun bir benzerini de destek için getirmiş olsak, Rabbimin sözleri tükenmeden, deniz tükenirdi.”

⁹⁵ Kalem: 68/1 “Nun, kaleme ve eli kalem tutanların yazdıklarına ve yazacaklarına yemin olsun.”

⁹⁶ En’am: 6/59 “Bilinmeyen, görünmeyen âlemin, gaybın anahtarları Onun katındadır. Onları ancak O bilir. O, karada ve denizde olanları da bilir. Onun bilgisi olmadan, ne bir yaprak düşer, ne de yerin karanlıkları içine bir dâne girer. *Yaş, kuru yoktur ki apaçık bir kitapta yazılı olmasın.*”

⁹⁷ İsrâ: 17/82 “*Biz, Kur’an’dan müminlere şifâ ve rahmet olan şeyler indiririz*. Bu, zalimlerin ancak hüsrânını artırır.

⁹⁸ Tevbe: 9/33 “*O, resûlünü, hidayet ve hak din ile onu bütün dinlere üstün kılmak için gönderendir*. Müşrikler, isterlerse, hoşlanmasınlar.” Ayrıca bkz. Fetih 48/28 ve Saff 61/9

⁹⁹ Beyyine: 98/8 “Onların Rableri katında ödülleri, altından ırmaklar akan Adn cennetleridir, orada ebedi olarak kalacaklardır. *Allah onlardan hoşnut olmuştur, onlar da Ondan hoşnut olmuşlardır*. İşte bu, Rabbinden ḥaşyet duyanlar içindir.” Ayrıca bkz. Maide 5/119 ve Tevbe 9/100

Kıt'a:

Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül

+ - - / + - - / + - - / + -

1. *Ḥabībīn Ḥudā kıldı çün dü-cihān*
Şifā-hānesinde tabībū'l-kulūb
Recāmuz budur kim içüp şāğ ola
Şefā'at şarābın marīzü'z-zünūb

Hikāyet

Dārü'l-hilāfe Bağdād şehrinde Ebū Ġālib dərler bir şāhib-i devlet var idi ki perverde-i na'īm ü ni'met, mün'im ü mütemevvil bir 'ārif-i kāmīl h'āce idi. **Fe'inne teşārife'z-zamāni 'acībet¹⁰⁰** muktezāsınca Ebū Ġālib'e faqr u fāḫa ġālib olup terk-i diyāra ṭālib oldu. Şehr-i Bağdād'dan çıqup āvāre ü ser-gerdān, ḫat'-ı menāzil ve ṭayy-i merāhil édüp cānib-i Mısr'a devān u revān oldu. Ba'de zamān şehr-i Mısr'a geldi. Zihī āfet-i kübrā ve dāhiye-i 'uzmā ki ziynet-i ġināyla pür-zīb ü zeyn iken sevādū'l-vechi fī'd-dāreyn diyārında bī-āşinā vü rūşenā, yalıñ u 'uryān, sūz-i firāk ve āteş-i iştīyākla dīde-giryān ve sīne-biryān olasun. **Allāhümme innī e'ūzu bike min zevālī'd-devleti [27a] ve tağyīr¹⁰¹ ni'meti ve taḥvīlī'l-'ākibeti 'alā's-şakāveti¹⁰¹** ḫaḫkā ki budur. Zevāl-i devletden ziyāde zillet ve zehāb-ı ni'metden özge naḫmet yokdur. Bī-çāre Ebū Ġālib-i āvāre sedd-i ramaḫ olsun içün taḥşīl-i kūt-i lā-yemūta ṭālib ü rāğīb oldu. Fe-ammā **elḫarīşu maḥrūm¹⁰²** ḥükmünce ol mehmūm u mağmūm u ḫarīş, **ecezi'nā em şabernā mā lenā min maḥīş¹⁰³** mūcibince ne rāy-ı ḫarār ve ne pāy-ı firār birle ḫāline münāsib kār bulmayup şöyle ḫayrān u zār ḫalup işbu beyti tekrār be-tekrār girye vü zārī birle okurdu.

Şi'r:

Fe'in teḫaddemte fe'l emvācū tağriḫunī

Vein teahḫarte fennīrānu tenfadu¹⁰⁴

Eger vüsu' ṭāḫatimden bīrūn olan kār u kesbe taḫaddūm édüp zebūn olursam emvāc-ı dīde-i giryāna ġarīḫ ve ger bī-kār u bī-'ār, faqr u felāketle zelīl ü h'ar olup ḫalursam nīrān-ı sīne-i biryāna ḫarīḫ olurum. Ve'l-ḫāşıl ne ḫālet-i recā ve ne rāḫat-ı ye's.

Mısrā':

[27b] *Yuḫaru ḫorsam is olur, aşağı ḫorsam pas*

dēyü işbu mācerāyla kār u kesbden el yuyub kūşe-i inzivāda bī-tūşe vü ġidā, münzevī ü muḫtefī olup ḫaldı. Cümle-i ḫademden H'āce Ebū Ġālib yanında bir ġulām-ı muḫterem

¹⁰⁰ “Muhakkak ki zamanı boşa harcama şaşılacak şeydir.”

¹⁰¹ “Ey Allah'ım! Devletin yok oluşundan, nimetin değişmesinden, zamanın günah ve eşkıyalık üzerine geçmesinden sana sığınırım.”

¹⁰² “Çok tamahkârlık yapan mahrum kalır.”

¹⁰³ İbrahim: 14/21 “Hepsi toplanarak Allah'ın huzûruna çıkmışlardır. Zayıflar, büyüklük taslayıp ezenlere, “Biz, sizlere bağlı olan kimselerdik. Şimdi siz, Allah'ın azâbını birazcık olsun bizden uzaklaştırabilir misiniz?” dediler. Onlar, “Eğer Allah, bize hidâyet etseydi, biz de size hidâyet ederdik. **Şimdi sızlansak da, sabretsek de, hepsi aynudur. Bizim için artık bir kurtuluş yok!**” dediler.”

¹⁰⁴ “Eğer önden gidersen dalgalar seni boğar. Şayet geride kalırsan ateşler seni bitirir.”

kalup serrāda ve đerrāda h^vāce-i üftādeye mahrem-i rāz olmuş idi. H^vāce'nün bu hāletin a' nī fakr u fākadan bu resme melāletin gördükde tarīk-i naşīhate gitdi ve h^vācesine şöyle hitāb etti ki: “Seyyidā, şerīfā! *Hulīkal insānu za'ifⁿ*.¹⁰⁵ İşbu binā-yı ' acībūñ bünyānı ve sarāy-ı ġarībūñ kavā'im ü erkānı ekl ü şurb üzre urılmışdur baħbūħa-yı sarāyda mīzān *külū veşrebū*¹⁰⁶ kurulmuşdur. Aşhāb-ı tab' -ı selīm ve erbāb-ı ' aql-ı müstaķīme lāyık u bāyık oldur ki vücūd-ı şerīf ve ' unşūr-ı laţīfi ilķā'-i mehālikden hıfz edüp sebīl-i selāmete sālīk olalar. Pes sizlere vācib, bel-mūcib ü müstevcib oldur ki ketf-i mübārekūñüzde olan kilīm-i müteberrikūñūzi bey' min yezīd edüp bahāsın kūt-ı yevmiyyemize [28a] şarf edevüz ma' lūm-ı şerīf ve mefhūm-ı münīfūñūzdür. Bünye-i beşeriyet vīrān olmaķdan yalīñ u ' uryān olmaķ yegdür.

Müfte'ilün müfte'ilün fā'ilün

- + + - / - + + - / - + -

1. *Vīn şikem-i bī-hüner-i pīç pīç*
*Şabr ne-dāred ki bi-sāzed be-hīç*¹⁰⁷

H^vāce, ġulām-ı muķbilūñ kelāmın kabūl edüp fi'l-hāl egninden şalın çıkardı. Bāzāra gönderdi. Külbe-i aħzānda h^vāce-i maħzūn, keyfiyyet-i gerdiş-i gerdūn-ı dūn ve hālet-i taħavvül-i eyyām-ı būķalemin tefekkürinde ħayrān iken nā-ġāh ol ħāne-i ġurbet ve kāşāne-i kürbetūñ dīvārı sūrāħından bir mūş-ı pūr-cünbūş ü hūş ħurūc edüp bir miķdār eţrāfı deverān ve bir zamān cevelān etti. Ba' dehu dehānından bir Frengī filori bıraġup ħücrenūñ bucāġına a' nī ġirū yataġına, ţuraġına gitdi. Fe-ammā vülūc u ħurūcın tekrār edüp her-bār geldükce bir dīnār getürür, giderdi. Hattā ' aded-i denānīr-i dil-peţīr heftada yetmişdi ki H^vāce Ebū Ġālib bu hāleti ġörince hemān yerinden ţurdı. Meblaġ-ı mezbūrı derdi, degşürdi. Be-ümīz-i [28b] ħazīne vü genc ol za' if-i pūr-derd ü renc, zaħm-ı tīşe vü teberle şakķ-ı dīvār ve hedm-i cidār edüp bir ħum-ı Ĥüsrevānī buldı. Zūr-bāzuyla ol anda pāreleyince kıızıl altun içinden taşına mey-i ġül-ġün gibi aķdı. Hīn-i şümārda kāmīlū'l- ' ıyār hezārān hezār Frengī filori çıktı. Hemīn bu deñlü māl h^vāce-i pā-māle dest-ġīr olınca cümle-i murādātı ħāşıl olup zād-ı sefer ihzār edüp sürūr-ı bālle ve ħuzūr-ı ħālle vaţan-ı aşliyyesine vāşıl oldu.

¹⁰⁵ Nisa: 4/28 “Allah, size ağır gelen sorumlulukları hafifletmek istiyor. *İnsan zayıf olarak yaratılmıştır.*”

¹⁰⁶ Bakara: 2/187 “Oruç gecesi kadınlarınıza ilişkiniz size helal kılındı. Onlar sizin için bir örtü, siz de onlar için bir örtü mesābesindesiniz. Allah nefsinize emniyet edemeyeceğinizi bildiği için mūracaatınızı kabul buyurdu ve sizi affetti. Şimdi onlarla ilişkiye girin, Allah'ın sizler için yazdığını isteyin. Ta fecrin beyaz ipliği siyah iplikten sizce seçilinceye kadar *yyin, için*. Sonra da ertesi geceye kadar orucu tam tutun. Bununla beraber siz cāmīlerde itikāf halinde iken onlarla ilişkiye girmeyin. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır, sakın onlara yaklaştımayın. Allah, delillerini insanlara böyle ayırt ediyor ki, sakınıp korunsunlar. Ayrıca bkz. Tur 52/19

¹⁰⁷ “İç içe geçmiş, hiçbir hüneri olmayan karnın hiçi elde etmeye bile sabrı yok.”

Kıt'a:

Mefā'îlün mefā'îlün fe'ûlün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *İlāhî vāşıl olmuşlar hak-ıçün*
Burada cümle maqşūd u murāda
Bu 'abd-i nā-murādı bā-murād et
Ḳoma miskīn ü müflis bî-zevāda

Hakîkatde bu hikāyetüñ ma'nāsı ve bu rivāyetüñ fehvası oldur ki H^vâce Ebū Ġālib mü'min ü muvahhid ṯalibdür ki Bağdād-ı cināndan hūbūt edüp cihāna gelmiş, *leḳad ḫalaḳnā'l-insāne min sülāletⁱⁿ min ṯinⁱⁿ¹⁰⁸ / sūmme ce'alnāhu nutfaten fī ḳarārⁱⁿ mekīnⁱⁿ¹⁰⁹* menāzilin ḳaṭ' edüp kehlī ü cüvānī, pīrī vü nā-tüvānī ser-ḫadin ayağı altına almışdur. 'Āḳıbetü'l-emr şehir-istān-ı fenā ve ābādān-ı beḳā a'nī mışr-ı ḳubūra ubūr etmesi işbu tengnā-yı 'ademden [29a] sarāy-ı ḳıdem-hevāsiyla gūr-ı tārīk ü tenge girüp yatmasıdır. Ve kilīm-fürüş olmaḳ kefen-i pāki ḫarīdār-ı ḫāke şatmasıdır. Müş-ı fāre-i niyāz mü'min-i medhūşdur. Sūrāḫ-ı dīvār ten, ḳalbi ve ḳālıbı zer-i dürüst, mağzı kelime-i *Allāhü rabbī ve Muḫammedⁱⁿ nebiyyī ve'l-İslāmu dīnī vel Ka'betü ḳıbletiⁱⁿ¹¹⁰*dür. İşbu meblaḡuñ menba'ın tetebbu' ve tefakḳud ederek teber-i şevḳ-ıla dīvār-ı sīnesin şakḳ edüp hum-ı Hüsrevānī pārelenmesi, mü'mine ol dem infitāḫ-ı ḳalb ve inşirāḫ-ı şadr ḫāşıl olmasıdır. Ve hezārān hezār dīnār şaḫā'if-i maḡzenü'l-esrār a'nī dil-i pür-envārda mebāḫiş-i aşliyye vü fer'ıyye ve mesā'il-i ḫakīḳiyye vü şer'ıyye bulmasıdır. Ebū Ġālib-i ṯalib ol māye-i ebedī ve sermāye-i sermedī vesāṭetiyle vaṭan-ı aşliyyesine ermesi, mü'min-i müslimüñ gencīne-i tevḫīd ḳuvvetiyle cennāt-ı 'Adn'e girmesidür.

Kıt'a:

Mefā'îlün mefā'îlün fe'ûlün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *İlāhî bu fenā dārından āḫir*
Beni īmān u Ḳur'ān ile gönder

¹⁰⁸ Mü'minun: 23/12 "Yemin olsun ki, Biz insanı süzölmüş çamurdan yarattık."

¹⁰⁹ Mü'minun: 23/13 "Sonra onu, sağlam bir yerde nutfe yaptık."

¹¹⁰ "Rabbim Allah, peygamberim Hz. Muhammed, dinim İslam, Kiblem Kâbe."

*Ne deñlü müflis olursam ma'ālüm
Ebū Ġālib serencāmına dönder*

[29b] Hikāyet

Mülük-ı māziye-i āfākdan bir pādişāh-ı marziyyetü'l- ahlāk, bā-ḥadem ü ḥaşem, ol melik-i muḥterem, bir şahrāda gül-geşt eylerken ittifāk ol pādişāhuñ yolu bir pül-i bā-kemer ü ṭāka uğrar. Ser-i pülde bir faķır ü yoḥsül oturmuş ve başın ol köprinüñ taşına urmuş şöyle ğırīv ü nāle eyler ki işidenlerüñ bağrın pāreler ve yüregın ṭoğrar. Pādişāh anuñ nāletinden ve sebeb-i melāletinden su'āl étdikde şöyle cevāb vèrdi ki: “Ṭarīķ-i faķra sālīk bir dervīş-i dil-rīšem. ‘Ömrümde bir merkebe mālīk olmuş idüm. Ḥālā merkeb bār u pālānı ve zād-ı seferüñ ḳalanı ile ğarīķ-i āb oldı. Ol ḥasretde dil ü cānum kūy-ı ḥayretde ve cūy-ı muşībetde nā-yāb oldı.” Pādişāh-ı ‘adālet-nihād ol faķır-i nā-murādı şād olsun dèyü: “Ol ḥımār üstindeki bār ile ne mīķdār nesne éderdi?” dèyü istifsār édicek heşt dīnār bahā bīçdi. Sultān-ı cihān hemān ḥaruñ bahāsını ḥazīne-dāra vèrmek emr édüp ba‘d-ezān köpriden geçdi. [30a] Cümle-i sipāhdan bir kimse dervīşe: “Pādişāh ile ne mükāleme vü mu‘āmele eyledüñ?” dèdikde dervīş-i dil-rīş taķrīr-i mācerā ve taşvīr-i bey‘ ü şirā édinçe: “Ḥayf pādişāhdan āġāḥ olmamışsun. Bir devlete érmiş ve bir ḳadr görmüşsün; ammā ne fā‘ide ḳadrin bulmamışsun. Eger on ol ḳadar bahā söyleseñ alurduñ. Faķr u fāḳadan ḥalās olup ğınā-yı kāmīl bulurduñ.” dèyinçe faķırüñ ‘aķlı başına geldi ve kimüñle mu‘āmele ḳılduğın bildi. Ol gün aḥşama dek köpri başında ḳaldı. Pādişāhuñ girü gelmesine muntazır oldı. Vaķtā ki pādişāh-ı ‘ālī-cāḥ bā-ḥayl ü ḥadem ü sipāḥ girü ol köpriden ‘ubūr ve ol ḳanṭaradan mūrūr étdikde dervīş-i ‘āķibet-endīş girü feryāda geldi. Ke‘ennehu bir mazlūm u ğarīb şāḥ-ı ‘ādile ḳarīb olup dāda geldi. Pādişāh-ı ‘ādīl, dervīş-i bī-dilüñ girye vü zārısın ta‘accüb édüp tekrār ḥālinden istiḥbār édinçe: “Merkebüñ pālānı bahāsından ġaflet édüp az bahāya vèrmiş.” dèyü cevāb vèrinçe: “Pālān ne bahā éderdi.” [30b] dènildikde, “Bin kızıl altun” dèdi. “Be-hèy bī-çare dīvāne mi olduñ veyā alām-ı faķr u fāḳadan kendüñ yavı mı ḳılduñ? Bir merkebüñ ki bahāsı sekiz dīnār ola, pālānı hezār dīnār olmaķ ‘abeş ğüftār ola.” dènildikde “Merkeb mu‘āmelesinde ġāfil kimüñle bey‘ ü şirā étdüğümden lā-ya‘ḳıl idüm. Şimdi bildüm ki bir kerīm pādişāḥ ile mu‘āmele éderin. Ol sebebden murādumca bahā söylerin.” dèdi.

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

+ - - - / + - - - / + - -

^{1.} *Kerīm ‘ün-nāsla bāzār édenler*

Metā‘ını vèrür iki bahāya

Kerîmüñ kalbi bir gencînedür kim

Kerem nakdine yok anda nihāye

Hakikatde ol sultān, sultān-ı iklīm-i ezel ve pādişāh-ı mülk-i lem-yezeldür. Pülden murād işbu ma‘ müre-i harāb-ābāddur ki *ed’-dünyā kantaratü’l-āhireti*¹¹¹ ol ser-i pül üzre tūran ve merkeb ü bārın seylāb-ı fenāya aldurup dest-i hasretle nedāmet tablın uran faķīr nefsi-i ‘alef-h‘ārın ve derem u dīnār u māl u menāl-i bisyārın āb-ı fenāya alduran mü‘min-i müflis-i ğam-h‘ārdur ki qadem-i istiķāmetle pül-i dünyāda kıyāma gelüp ve dīde-i nedāmetle giryān [31a] ve āteş-i hasretle sīne-biryān, yalñ u ‘uryān olup nāle vü efgān êtdügi taraf-ı taleb-i ğufrāna gitdügidür. Sultān ol faķīre şemen-i hımār içün heşt dīnār vêrdügi *bi-enne lehü’mü’l-cennetü*¹¹² muķtezāsınca mü‘min ü muvaḥḥidüñ derece-i behişt-i bihişte êrdügidür. Ol hīnde ol faķīri mu‘āmele-i şāhdan āgāh eden sipāh Muḥammedü’r-Resūlullāh’dur ki êy mü‘min-i müflis, *ves’elü’l-lāhe min fażlihi*¹¹³ / *innallāhe yuḥibbu ma‘ālī’l-umūr*¹¹⁴ hükmünce eger behīme-i nefsuñ içün her ne bahā biçerseñ ol kerīm ü raḥīm vêrürdi. Cümle maķşūd elüñe girürdi dedügidür. *Vein ‘udtum ‘udnā*¹¹⁵ mücibince pādişāhuñ ser-i pülden ‘avdeti *vecāe rabbüke*¹¹⁶ taķdīrince Ḥaķķ’uñ ḥalka ķurb-ı raḥmetidür. Ol faķīrūñ girü feryād u fīġān eyledügi mü‘minüñ, *yā hasretenā ‘alā mā ferraṭnā fihā*¹¹⁷ dedügidür. Faķīrūñ hezār dīnār bahā biçdügi pālān nüfus-ı mü‘minin ü mü‘mināta ser-bār olan şalāt u zekāt u ḥaccü’l-beyt ü şavm-ı Ramażān’dur ki sezā-vār-ı hezār dīnār ve ḥil‘at-i dīdārdur. Faķīrūñ evvel: “Kimüñle [31b] mu‘āmele kılduġumdan ġāfil idüm.” dedügi mü‘min-i muḥtācın *subḥāneke mā ‘abednāke ḥaķķa ‘ibādetike*¹¹⁸ h‘ānından ni‘am-ı mālā-yuḥsa *mā ‘arefnāke ḥaķķa ma‘rifetike*¹¹⁹ yêdügidür. Ol faķīre bahā-yı pālān içün tekrār hezār dīnār vêrmesi mü‘min-i şālīḥüñ namāzı muķābelesinde derece-i niyāz, şalātına şıla-i

¹¹¹ “Dünya āhiretin köprüsüdür.” (Āl-i Fevzān: *Kitabü’t-Tevhīd*: Sudī Arabistan h. 1423, c. 1, s. 173, Vizaretü’ş-şuuni’l-İslamiyye el-kaf ve’l-davetü el-irşad.)

¹¹² Tevbe: 9/111 “Allah, müminlerden canlarını ve mallarını, cennet *kendilerinin olması karşılığında* satın aldı. Onlar, Allah yolunda çarpışacaklar, öldürecekler ve öldürülecekler. Bu Allah’ın Tevrat’ta, İncil’de ve Kur’an’da gerçekleşmesini üzerine aldığı hak bir sözdür. Sözüne, Allah’tan daha bağlı olan kim vardır? O halde yaptığınız bu alış verişinizden dolayı size müjdeler olsun. İşte bu, büyük kazançtır.

¹¹³ Nisa: 4/32 “Bir de Allah’ın bazınıza diğerinden fazladan verdiği şeyleri arzu etmeyin. Erkeklere çalışmalarından bir pay vardır. Kadınlara da çalışmalarından bir pay vardır. Çalışın da *Allah’ın ihsân ve ikrâmından isteyin*. Şüphesiz Allah, her şeyi çok iyi bilendir.

¹¹⁴ “Şüphesiz ki Allah işin büyüklüğünü sever.” (El-Cezeri: *Câmiu’l-Usûl min Ehâdisi’r-Resûl*: Tercüme ve Şerh: S. Kemal Sandıkçı, Muhsin Küçük: İstanbul 2008, c. 6, s. 622. Ensar Neşriyat.)

¹¹⁵ İsrâ: 17/8 “Belki Rabbiniz size merhamet eder. *Siz (günah işlemeye) dönerseniz, Biz de (sizi cezalandırmaya) döneriz*. Biz, cehennemi kâfirler için bir hapishane yaptık.”

¹¹⁶ Fecr: 89/22 “*Rabbinin emri gelip* melekler saf saf dizildikleri zaman.”

¹¹⁷ En’am: 6/31 “Allah’ın karşısına çıkmayı yalanlayanların kendileri kaybetmişlerdir. Kıyamet saati gelip ansızın kendilerini yakalayiverdiğinde, “Eyvah, *dünya hayatında yaptığımız kusurlardan dolayı, yazıklar olsun bize!*” diyecekler. Onlar o vakit bütün günahlarını sırtlarına yüklenmiş götürüyorlardır. Dikkat et, onlar ne kötü yükler götürüyorlar.” Ayrıca bkz. Zümer 39/56

¹¹⁸ “Senin hak ettiğin şekilde seni tesbih edemedik, sana ibâdet edemedik.”

¹¹⁹ “Sana hak ettiğin şekilde ibâdet edemedik, seni hak ettiğin şekilde bilemedik.”

rahmet, kıyāmına ikrām, sucūdına şühūd, şadaķasına maķām-ı şıdk, taḥiyyātına tuḥfe, selāmına dārü's-selām, Ḥaccına ḥüccet, mücāhedesine müşāhede verildügidür.

Ḳıṭ'a:

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *Hudāvendā vücūdum merkebinde*
Ne pālān-ı 'ibādet var ne pāl-düm
Ümīzüm var k'olam yine sebük-bār
Ki seyl-āb-ı 'ademde olmayam güm

Hikāyet olunur ve rivāyet kılınur ki zamān-ı kādīmde bir kārṽān-ı ‘aẓīm rāh-ı müsāferet ve tārīḳ-i ticāretde kaṭ‘-ı menāzil ve ṭayy-i merāḥil éderken ṭağlarda ve bellerde a‘ nī boynı uzaḳ yollarda giderken bir kārḃān-serāya nāzil oldılar ve bir ribāṭ-ı ḥarāb-ābādı menzil kıldılar. İttifāḳ ol gece der-ṭavīle-i esb ü ester, bir şavt-ı münker [32a] hüveydā, *inne enkeral eşvātī le şevtül ḥamīri*¹²⁰ mūcibince bir iki yérden şehīḳ u zahīr peydā oldu. Vaḳtā ki kārḃān ḥalḳından ba‘zı ṭā‘ife āvāze-i ḥımārdan bī-vaḳt bī-dār oldılar. “Hāy ṭuruñ bizüm mücerrebimizdür, ḥımār-ı şabāḥ vaḳtinde bīdār olup ağırur, lisān-ı ḥālle er’raḥīl er’raḥīl dēyü çağırur.” dēyü gūlgūle kıldılar. Kārḃān-sālār bir ḥ‘āce-i ‘āḳıl ve kāmīl-i nām-dar idi. Eytdi: “Zinhār be-zinhār bāng-i ḥar-i murdāra i‘timād étmeñ ve anuñ gibi ḳulavuzla yola gitmeñ.” dēyü çendān ki naşīḥat étđi. Ol nādānlaruñ ḳulağına girüp te‘şīr ve ol ḳalbleruñ ḳalbinde yer étmedi. Hemān yol eri yolda gerek, ḳadem ḳadem gidelim dēyü kārṽāndan muḳaddem ol ribāṭdan ḥurūc étđiler. Dahı nışfu’l-leyl olmadın ilk uyḥuda, dün ḳarañusunda gitdiler. Nā-gāḥ bir güzer-gāḥda ḥarāmīler ṭurmuşlar, nece kārḃān-sālārsız yola gidenleruñ yolın urmuşlardı. Ol ṭā‘ifeye düş oldılar. Nehb ü gāret édüp māl u menāllerin éllerinden aldılar. [32b] Ol bir bölük nādān yalıñ u ‘uryān bir şaḥrāda ser-gerdān olup giderken reh-güzerleri şol yere érđi ve ol maḳāma vardı ki ol diyāruñ pādişāhı yer yer ṭalāyeler ḳomış idi. Taḥarrūs-i büldān ve tecessūs-i düzdān édüñ dēmişđi. Ol ḳavm-i güm-rāhı ne ḳişilersiz dēyü araya aldılar. Kārḃānlaruz dēdiklerine i‘timād kılmadılar. “Ḳāfile-sālārsız kārḃān mı olur ve bī-vaḳt yollarda yolcu mı yürür.” dēyü cümlesin ḳayd u bend kıldılar ve ‘izz-i ḥuzūr-ı pādişāha alup geldiler. Bī-çāreler ol ḥāle ḥayrān ve étđikleri efgāle pīşmān olup her birisi dem-be-dem:

Mışrā‘:

‘El-ān ḳad-nedemet vemā yenfa‘un’nedem’

dēyüp giderlerdi. Ve derūn-ı dilden ḡırīv ü nāleler éderlerdi ki āvāze-i ḥar-ı nā-temīz çi-çīzest ki āña tābi‘ olup kārḃān-sālāra muṭī‘ olmaduḳ. Hezārān hezār bunuñ emşāli belālara sezā-vāruz dēyüp nefis-i emmārelerin melāmet éderlerken ve nece bunuñ gibi nedāmet sözlerin söylerler iken [33a] ḳāfile-sālār-ı merḥamet-güzār bunlaruñ ḥālinden ḥaberdār olup ‘izz-i ḥuzūr-ı pādişāha geldi. “Bunlar bunlar ve kārḃān ḥalḳından bir nece nādān u bī-dil birḳaç nā-ehl cāhildür. Şada-yı ḥımār ve nidā-yı ḥar-ı murdāra tābi‘ olmuş ḥarlar, bir bölük dırāz-güş ve ṭavīlū’l-ḳāme eblehlerdür.” dēyü şēḥādet édüp şefā‘ at

¹²⁰ Lokman: 31/19 “Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini alçak tut! *Çünkü seslerin en kötüsü, elbette eşeğin sesidir.*”

eyledi. Pādişāh-ı kerīm ol t̤ā'ife-i le'imin cezm ü cināyetin k̤āfile-sālāra 'ināyetin ızhār için 'uzv-ı ihtiyār etti.

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *Demişler çün gidenler bizden öñdin*
Yola 'azm étme yoldaş olmayınca
Revān olmağ' ayağūñ berk başup tur
Öñünce bir ulu baş olmayınca

Tedkīk-i hikāyet ve tahkīk-i rivāyet oldur ki, ol ribāṭ-ı ḥarāb-ābād işbu binā-yı bī-bünyāddur ki

Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

1. *Cihān ribāṭ-ı ḥarābest ber-güzergeh-i seyl*
Gümān meber ki be-yek muşt-ı gīl şevēd ma'mūr¹²¹

ol kārban 'ālem-i 'ademden revān olan benī ādemdür ki bu ḥarāb-ābāda gelmişler ve bu ribāṭa nüzūl kılmışlardı. Kāfile-sālār-ı seyyid-i memālik [33b] ve muḳtedā-yı mesālik, Resūl-i kird-gār ve nebī-yi muhtār Muḥammed Muştāfā şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemdür ki k̤āfile-sālārılık aña müsellemdür. Ḥar iblīs-i pūr telbīsdür ki iğvā-yı dālālet ve ilkā-i vesvese vü cehālet eyleyüp şadā-yı *le uğviyennehüm ecma'ine¹²²* ile şehīk u zaḥīr édüp izlāl-i cemm-i ġafīr etti. A' nī ümmetden ba' zı t̤ā'ife mülāzım-ı sünnet olmayup tarīkat-i şerī'atden çıkup rāh-ı muḥālefete gitdi. Hevā-yı ḥabs-ı nefsanīyye vesāvis-i şeytāniyye ḥarāmīlerine tālān olınuş şahrā-yı maḥşerde ser-gerdān u ḥayrān kıldıklarındur. Talāye-i ḳahrullāh, ol t̤ā'ife-i tebāh u gümrahı kıyd u bend édüp sürdükde bunların nihādından işbu feryād kıpup birbirine ḥitāb u 'itāb édüp dēyeler ki: '*Alī^{en} zelī^{en123} / yā veyletā leytenī lem etteḥiz fülān^{en} ḥalīl^{en}*'.¹²⁴ Ya'ni: "Vā nedāmetā ki āvāze-i ḥımār-ı şeytāna tābi' olup endāzeden bīrūn işler işleyüp maḥrūm u maḡbūn olduḳ." dēyü ġırīvler ederken ve hezārān hezār ḥaḳāret ü ḥasāretle ḥuzūr-ı ḥazrete [34a] giderler iken nā-ḡāh ol dem k̤āfile-sālār-ı benī ādem ḥ'āce-i ebed ü ezel, ḥazret-i ḥabībullāh, Aḥmed-i mürsel

¹²¹ "Dünya, yolunun üzerinde harap bir konak gibidir. Bir avuç çamurla bunu māmūr hale geleceğini sanma."

¹²² Sad: 38/82 "(İblis cevap olarak), "Senin gücüne, büyüklüğüne yemin ederim ki, ben onlardan Senin ihlāslı kulların dışındakileri, *onların hepsini azdıracağım*." dedi.

¹²³ "Yücelerek, boyun eğerek"

¹²⁴ Furkan: 25/28 "Eyvah! Keşke filanı dost edinmeseydim!"

bu vak‘adan āgāh olup der-gāh-ı Hakk’a gelüp bunlar harāmīler degül, belki ümmet-i merhūmdan bir bölük cehül u zalüm t̄a’ifedür. *İnnehu / ya‘melūneşüe bi-cehālet*ⁱⁿ¹²⁵ / *kāne zalüm^{en} cehülā*¹²⁶ zimām-ı ihtiyārların behīme-i nefse vèrmiş ve delālet-i dālāletle t̄arīk-i cehālete girmiş eblehlerdür.” dèyü şehādet èdüp *ekşeru ehli’l-cenneti beleh*^{ün127} muktezāsınca şefā‘atle mü’minin-i müznibini cennete koyduğıdur.

Kıt‘a:

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *Hudāvendā biziz ol kavm-i gümrāh*
‘Aceb iş işleyüp şeytāna uyduk

Bilüp nokşānumı estağfirullāh
Tarīk-i Hak‘da ol sultāna uyduk

¹²⁵ Nisa: 4/17 “Fakat Allah’ın kabulünü vaat ettiğı tövbe, *cahillikle bir kabahat işleyip* de, sonra çok geçmeden tövbe eden kimseler içindir. İşte Allah, bunların tövbelerini kabul buyurur. Allah, hem her şeyi en iyi şekilde bilendir, yaptığını sağlam yapan ve yaptığında bir hikmet bulunandır.”

¹²⁶ Ahzab: 33/72 “Evet, Biz emāneti, sorumluluğı, göklere, yere ve dağlara sunduk. Onlar, onu yüklenmeye yanaşmadılar, ondan korktular, onu insan yükledi. O gerçekten, *çok zalim, çok cahildir*.”

¹²⁷ “Cennet ehlinin çoğı eblehtir (safır).”

Hikāyet olunur ve rivāyet kılınur ki şehr-yār-ı deryā-dil a‘nī İsfendiyār-ı ‘ādil ‘ahdinde diyār-ı Keşmīr’de bir ejderhā-yı merdüm-h^vār ve bir şū‘bān-ı heft-ser zuhūr édüp nêçe sinīn ü şühūr ol taraflaruñ şeş cihātından merdüm ü mār u mūr, belki vuḥūş u tuyūr, [34b] mūrūr u ‘ubūr etmek muḥāl olmuş idi. Demler gelürdi ki hevāda perrān olan perrendeler dem-i āteş-nākinden tennūr-ı cev̄v-i semāda biryān olup helāk olurdı ve vakt olurdı ki nefes-i zehr-nākinden ol mekāna qarīb olan ğaribleruñ zehresi çāk olup nêçe pāk-tenler ḥāk olurdı. İsfendiyār-ı ‘ādil ol diyārda bu emr-i müşkil ve vākı‘a-i ḥāyilden münkesirü’l-bāl u perīşān-dil ḥuzūr-ı Ḥaḳ’da ri‘āyet-i re‘āyādan ki ve dāyi‘-i ḥālīk-i berāyādur. Mes‘ul olındukda cevāb-ı şavāba kâdir olmayup ḥor u ḥacīl olmaḳ mülāḥazasıyla laḥza-be-laḥza nihādından āh u feryād ederdi.

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *Nêce āh etmesün ol şāh-ı āgāh*
Kaçan dīvān-ı ‘adl etdikde Allāh
Cihān ḥālını şāh-ı baḥr u berre
Şorar çün katre katre zerre zerre

Pes pādīşāhuñ bu ḥuşūşda tedbīri aña muḳarrer ve rāy-ı cihān-ārā aña mūncerr oldı ki leşker-i cerrār u ‘asker-i mūr-şümārla ol mār üstine berḳ-i şemşīr ve bārān-ı tīrle ḥavāle olup bi-nefsihi helākine mübāşeret éde. [35a] İşbu ‘azīmetle ‘amel édüp ğazā-yı ejderhāya ‘azm étdükde ve ihmāle ruḥşat vèrmeyüp ‘alā ṭarīkü’t-ta‘cīl gitdikde nā-gāh bir şebān-gāh-ı şāh-rāh-ı şāh bir kūh-ı felek-şükūha uğrar ki rif‘atde gerdūna berāber merāti‘-i Cedy ü Ḥamel birle hem-ser olmuşdı. Meger ki bār-gāh-ı Ḥaḳ ve naḫar-gāh-ı pādīşāh-ı Muṭlaḳ’da ‘ulüvv-i şānından fānī olup şahrā-yı tevāzu‘da kūşe-i ḥumūl ihtiyār étdüğü sebebden Ḥaḳ subḥānehu ve te‘ālā muḳtezā-yı lütf u cūdı birle ol kūh-ı refī‘ül ḳadri mānend-i cebel-i Cūdī *men tevāza‘a li’llāhi rafe‘ahullāhu*¹²⁸ mūcibince sār cibāle vālī vü ‘ālī kılmış idi. İsfendiyār-ı ğitī-dār ol kūh-sār-ı gerdūn-burūca ‘urūc édüp çıkdıkda ol ejderhā ḥurūc étdüğü maḳāma baḳdıkdā gördi ki bir sūtūn-ı āteşīn bu günbed-i ḥaḍrāya dikilmiş veyā bir zencīr-i zerrīn-‘inān āsumāna çekilmiş. Şāh-ı ḥabīre dediler ki: “İşbu şu‘le ol ejdehā-yı dem-keşuñ nefesinden çıkan āteşdür ki eflāke dikilür. Güyā ki her şeb selāsīl-i caḥīmle göklere ejdehā çekilür. [35b] Çün āfitāb-ı şīr-süvār ecdehā-vār tevsen-i siyāh-ı şebāngāhı dem çeküp yutdı. Ol nefesden peydā olan

¹²⁸ “Kim Allah için alçakgönüllü olursa, Allah onu yüceltir.” (Ed-Dârimî: *Süneni’ d-Dârimî*: Tahkik: Fevvez Ahmed Zümerli, Halid es-Sebi’ Aleml: Beyrut h. 1407, c. 2, Darü’l-Kitabi’l-Arabi.)

şu‘ā‘-ıla aqtār-ı arzı rüşen êtdi.” Şāh-ı İsfendiyār-ı haber-dār ol cānibe tekrār nazār şalup bir dūd-ı siyeh gördi ki āh-ı ḥasret ve sipāh-ı nedāmet gibi semāya direk direk dikilüp ve hevāya bölük bölük çekilüp gider. Hem-ān-dem emr êtdi, ma‘müre-i Keşmīr’de olan mi‘mārlar ve kār-güzār üstādlar cem‘ olup bir mancınık peydā êdeler. Fi’l-ḥāl-i bī-emhāl şāhuñ fermānı görildi. Kulle-i cebelde bir ‘ālī mancınık kūrıldı. Ba‘d-ezān pādīşāh-ı dīn-dār ve şehen-şāh-ı İsfendiyār abdest alup bir pāk maḥalde basīṭ-i ḥāke yüz urup iki rek‘at ḥācet namāzın kılup kādīyyū’l-ḥācāt der-gāhına ‘arz-ı ḥācāt ve derūn-ı dilden bu vech-ile münācāt eyledi ki ey ‘Alīm ü ‘Allām u Kird-gār v’ey Ḥakīm ü Kādir ü Perverd-gār, ey Şubān-ı Şu‘eyb’a güsiste ‘aşāyı ejdehā ve ejdehāyı ‘aşā eden pāk ü bī-‘ayb, ey cedd-i resūl-i pūr-uşülün, [36a] a‘nī Ḥalīl-i maḥbūlün *emmā ileyke felā*¹²⁹ maḥālın êtdikde ve āteş-i Nemrūd-ı merdūda göz yumup gitdikde sırr-ı derūnın bilen rāz-dān-ı lā-rayb *tevekkeltü ‘aleyke ve ufevvižu emrī ileyke*.¹³⁰

Meşnevî:

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *Ne çāre mevt ise bu yolda behrem*
Çü zehr-i ejdehā çāk êde zehrem
Yeg andan kim varam ḥ‘āb-ı ḥuzūra
Ra‘iyyet tu‘me ola mār u mūra

dēyüp Ḥalīl-āsā mancınıka girdi ve tīg-ı āb-dārı ‘uryān êdüp gılāfindan şıyırdı. Ba‘dehu mancınıkuñ çarḥların çevirdiler ve rīsmānların burdılar. Ol hümām-ı hümā-himmeti hevāya per-tāb êtdiler. Hem-ān-dem şāh-ı İsfendiyār-ı bahādır be-taḥdīr-i mülk-i Kādir yalıñ kılıc ile berḫ-vār hevādan indi. ‘Uḫāb-ı āhenīn-minḫār gibi ejder-i merdüm-ḥ‘āruñ başına ol tīg-ı āb-dārı indirüp teşne cānına şarāb-ı mevt içürdi. Tiryāk-ı Fārūḫ içmiş mār gibi bī-hūş êdüp geçürdi. Ol ḥīnde etrāfa saçılan zehrden pādīşāhuñ behresi var imiş. Āḥir demde [36b] ejdehā semminden şehādet taḥdīr-i melik-i Cebbār imiş.

¹²⁹ Hz. İbrahim’i ateşin yakmaması ama diğer insanları yakıyor olması üzerine söylenmiştir. “Senin durumun onunki gibi değil.”

¹³⁰ “Sana tevekkül ettim ve işimi şana dayandırdım, havāle ettim.”

Kıt'a:

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *'Aceb re'y ü 'aceb tedbîr-i şāhî*
Hudā vèrmişdi şāh İsfendiyāra
Vücūdın ejdehā ağzına vèrmiş
Mazarrat èrmemek-çün ol diyāra

Tahkîk-i hikāyet oldur ki:

Meşnevî:

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + -

1. *Nefs ejderhāst u key mürde-est*
Vez-ğam-i bî-āletî efsürde-est¹³¹

mücibince ejdehā-yı hün-h^vardan murād nefsi emmāredür ki hudūd-ı Keşmîr-i beşeriyette şer ü şūra mübāşir olmışdur ve iklîm-i erkân-ı şerî' atûñ tahrîbine 'azîmet kılmışdur. İsfendiyâr-ı 'ādilden maqşûd dildür ki şehriyâr-ı memâlik-i âb u gildür. Çün nefes-i merdüm-h^vâr ser-hadd-i enāniyyette kaçd-ı ifsād-ı bilād u diyâr édüp mazarrat-ı re'âyā-yı a'zā-yı 'ibādet-güzāra kaçd êtdikde ***e't'uruķu ilā'llāhi bi'-adedi enfāsi'l-halāyıkı¹³²*** mücibince cemî'-i mesālik ü tarā'îķ, sālîk-i rūḥ-ı pür-fütūḥa münsedd olup ḥavf u hirās-ı ejder-i ekber-i 'avāyık olup yoldan kıldıkda cüyüş-ı [37a] pür-cüş u hurüş a' māl-i zāhiriyye vü bāṭiniyye birle cebel-i 'aķl-ı cibillî üzre çıkup bir laḫza vādî-yi beşeriyetten yaña bakup nā-gāḥ gördi ki şu' le-i şehvet-i ḥayvāniyye ve dūd-ı da'vā-yı hevācis-i nefsāniyye dā'ire-i ecelden mütecāviz sipihr-i tūl-i emelden yaña direk direk olmuş ve kıbbe-i eflāk-i rūḥānî zulm u dūd-ı ğafletle tölmiş fi'l-ḥāl dil bu ḥāletden mest ü lā-ya' kıl olup şecere-i iḥlāş ve taşdikden bir mancınık peydā êtdürüp élinde şemşîr-i mücāhede ve dilinde tedbîr-i müşāhede, vücūdın hevā-yı 'aşķa per-tāb édüp gitdi. Ba' d-ezān ejdehā-yı nefsi tîğ-ı riyāzet ve şemşîr-i mücāhedet birle zaḥm-nāk édüp helāk êtdi. Egerçi mānend-i Ḥāsen-i mazlūm semm-i ejdehā-yı nefisle dil mesmūm olup laḫzaten ifnā-yı vücūd édüp ma'dūm oldı. Velākin ***men katelehu ḥayyet^{ün} eḫyāhu kurbet^{ün}***¹³³

¹³¹ "İnsan nefsi kendi için öldürücü bir ejderha gibidir. Sebepsiz gamdan pörsümüş, kendini bırakmıştır."

¹³² "Yaratılmışların nefeslerinin sayısı kadar Allah'a giden yol vardır."

¹³³ "Kimi bir yılan (ejderha) öldürürse, Allah onu kendine yakın olarak diriltir."

muḳtezāsınca ḥazā'in-i elṭāf-ı nā-mütenāhīden çıḳmıṣ, tiryāḳ-ı İlāhī yėtişüp İsfendiyār-ı dil zehr-i ejderhādan ḥalāş olup [37b] ḥavāşş-ı ḥazret zümresinden ḥāşş olduğıdur.

Ḳıṭ'a:

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *Hudāvendā gönül İsfendiyār'ın*
Ḥalāş ét nefis-i ḥūn-h^vār ejderinden
Vücūdum mülkini elṭāf-ı vücūduñ
Pür etsün alup aḡyār ejderinden

Hikāyet

Erbāb-ı tevārīḥ-i mülük ve aşḥāb-ı tecārib ü sülük, a‘nī ḥaṭṭ-nüvīsān-ı şaḥīfe-i sūḥan ve raḡam-ārāyān-ı ḥadīṣ-i kühen ile muḥaddiṣ ü rāwī ve şöyle ḥākī ü ḥāwī olmuşlar, ya‘ni rivāyet ü ḥikāyet kılmışlar ki ḡadīmü’z-zamānda ‘ahd-i Sāsānī’de Dāsım nām bir pādīşāh var-idi ki zīr-i ṭāḡ-ı felekde éyü ad ile ṭāḡ idi. İttifāḡ ol Ḥüsrev-i gerdün-serīr ve İskender-i cihān-gīr gül-geşt-i şaḥrā vü kūh-sār étmek-çün bir bād-pāy-ı cihān-neverde süvār olup sulṭān-ı muḥteşem ḥayl u ḥaşem birle giderken nā-gāḥ şāh-rāḥ-ı şāḥ ol maḥalle vardı ve şol menzile érdi ki bir seyl-āb-ı ḥünīn kenārı, a‘nī cūy-ı Aras cārī olduḡı yār idi. Ol arada pül-i Ḥudā- āferīd demekle müte‘āref bir ḡanṭara-i sedīd var idi. [38a] Pādīşāha bā-cümle sipāḥ ol güzér-gāhdan ‘ubūr ḡaşd étdikde meger bir zen-i zebūn, bir za‘īfe ü naḥīfe ḥātūn, tūşesin ber-düş ve ṭıfl-ı şīr-ḥ^vāresin der-aḡūş édüp ḡarībe ü vaḥīde pül-i Ḥudā-āferīde üzre revāne olup giderken nā-gāḥ bir ester-i leked-zen zen-i bī-çāreye belā-yı siyāḥ érüp ḡāyet-lekelük édüp bir leked érgürdi. Ya‘ni ol tek ü tenḥā giden bī-çāreye bir çifte urdı. Miskīnūñ ‘aḡlı şaşdı. Élinden ciger-gūşesi şuya düşdi. Ol sā‘at havādan bir ‘uḡab-ı nehhāb-ı āhenīn-çengāl fi’l-ḡāl bāl açup indi. Hem-ān-dem ol ṭıfl-ı nāresteyi ḡapup götürdi. Varup bir pelle-i şammānuñ ḡullesine ḡondı, oturdı. Pādīşāhuñ bu ḡāletden ḡātırı müşevveş ve derūnı pür-āteş olup bir ma‘şūm-ı mazlūmuñ ḡanına sebeb oldum dēyü hemān uḡāb üzerine at şalup ṭabl-bāz çaldı. ‘Uḡāb ‘iḡābdan ḡavf édüp pervāza geldi. Oḡlanı ayaḡından bıraḡup başın alup ḡaçdı. [38b] Dāsım Şāḥ emr étdi. Varup oḡlanı getürdiler, şāḡ u selāmet anasına yétürdiler.

Kıṭ‘a:

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *Zihī sulṭān-ı ‘ādil şāḥ-ı manşūr*
Bu deñlü ‘adl édermiş zīr-deste
Şehiñ insāfu ‘adli k’ola böyle
Müreffeh ḡāl olur her bir şikeste

‘Ālem-i ma‘nīde bu mişālūñ şüreti ve bu maḡālūñ ḡaḡīḡati oldur ki rūd-ı Aras işbu sarāy-ı pür-hevā vü hevesdür. Pül-i Ḥudā-āferīd, nām-ı ravza-i dārū’s-selāmdur. Şāḥ Dāsım’dan murād Ḥāzret-i Ebu’l-Ḳāsim Muḡammed Resūlullāḥ’dur (şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem). Māder Cenāb-ı Ḥaḡḡ’dan ‘ināyet, ṭıfl-ı şīr-ḥ^vār ādemden kināyetdür.

Ester-i leked-zen ser-tavîle-i şeytân-ı harâmzâdedür ki pür mekr ü hîledür. Tarîk-i Hakk reh güzzerinde ve pül-i behîşt üzerinde tûrmış leked-i vesâvisle tıfl-ı âdemi mâder-i ‘inâyet kenârından Aras-ı pür-heves-i dünyâyâ düşürmüşdür. ‘Ukâb, kitâbu’llâhdan nâzil olan ‘ikâbu’llâh ki çengâl-i nekâlle kâleb-i maṭrûd-ı Âdemi mecrûḥ etmek, diledikde Dâsım-ı hıṭṭa-ı şerî‘at ve Kâsım-ı velâyet, [39a] tarîkat ü ḥaḳîḳat, esb-i himmet ve semend-i şefâ‘at birle ukâb-ı ‘ikâb-ı ‘işyân üzerine sürdi ve dest-i tazarru‘-ıla ṭabl-bâz-ı niyâz-ı *rabbigfir bi-ḥaḳḳı Muhammed*¹³⁴ urdı. Hem-ân-dem ‘ukâb-ı ‘ikâb âdem üzerinden uçdı. *Şümme’ctebâhu rabbuhu fetâbe ‘aleyhi ve hedâ*¹³⁵ hidâyetiyle âdem girü mâder-i ‘inâyetine kavuşdı. Yâḥud rûd-ı Aras-ı ḥünînden murâd düzaḥ-ı âteşîndür ki dâm-ı zâlim ve maḳâm-ı dâllîndür. Pül-i Hudâ-âferîd, şırât-ı adaḳḳ-ı ḥadîddür. Mâder, kerâmet-i Hakk ve tıfl-ı şîr-h^vâre mü’mîn-i muṭlaḳdur ki dehen-i cânla bostân-ı rahmetden leben-i sâyig emerken ester-i harâmzâde fi‘l-i bed ki muşâḥebet-i nefis ü dilden mütevelliddür. Kerâmet-i ‘âdeme leked urup ‘aḳlın şaşırdı. Derecât-ı şırât-ı müstaḳîmden derekât-ı caḥîme düşürdügidür. ‘Ukâbdan maḳşûd, ‘ukûbetdür. Dâsım Şeh bâ-cümle-i sipeh ‘ukḳâb üzerine şitâb ile sürdügi Ḥazret-i Ebu’l-Kâsım, ḥâşekiyân-ı *vellezîne âmenû me‘ahu*¹³⁶ birle mü’mine ol ḥinde [39b] êrdügi dest-i ‘ukâb-ı ‘ikâbdan alup girü mâder-i kerâmete vêrdügidür.

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *Hudâvendâ ne dem kim deşt-i ğamda*
Ḳapa dil mürġını ‘ukâb-ı ḥayret
Nedâmet desti sînem ṭabl-bâzın
Dögerken êrsün ol şâḥîn-i ğayret

¹³⁴ Hz. Âdem yasak yiyeceği yediğinde ettiği dua: “Rabbim! Muhammed’in hakkı için bağışla.”

¹³⁵ Taha: 20/122 “Sonra Rabbi onu seçti de, tövbesini kabul buyurdu, ona doğru yolu gösterdi.”

¹³⁶ Bakara: 2/214 “Yoksa siz, kendinizden önce geçenlerin başına gelenlerin, hiç sizin başınıza gelmeksizin cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onların başına öyle ezici sıkıntılar ve darlıklar geldi ve öyle sarsıldılar ki, *hatta peygamber ve onunla birlikte iman edenler*, “Ne zaman Allah’ın yardımı?” diyecek hale geldiler. Bak işte Allah’ın yardımı yakındır.”

Hikāyet-i ma‘rūf ve efsāne-i meşhūrdur. Evrāk-ı şahāyif-i defātirde mestūr u mezkūrdur ki evkāṭ-ı māzīyede bir merd-i dih-kān gül-geşt-i deşt ü beyābān ederken nā-gāh şahārī ü bevādīde gümrāh olup rāh-ı bī-rāhın bir dāmen-i kūh-sāra ve bir pīrāmen-i bīşe-zāra iletüp ittifāk ol bīşede bir şīr-i ner-i gurrende ve bir gāzanfer-i derrende āşikār olup dih-kānı şikār eyler. Ol āşufte-hāl ü pā-māle çengāl urup pāre pāre etmek kaçında iken gūş-ı şīr-i merdüm-şikār ol demde ‘ayn-i hāzer birle etrāf-ı bīşe-zāra ve eknāf-ı kūh-sāra nezzāre ederken bir hūk-ı zift ü kır, ya‘nī bir siyāh hūnzīr gördi. Fi’l-hāl çengāl-i nekālın dih-kāndan ref‘ edüp rücū‘ etdi. Laḥm-ı hūnzīr [40a] ve şahm-ı dil-gīr ile men‘-i iştihā ve def‘-i cū‘ etdi. Dih-kānuñ kanına girmeyüp bīşe-zāra gitdi. Miskīn hemīn ol sürürla tırdı, yola girdi. Şafā-yı hālāşla ihlāşa meşgūl olup giderken rāh-ı rehāyı bir pūşteye ergürdi. Ol pūştede zaḥm-ı çengāl-i şīrden şikem-derīde-küşteler gördi ki henüz āğuşte-i hāk ü hūn olup miyān-ı rāhda yaturlar. Egerçi cümlesi sālīk-i rāh-ı ‘adem olup gitmişler; ammā birer hemyānı der-miyān etmişler. Mālūñ iştikākı meyelān-ı dilden ve-mā-lā-būd āb u gilden olduğu ecilden dih-kān ol hemyānlara tama‘ destin dırāz edüp hemyānı miyānlarından ifrāz etdi. Yanına alup ve yancuğına şalup yolına gitdi. Dih-kān istedügin buldı ve maḳām-ı aşliyyesine vāşıl olup cemī‘-i murādātı hāşıl oldu.

Kıt‘a:

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *Hoş ol ni‘met ki miñnetler soñında*
Ėrer bir derd-mend āşufte-hāle
Ayaḳdan ḳaldurur her pāy-māli
‘Aceb mi h‘āce düşse pāy-ı māle

[40b] ‘Ālem-i ma‘nīde ma‘nī-yi hikāyet ve fehvā-yı rivāyet oldur ki çün mü‘min-i ‘āşī vü gümrāh şahrā-yı ‘araşāta rāh iletür. Gāh şīr-i derrende āteş mü‘min-i müşevveşü’l-hāle havāle olup helāk etmek hīninde gūş-ı şīr-i nār-ı harīḳ şadā-yı sehm-nāk-i *lehüm fīhā zefīr¹³⁷* ve *sehīḳ¹³⁸* işidüp ve bāng-i nā-pāk-i *inne enkerā‘l-eşvātī le şavtül ḥamīrī¹³⁸* gūş edüp etrāf-ı ‘arşa-i ‘araşāta nazar ḳılup kāfir tebāh ki hūnzīr-i siyāhdur. Hem-ān-dem mü‘minden güzer edüp dendān-ı ‘uḳūbetle kāfir-i h‘ārı pāre pāre ve pence-i su‘ūbetle pūr-yāre edüp kāfir-i h‘ārı ḥora geçirüp kāfir-i hūk-i murdār fedā-

¹³⁷ Hud: 11/106 “Bedbahtlara gelince, onlar ateştedirler, onlara orada soluyuş ve hıçkırık vardır.”

¹³⁸ Lokman: 31/19 “Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini alçak tut! *Çünkü seslerin en kötüsü, elbette eşeğin sesidir.*”

yı mü'min-i günah-kâr kılına. Ve taraf-ı haqdan *hâzâ fedâke mine'n-nârî*¹³⁹ olına. Mü'min ol sürûr ile sarây-ı nûr ve cây-ı huzûr, a'nî cennet-i pür-hûr u 'âlî-derecâta *şümme nunecci'l-lezîne't-teķav*¹⁴⁰ mûcibince ol maķâm-ı necâta giderken ol yolda bulduķı ve meyl êdûp alduķı hemyânlar müsevvebât-ı küffâr-ı melâ'îndür ki, *ve evreşenâ'l-arża netebevve'u mine'l-cenneti*¹⁴¹ / *enne'l-arża nerîşuhâ min 'ibâdiye's-şâlihîne*¹⁴²dür. [41a] Dih-kân maķâm-ı aşlîsine êrûp murâdın bulduķı, mü'min-i Müselmân cennete girûp *elḥamdüli'l-lâhi'l-lezî şadaķanâ ve'dehu*¹⁴³ zikrine meşgûl olduķıdır.

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *Hudâvendâ Kerîmâ Kird-gārâ*
Kerem ḥânından iḥsân eyle cāna
Ġafūrâ cürmümüz maġfûr olsun
Cināyet māni' olmasun cināna

¹³⁹ “Bu senin atesten kurtuluşundur.”

¹⁴⁰ Meryem: 19/72 “*Sonra Biz, Allah’tan sakınanları kurtarıyoruz*, zalimleri orada dizüstü bırakıveririz.”

¹⁴¹ Zümer: 39/74 “Onlar da , “Bize verdiķi sözü tutup gerķekleştiren, *bizi yeryüzüne vâris yapan* Allah’a hamd olsun! *Biz cennette* dilediğimiz yerde yerleşeceğiz. Sâlih amel işleyenlerin ödülü ne güzeldir!” diyeceklerdir.”

¹⁴² Enbiya: 21/105 “Yemin olsun ki, zikirden, Tevrat’tan sonra Zebur’da, *yeryüzüne kesinlikle sâlih kullarımızın vâris (ve egemen) olacağını yazmıştık.*” Not: Ayetin aslı “enne'l-arża yerîşuhâ ‘ibâdiye's-şâlihîne” şeklindedir. Eserde geçen şekliyle ise “Yeryüzüne kesinlikle sâlih kullarımızı vâris (ve egemen) kılacağız.” anlamına gelmektedir.

¹⁴³ Zümer: 39/74 “Onlar da , “*Bize verdiķi sözü tutup gerķekleştiren*, bizi yeryüzüne vâris yapan *Allah’a hamd olsun!* Biz cennette dilediğimiz yerde yerleşeceğiz. Sâlih amel işleyenlerin ödülü ne güzeldir!” diyeceklerdir.”

Aşhâb-ı kışâş ve erbâb-ı hışâş şu vech-ile kışsa-perdâz ve hışse-sâz olmuşlar ve şöyle kışsa-i pür-hışse îrâd kılmışlar ki sevâlif-i eyyâmda bir şahş-ı medyûn u maḥzûn var idi ki nekebât-ı ezmine-i dühûr ve beliyyât-ı esinne-i şühûr ile pây-mâl ü ḥaḳîr ve bed-ḥâl ü faḳîr bî-cübbe vü ḥabbe gâh ü bî-gâh teḳâzâ-yı vâm-h^vâh ḥavfindan genc-i tengnâ-yı ihtifâ ve kûşe-i bî-tûşe-i inzivâda mestûru'l-ḥâl ve meksûru'l-bâl güzêrân-ı rûz-gâr-ı zûr-kâr eylerken günlerde bir gün ten-i tenhâ ârzû-yı seyr-i şahrâ eyleyüp heves-i gül-geşt-i deşt eyler. İşbu sevdâyla sevâd-ı şehrden çıkar. Şu gibi şahn-ı şahrâya akar. Nâ-gâh ol oñmaduk baş **[41b]** bir vâm-h^vâha taş olur. Hem-ân-dem qarż-h^vâh-ı sengîn-dil merd-i medyûn-ı ḥacilûñ dâmenin alır. Bir miḳdâr aşğa yukarı sürer. Âḥir ol miskînüñ dest ü pāsına muḥkem bend urur. Ba' de-ezân cânib-i şehre revân u devân olup giderken ḥavâle-i gerdûn-ı dūn ve muḥtâle-i çarḥ-ı bûḳalemûn âfitâb-ı cihân-tâbı mânend-i merd-i medyûn çâh-ı zâlâmda ḥabs êtdi ve sipihr-i cefâ-şân, mihr ü vefâ-nişânı bî-nâm u nişân êtmege deryâ levendi gibi maḡrib diyârına atdı. Çâr u nâ-çâr ol iki şahrâ-güzâr anda ḳaldılar. Ya' nî şehre yêtişmeyüp beyâbânda ḳaldılar. Dâyin-i 'anîf ve medyûn-ı za'îf çün rebî' u ḥarîf geh serd ü geh mülâyim bisât-ı şahrâda ḳonişup şatranc-ı ğavġâda ḳâ'im olup yaturlar ve vâm-h^vâh-ı zarîf ol bî-çâre vü naḥîfûñ pâyında olan bendüñ bir ucın kendü pâyına bend eyler ve kendü êli ile baş u cânın âteş-i belâya sipend eyler. Şol dem ki ḥ^vâce-i bed-ḥû mânend-i âhû şîr-i ḥ^vâba¹⁴⁴

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

+ - - - / + - - - / + - -

[42a] ^{1.} *Zihî ḳudret zihî ḥikmet ki bunlar
Gehî pinhân u geh peydâ olurlar
'Ademden ḥalk olup mevcûd olanlar
Gehî emvât u geh iḥyâ olurlar*

Ma'nâ-yı ḥikâyet ve feḥvâ-yı rivâyet oldur ki şahrâ-yı Çîn *sulâletⁱⁿ min tînⁱⁿ¹⁴⁵*, beydâ-yı Mâçîn *min mâⁱⁿ mehîⁱⁿ*.¹⁴⁶ Ya' ni beyâbân-ı vücûd-ı âdemîde *vallâhu enbetekûm mine'l-arḍi nebât^{en147}* muḳtezâsınca ba' zı dıraḥt-ı a' mâl u ef'âl vardır ki anlaruñ berg ü bârından *ḥulûfu femi's-şıyâmi etyabu 'inda'llâhi min rîḥi'l-miski¹⁴⁸* mûcibince revâyiḥ-i ṭayyibe-i üns ü ḳurbet gelür. Vaḳtâ ki âfitâb-ı 'ömr ü zindegânî

¹⁴⁴ Nüşanın burasında bir varak eksiktir.

¹⁴⁵ Müminun: 23/12 "Yemin olsun ki, Biz insanı *süzülmüş çamurdan* yarattık."

¹⁴⁶ Secde: 32/8 "Sonra onun neslini, özsudan, *deġersiz bir sudan* yaptı."

¹⁴⁷ Nuh: 71/17 "Allah yeryüzünden ot bitirir gibi sizi yetiştirdi."

¹⁴⁸ "Oruçlunun ağız kokusu Allah'ın indinde misk kokusundan daha güzeldir." (Eş-Şeybânî: *El-Müsneḍ*: Tahkik: Sıdkî Muhammed Cemil Attar: Beyrut 1991, s. 8, Darü'l-Fikr)

ṭālī^c u lāmi^c ola. Evlād-ı Ādem zemīn-i ‘ademden zühür eyler. Tā vaqt-i zevāl ü istivā ki ḥadd-i kühūletdür. Ba‘d-ezān ṭaraf-ı zevāl ü nokşāna revāne olup *şümme radednā[hu] esfele sāfilīn*¹⁴⁹ maḳāmına nüzül eder. Şol dem ki āfitāb-ı ‘ömr ü ḥayāt mağrib-i memāta erüp nā-yāb olur. [Ve] *fīhā nu‘īduküm ve minhā nuḥricüküm*¹⁵⁰ ḥükmünce ḳavāfil-i benī Ādem menāzil-i berzaḥa giderler. *Ve minhā nuḥricüküm tāret^{en} uḥrā*¹⁵¹ [42b] işāretince, āfitāb-ı şubḥ-ı ḳıyāmet ṭulū^c ètdikde ṭopraqdan baş ḳaldururlar ve şol tāze nihaller gibi ṭopraqdan silkinüp ṭururlar.

Ḳıṭ‘a:

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *İlāhī ḥāḳden çün ḳaldurup baş
Gelem şahrā-yı maḥşerde ḳıyāma
Çıkar ol dem selāmet yaḳasına
Zebāniler yapışmasun yaḳama*

¹⁴⁹ Tin: 95/5 “Sonra onu aşağıların en aşağısına döndürdük.”

¹⁵⁰ Taha: 20/55 “Sizi o yeryüzünden yarattık, yine *sizi ona iāde edeceğiz*, sonra sizi bir kez daha *oradan çıkaracağız*.”

¹⁵¹ Taha: 20/55 “Sizi o yeryüzünden yarattık, yine sizi ona iāde edeceğiz, *sonra sizi bir kez daha oradan çıkaracağız*.”

Hikāyet:

Rivāyet olunur, vilāyet-i Hindistān'da Şemse nām bir mār-ı siyeh-fām var imiş ki mürür-ı eyyām ve kürür-ı a'vāmdan kuvvet-i bāşirasına hālel ve diğkat-i nāzırasına zelel 'ārız oldukça yedi gün dīde-i nābīnāsın āfitāb-ı 'ālem-tāba muḳābil tūtop tūrurmuş. Nūr-ı çeşmi *kel evveli bel etemme ve ekmele*¹⁵² olurmuş. A'nī kemā-kān nūr-ı dīdesin bulurmuş.

Münacāt:

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *Hudāvendā Kerīmā Kird-gārā*
Raḥīmā Kādirā Perverd-gārā
Göñül kim şemse-i eyvān-ı dīndür
Anı bīnā kılan şems-i yakīndür
3. *Çü ḡafletden açıldı dīde-i dil*
Kılurven şems-i lutfuḡa muḳābil
- [43a] *Ezelden āfitāb-ı lutf u ihsān*
Ebed şāmına dek tābān u raḥşān
5. *Cihānı nūr-ı cūduñ kıldı rūşen*
Neden bu vech-i zulmetde ḳalam ben
Göñül gözine nūruñdan ziyā vēr
Başīret 'aynına kuḡl-i cilā vēr
7. *Ère tā nūr-ı hüsnüñden şafālar*
Vère cān u dile nūr-ı cilālar
Gider ḡam jengini mir'āt-ı dilden
Çerāḡ-ı 'aşḡ uyar mişḳāt-ı dilden
9. *Halāş edem çü iḡlāş ile bendüm*
Gider benden ḡicāb-ı ḡod-pesendüm

¹⁵² “Tamam ve kāmil olurmuş.”

Hikāyet:

Rivāyet olunur ki emīrū'l mü'minīn Me'mūn ḥalīfe zamānında bir A'rabī var idi ki mānend-i bād-ı semūm, bād-peymā vü şahrā-nişīn, fellāḥ-ı beriyye-i belādet, seyyāḥ-ı sevāḥil-i sefāhet, bir beyābānda mütemekkin ve bir şūr-istānda sākin olmuş idi ki hemīşe zevād u zādı müş-ı şahrā vü cevād-ı bevādī, āb u hevāsı şūrābe-i semūm ve mesken ü me'vāsı ḥarābe-i būm; ve'l-ḥāsıl ol arada şikāf-ı seng-i ḥarāda қalan baқiyye-i bārān ile sāl-hā-yı firāvān, *ve [cealnā] mine'l-mā'i külle şey¹⁵³ ḥayy¹⁵³* dēyüp [43b] zindegānī-yi tām ve ḥayy-i 'Arab'da ḥāl-i ḥayātında 'azāb u ta'abda güzerān-ı eyyām-ı nā-fercām ederdi. İttifāḫ ol diyāruñ seḥāb-ı dıfda' -bārı, revābit-i emṭārı, ol şüre-būmdan ḫaṭ' édüp sīne-i ḥāk, tāb-ı āfitābdan ḫāk ḫāk olup ol yerüñ uşul-ı nebātın madde-i ḥayāt gibi ḫaṭ' u ḫal' etti. A'rabī'nüñ ḥarāret-i 'aṭş, derūnına āteş şalup ve iltihāb-ı ıztırāb 'inān-ı ihtiyārın elinden alup çehre-i ḥāk-ālūd ile yel gibi sū-be-sū yelip bir içim şu arardı. Qurbāğı mevsūküne aşyererdi. Āḥir-i kār bu zücret ü ıztırābdan terk-i diyār lāzım geldi. A'rabī-yi bī-çāre vaṭan-ı me'lūfından āvāre olup bir diyāra daḥı 'āzim oldu.

Beyt:

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *'Adūdur faḫr u fāḫa çün ferāga*

Faḫīr olanları şalar ayağa

Çün ol mekāndan ḥurūc édüp gitdi. Bir ser-ḥadde daḥı duḥūl etti. Ol ḥarīḫ-ı teb u tāb ve ḡarīḫ-ı ḥayāl-i āb bir birkede bir miḫdār şūrāb görüp [44a] mürğ-i āb-vār ol birkeye kendin urup göz yumup ağız açdı. Ol ḫanına şuşamış bī-çāre ḫana ḫana ol şudan içdi.

Beyt:

1. *Mürğī ki ḫaber nedāred ez āb-ı zülāl*

Minḫār der-āb-ı şüre dāred heme-sāl¹⁵⁴

Ba' dehu ḥatırından şöyle geçdi ki: “Dünyāda bunuñ gibi mā'-i şāfī ve çeşme-i şāfī olmak muḥaldür. Mu'ayyendür ki işbu mā'-i ma'īn ravza-i Rıdvān'dan çıkmış ve ḥavz-ı Kevser'den aḫmış āb-ı zülāldür. Hīç degül ben faḫīr-i zū-'ıyāl bu ḫuşk-sāl içinde pāy-māl ve münkesirü'l-bāl olup çekdüğüm mücahedenüñ müşāhedesidür ki

¹⁵³ Enbiya: 21/30 “İnkār edenler, göklerin ve yerin bitişik olduğunu, sonra Bizim onları ayırdığımızı görmediler mi? *Biz, ḥayātı olan her şeyi sudan yarattık.*” Hala inanmıyorlar mı?

¹⁵⁴ Tatlı, leziz sudan haberi olmayan kuş, bütün yıl boyunca gagasını tuzlu suya daldırır.”

müşevvebât-ı derecât-ı cinân mu‘ accel olup el‘ân ol Raḥîm ü Raḥmân ben teşne-câna âb-ı hayvân iḥsân étđi. Lâyık oldur ki bu zülâl-i fâ‘ıḳden emîrû‘l-mü‘minîn ve ḥalîfe-i müslimîne hediye iletem. Muḳarrerdür ki Me‘mûn’a ṭâli‘-i meymûn ve baḥt-ı hümâyûn reh-nümûn olup ol vaḥîd-i ‘aşr ve ferîd-i rûz-gâr Hızr nebî-vâr ser-çeşme-i âb-ı ḥayâta êrmemiş ve ‘ömrinde bunuñ gibi şu görmemişdür. Başed ki bu âb-ı nûşının nûşından mezâḳ-ı [44b] Me‘mûn’da bir zevḳ-i rûḥânî ḥâşıl ola. Tâ ol muḳâbeledede işbu bende-i muḳbile şıla-ı sulṭânî vâşıl ola, dèyü temennâ-yı māl ve recâ-yı ferâğ-bi’llâh ol kendü zu‘ mınca âb-ı zülâlden bir şikeste sifâlî māl-â-māl édüp yola girdi. Şol menzile êrdi ve ol maḳâma vardı ki Fırat ırmağına bir ferseng yér ḳaldı. Nâ-gâh ‘inâyet-i Allâh êrüp mevkib-i hümâyûn ḥalîfe-i Me‘mûn’a çıkageldi. Ma‘nîde ol âb-ı ḥayât içdüm ve İskender maḳâmından öte geçdüm. Dîn-i seyyâḥ-ı fellâḥa Hızr oldı. İttifâḳ ol faḳr u fâḳa tarîḳinde ṭâḳati ṭâḳ olan A‘râbî’ye ḥalîfe-i âfâkuñ naḳar-ı kîmyâ-eşeri tuş oldı. Ḥalîfe hem-ân-dem ol ḥarîfe âdam şalup fi‘l-ḥâl ser-hengân-ı sebûk-bâl A‘râbî’ye êrdiler ve ḥalîfenüñ ‘izz-i ḥużûrına getürüp bisât-ı ḳurbına yol vèrdiler. Çün bisât-ı ḳurba êrdi. Şâha du‘ â’ u şenâlar édüp ṭurđı. Pâdişâh-ı ‘âlî-cenâb ol miskîne ḥiṭâb édüp:

Meşnevi:

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + -

- [45a] ^{1.} *Pes bed ü güftend yâ veche’l-‘arab*
Ez-kucâyî çünî ez-râh-ı ta‘ab
Güft vechem germe-râ vechî-dehîd
Bî-vücûhem çün pes-i puştem nehîd
- ^{3.} *Men ğarîbem ez beyâbân âmedem*
Ber ümîd-i lutf-i sulṭân âmedem
Âb âverdem be-tuḥfi behre nām
Bûy-ı nānem burd tā şadr-i cinân¹⁵⁵

Şol ḥînde ki ḥalîfe-i dîn, emîrû‘l-mü‘minîn ḥiṭâb-ı bâ-şavâb vèrüp ḳâle:

-Yâ A‘râbî ilâ eyne?¹⁵⁶ Feḳâle ba‘de es’selâmu ‘aleyke:

¹⁵⁵ “ ‘Ey Arap’a benzeyen! Neredensin? Nasılsın? Bu yolculuğu nasıl başardın?’ dediler. ‘Yüzüme bakarak değerlendirerseniz benim rengim belli değildir. Çünkü arkamdan bu damgayı bana vurdunuz. Ben garibim, çölden geldim. Sultan’ın lûtfuna ulaşma ümidiyle geldim. Ekmek elde etmek için hediye olarak su getirdim. Ekmeğimin kokusu ta cennetin köşelerine ulaşmıştır.’ ”

¹⁵⁶ “Ey bedevî, nereye?”

-Yā emīrū 'l-mü'minīn, ileyke ve kad ci'tüke bimā-lem yahtur bihi ehadün mine'l-
halāyıkı¹⁵⁷. Kāle'l-Me'mün:

-Vemāzāke yā maḥzūn?¹⁵⁸ Fī'l-ḥāl A' rābī ol sıfāl-i ābı:

-Hāzā mā 'i 'l-cenneti, yā emīrū 'l-mü'minīn.¹⁵⁹

düyüp ve ilerü varup ḥalīfenüñ éline şundı. Emīrū 'l-mü'minīn şıdk-ı ferāset ve farṭ-ı
kiyāset birle vaḳ' adan ḥaberdār olup berā-yı ri'āyet-i ḥāṭır-ı A' rābī ol ' ufūnet-i hevā vü
imtizāc-ı ğubārla pūsīd olan ābı dehānına iletüp tecerru' kıldı. Ba'd-ezān ta'accüb-
künān başın şalup kāle:

-Şaddaktü mā-hāzā illā mā 'e 'l-cenneti.¹⁶⁰ Fes'el: [45b]

-Hāceteke yā A' rābī?¹⁶¹

A' rābī ol mülāṭafadan kelāma kādir olup, lisānından bu maḳūle maḳāle şadır
oldı:

-Ci'tüke min arḍin şāhibeten lāhibeten ba'idetin mā beyne'l-ḳaṭrayni ve ehlī
bihā li-eskenet lehüm velā ramaḳe velā racā' illā 'llāhe teālā şümme entüm yā melāzu 'l-
muḥtācīne.¹⁶²

Hemān ol kehf-i emān ve menba' -ı luṭf u iḥsān kāle:

-Yā A' rābī, leke elfun dīnārūn 'alā en tanşarife el'ān.¹⁶³

Fī'l-ḥāl ' Arab-ı pür-ta' abun hemyānın pür-fıḍḍa u zehab édüp hezār neşāt u
ṭarab birle ḥalīfe ḥuzūrından ṭurup ḥüsn-i ḥāl ve sürür-ı bi'llāh gitdi ve māl u menālle
ehl ü ' ıyāline yétı. Nüdemā-yı ḥazret-i Me'mün-ı meymün-ṭal' atdan A' rābī'ye ḥīn-i
iḥsānda ḥikmet-i fermān ta' cīl-i ' avdetden su'āl eylediler. Ḥalīfe-i kām-yāb cevāb-ı bā-
şavāb-ı faşlü'l-ḥiṭāb vērüp buyurdılar ki:

-Eger A' rābī ol menzilden rücu' étmese ve ol ḥinde dönüp gitmese, şāyed ki
cüy-ı Fırat'a éreydi ve bu diyārda olan āb u hevāyı göreydi. [46a] Kendü tuḥfesinden
ḥacıl olaydı. Bāşed ki ol ḥacālet ile āb-ı ḥayātdan él yuyup öleydi. Lā-cerem eger
' Arab'dur ve ger ' Acem hediyyesin maḳbūl ve tuḥfesin ḳabūl eylemek muḳtezā-yı
keremdür.

¹⁵⁷ “Ey müminlerin emiri! Kullarının hiçbirinin getirmediği şeyi sana hatıra getirdim.”

¹⁵⁸ “Ey hüznü adam, bu ne?”

¹⁵⁹ Ey müminlerin emiri! Bu cennet suyudur.”

¹⁶⁰ “Bunun cennet suyundan başkası olmadığını kabul etti.”

¹⁶¹ “İsteğin nedir ey bedevî?”

¹⁶² “Buraya iki vadi arasında ailemle yaşadığım uzak bir yerden geldim. Onlar da ben de açız ve açıktayız. Ümidimiz önce Allah'tır; sonra da sizsiniz.”

¹⁶³ “İşte sana harcaman için bin dinar veriyorum.”

Kıt'a:

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + -

1. *Āferīn ol menba'ı ihsāna kim*
Ni'metin mebzûl u lütfın 'ām eder
Kimsenüñ nokşânına kılmaz nazâr
Her kişıye hüsn-i hulkın tām eder

Hātīme

Allāhu a‘lem bi-ḥakīkatü’l ḥāl ve ḥakiyyetü’l maḳāl: Ammā bu kıışşadan
ḥişşe ve bu maḳālden me’āl oldur ki:

Meşnevî:

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *Ben ol A‘rābī-yi mehcūr u dürem*
Fezā’ilden tehī vü pür-kuşūrem
Beyābān-ı fenādur zād u bümum
Şabā-yı şubḥ-ı rihletdür semūmum
3. *Felek destinde top-ı bī-ḳarārem*
Felāket sāḥatında ḥāk-sārem
Anḳi ez-cefā-yı çarḥ-ı sitem-pişe dīde-em
Nā güftenīst zā’n ki nedārīd yāverem¹⁶⁴

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. *‘Ālemüñ nām u nişānın görmeyeydüm kāşķī*
Bu ḥarāb-ābāda yā Rabb gelmey eydüm kāşķī

Meşnevî:

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + -

- [46b]
1. *Bu risāle ḥasb-i ḥālümdür benüm*
Şerḥ-i endūh u melālümdür benüm
Zerredür berr-i derūnumdan velī
Ḳatredür baḥr-ı derūnumdan velī
 3. *Ser-güzeştümdür ki takrīr eyledüm*
Bāz-geştümdür ki taḥrīr eyledüm

¹⁶⁴ “İşi devamlı zulmetmek olan bu feleğin cefasından şunu anladım ki bana yardım edecek kimse yoktur ve ne söylesem faydasızdır.”

Evvel ü āhîr kamu ahvālūmi

Bāṭın u zāhîr kamu ahvālūmi

5. *Söyledüm bir bir zebān-ı hāmeden*

Eyledüm zāhîr zebān-ı hāmeden

‘Arz-ı hāl etmekde ki şermendeyem

Bir ‘aceb haclet-zede efgendeyem

7. *A‘cemīven tercemānumdur kalem*

Kim devāt aǧzum zebānumdur kalem

Sırr-ı pinhānum ‘ayān etdüm bugün

Yandugum ya‘nī beyān etdüm bugün

Hālā hālet-i ıztırār ve melālet-i çarḥ-ı sitem-kārla perīşān u bī-ķarār olup, hemīn A‘rābī-vār ġadīr-i ṭab‘-ı kudūret-şī‘ ārumdan baķıyye-i bārān-ı nevādir-i aḥbārdan müstahrec olan ma‘ānī mānend-i āb-ı şüre-i beyābānī sifāl-i şikeste-elfāza derc edüp, heyhāt [47a] heyhāt zu‘m-ı fāsīdümce āb-ı ḥayāt ḥarc etdüm.

Beyt:

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

1. *Ḳatuñda şī‘r-i cemīlūmdür ey sūtūde ḥışāl*

Hemīn ḥikāyet-i A‘rābī ile āb-ı zülāl

Mercūdur ki süveydā-yı ḥatır-ı fātirden ḥurūc edüp, sevād-ı rūy-ı beyāz-ı defātir vāķı‘ olan müsevvedāt itāle-i lā-ṭā’ileden ma‘füvv olup, Me’mūn’ül-ġā’ile vāķı‘ ola.

Beyt:

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. *Devlet-i ‘ömr-i dırāzuñdur murādum serverā*

Bā-murād-ı dil-resān yā Rabb men-i bī-çāre-rā

Meşnevî:

Mefā'îlün mefā'îlün fe'ûlün

+ - - - / + - - - / + - -

1. *Tamām êt sözi şimden girü Maḥmūd*

Du'ā-yı şāh-ı 'ālemdür çü maḥşūd

Bu meclisde senüñ gibi gedāya

Ne söz düşer hemîn el aç du'āya

3. *Îlāhî devletün pāyende eyle*

Cemālî mihrini tābende eyle

Cihān tırdukca var olsun cihānda

Añlsun nām-ı pāki her zamānda

5. *Benüm gibi nêçe üftāde-ḥālūñ*

Êlin alsun zebūn u pāy-mālūñ

[47b] *Du'ā-yı bende-gān ey şāh-ı şāhān*

Be-ḥaḳḳ-ı Muştafā maḳbūl gerdān¹⁶⁵

Āmīn yā Rabbe'l-ālemīn

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

Nükte nā-sencīde güftem ḥusrevā ma'zūr dār

İltifātī kün ki tā ṭab'-ı suḥen mevzūn kunem¹⁶⁶

¹⁶⁵ Ey şahlar şahı! Peygamberin hakkı için kullarının duasını kabul eyle.”

¹⁶⁶ Ey padişah! Delinmemiş inci değerinde kıymetli sözler söyledim. Özümlü kabul eyle ve bana öyle bir iltifatta bulun ki söz tabiatını ben vezinli hale sokayım.”

KAYNAKLAR

- AKSOY, Ömer Asım: *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*: İstanbul 1998., 2c., İnkilâp Kitabevi.
- AL-İ FEVZAN, Salih b. Fevzan b. Abdullah: *Kitabü't-Tevhid*: Sudi Arabistan h. 1423, Vizaretü's-şuuni'l-İslamiyye el-kaf ve'l-davetü el-irşad.
- AMASYALI, Güner: *Zarîfî'nin Mihr ü Mâh Mesnevisi*: Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- BANARLI, Nihad Sâmi: *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi: Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar*: İstanbul 1971. 2c., Millî Eğitim Basımevi.
- Celia J. Kerslake: "Celalzade Mustafa Çelebi", *TDVİA*: İstanbul 1993, c. 7, s. 260., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- DİLÇİN, Cem: *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*: Ankara 1997, 530 s., Türk Dil Kurumu Basımevi.
- DİLÇİN, Dehri: *Edebiyatımızda Atasözleri*: Ankara 2000, Türk Dil Kurumu Basımevi.
- DOĞAN, Mehmet: *Büyük Türkçe Sözlük*: İstanbul, 1452 s., Acar Matbaası.
- ED-DARİMÎ, Abdullah b. Abdurrahman Ebu Muhammed: *Sünenü'd-Darimi*: Tahkik: Fevvez Ahmed Zümerli, Halid es-Sebi' Alemlî: Beyrut 1987, 2 c., Darü'l-Kitabi'l-Arabi.
- EL-CEZERÎ, Mecdu'd-din Ebu Seadat el-Mübarek b. Muhammed b. Esir: *Camîu'l-Usul min Ehadisi'r-Resul*: Tercüme ve Şerh: S. Kemal Sandıkçı, Muhsin Küçük: İstanbul 2008, 12 c., Ensar Neşriyat.
- EL-HÜSEYNÎ, Ahmed b. Ali b. Sabit er-Rifai: *Burhanü'l-Müeyyed*: Tahkik: Abdulgani Nekemi: Beyrut h. 1408, 232 s., Darü'l-Kitabü'l-Nefis.
- ELMALILI Hamdi Yazır: *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*: İstanbul, Huzur Yayınevi.
- EL-TABERANÎ, Ebü'l-Kasım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub el-Lahmi: *Mu'cemü'l-Evsat*: Tahkik: Mahmud bin Ahmed Tahhan: Riyad 1985/1405, 10 c., Mektebü'l-Maarif
- EN-NESAI, Ahmed b. Şuayb Ebu Abdurrahman: *Sünenü'l-Kübra*: Tahkik: Abdulgaffar Süleyman el-Bündari: Beyrut 1991/1411, 4 c., Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

- ERGİN, Muharrem: *Türk Dil Bilgisi*: İstanbul 1999, 406 s. Bayrak Yayınları.
- ES-SALEBİ EN-NİŞABUR, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim: *El-Keşf ve'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'an*: Tahkik: Ebu Abdullah Seyyid bin Kesrevi bin Hasan: Beyrut, 2004/1425, 4 c., Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- EŞ-ŞEYBANİ, Ebu Abdullah Ahmed b. Hanbel: *el-Müsned*: Tahkik: Sıdkı Muhammed Cemil Attar: Beyrut 1991, Darü'l-Fikr.
- GELİBOLULU Âli Mustafa Efendi: *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısım*: Haz: Mustafa İSEN, Ankara 1994, 396 s., Atatürk Kültür Merkezi Basımevi.
- GİBB, Elias John Wilkinson: *Osmanlı Şiiri Tarihi*: Çev: Ali ÇAVUŞOĞLU, İstanbul 1997, 2 c., Dergâh Yayınları.
- Hadis Ansiklopedisi: Kütüb-i Sitte*: Haz.: İbrahim CANAN, Ankara 1993, 18c., Akçağ.
- İNALCIK, Halil: *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*: Çev: Ruşen SEZER, İstanbul 2006, 285 s., Yapı Kredi Yayınları.
- İPEKTEN, Haluk: *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*: İstanbul 1994, 340 s. Dergâh Yayınları.
- İZ, Fahir, Günay-KUT: *XV. Yüzyıl Türk Edebiyatına Toplu Bakış*: İstanbul 1985, Büyük Türk Klasikleri, Ötüken Yayınları.
- İZ, Fahir: *Eski Türk Edebiyatında Nazım*: Ankara 1995, Akçağ Yayınları.
- J. Von Hammer: *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*: Haz: Mustafa GÜÇLÜ, Bilge BOZKURT, İstanbul 2007, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- LATÎFÎ: *Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzama*: Rıdvan CANIM, Ankara 2000, 973 s. Atatürk Kültür Merkezi Basımevi.
- LEVEND, Agâh Sırrı: *Türk Edebiyatı Tarihi*: Ankara 1998, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- MACİT, Muhsin: *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*: Ankara 1996, 126 s., Akçağ Yayınları.
- MENGİ, Mine: *Eski Türk Edebiyatı Tarihi: Edebiyat Tarihi-Metinler*: Ankara 1994, 262 s., Akçağ Yayınları.
- MEVLANA Celaleddin-i Rumi, Muhammed bin Muhammed bin Hüseyin: *Mesnevi-i Manevi*: Tercüme: Reynold Alleyne Nicholson, 1373, 1164 s., İntişarat-ı Behzat.
- PALA, İskender: *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*: İstanbul 1999, Ötüken Yayınları.
- SARAÇ, Yekta: *Klasik Edebiyat Bilgisi Belagat*: İstanbul 2007, 326 s., 3F Yayınları.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, Ahmet-KARTAL: *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*: İstanbul 2005, 543 s., Dergâh Yayınları.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: *Osmanlı Tarihi*: Ankara 2006, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

OLGUN, Tahir: [Tâhirü'l-Mevlevî], *Edebiyat Lügatı*: İstanbul 1994, 184 s. Enderun Yayınları.

YILMAZ, Mehmet: *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*: İstanbul 1992, 196 s., Enderun Kitabevi.

ZÜLFE, Ömer: *On Altıncı Yüzyıl Şairi Seliki ve Şiirleri*: Ankara 2006, 250 s., Edebiyat Yayınevi.

DİZİN

A

A^c cām, 72
Acem, 63, 115
‘Adn, 93
Aḥmed, 88, 89, 100
Aḥmedī, 87
‘Alīm, 102
Allāh, 101, 113
‘Allām, 102
Arab, 112, 114, 115
A^c rābī, 112, 113, 114, 115, 116, 117
Aras, 105
Aristo, 84

B

Bağdād, 72, 73, 74, 91, 93
Başra, 77, 81
Belh, 78

C

Calinus, 84, 85
Cebbār, 103
Cebrā’il, 75
Celāleddīn-i Rūmī, 74
Cemşīd, 63
Cenāb-ı ‘İzzet, 75
Cenāb-ı Ḥazret, 81
Cenāb-ı Kerīm, 66
Cenāb-ı Rezzāk, 73
Ceyhūn, 72
Cūdī, 101

Ç

Çīn, 109

D

Dāsım, 105
Dicle, 72, 73, 74

E

Ebū Ġālib, 91, 92, 93, 94
Ebu’l-Kāsım, 105
Eflātūn, 89

Elvend, 84

F

Fa^c ‘āl-i Mutlak, 61
Fārūk, 102
Feth, 72, 73, 75
Fırat, 113, 115
Firdevs, 67, 68
Frengī, 92

G

Gencīne-i Leṭā’if, 66

H

Ḥabībū’r-Raḥman, 63
Ḥ^vāce Ḥasen, 73, 75
Ḥaḳ, 60, 61, 68, 71, 76, 82, 101, 106
Ḥakīm, 102
Ḥaḳḳ, 69, 70, 72, 73, 82, 96, 100, 106
Ḥalīl, 102
Ḥalvetī, 67
Ḥasen, 72, 73, 75, 103
Ḥasen-i Keş-kār, 72, 73
Ḥayy, 71
Ḥızr, 63, 113
Hind, 84, 86
Hindistān, 86, 111
Hindüstān, 85, 88
Ḥudā, 68, 74, 87, 90, 103, 105
Ḥüsrev, 105
Ḥüsrevānī, 92, 93

İ

İlāhī, 73, 82, 83, 85, 89, 93, 104, 110, 118
‘İsā, 77, 89
İsfendiyār, 101, 102, 103, 104
İskender, 84, 86, 87, 89, 105, 113
İskender bin Filḳos, 84
İskender-i Dārā, 86
İskender-i Zū’l-ḳarneyn, 84, 86, 87

K

Ka‘be, 68, 88
Kādir, 102
Kāler, 67
Kārūn, 77
Kayyūmī, 74
Kenzü’l-Ḥaḳāyık, 72, 73, 75
Keşmīr, 101, 102, 103
Kevşer, 112
Kird-gār, 102
Kur‘ān, 76, 89, 93

M

Māçin, 109
Maḥmūd, 61, 71, 118
Maḥmūd bin Muşafā bin Celāl, 61
Me‘mūn, 112, 113, 114, 117
Mennān, 63
Mesīḥā, 67
Meşnevī-yi Ma‘nevī, 74
Mevlevī, 64
Mısr, 73, 78, 79, 81, 91
Muḥammed, 89, 99, 106
Muḥammedü’l-Muşafā, 57, 75
Murād, 63, 66, 68
Mūsā, 68, 89
Muşafā, 61, 99, 118
Mü‘min, 108
Müselmān, 85, 108
Müste‘ān, 71
Mütevekkil, 72, 73, 74

N

Nemrūd, 102
Nīl, 78

O

‘Oşmān, 70

P

Perverd-gār, 63, 102

R

Rabb, 88, 116, 117
Rabbānī, 84
Raḥīm, 113
Raḥmān, 113
Ramazān, 63, 96
Resūl, 75, 82, 99
Resūl-i Ekrem, 75
Resūlullāh, 75, 96, 106
Rıdvān, 112
Rüstem, 70

S

Sāsānī, 105
Selīm, 63
Sind, 86
Sübhānī, 76
Sühā, 59

Ş

Şatt, 72
Şemse, 111
Şu‘eyb, 102

Ü

Ülker, 86

Y

Yunānī, 84

EKLER

جهان احوال ایلورده شد کز	بن اول شیشه دکل یقین کز
بوجج بی ثباتک افتاد بن	زانک سرعق عروق شتابن
یکتلاک پیراک عالم لرزد	بهادریله خزانک دم لرزدن
هوا و آب و آتش امتزاجن	کهی بوججیم کماکنک مزاجن
بندد در روح حیوانی و لادد	نه آبا و چهارام و سه مولود
نور و کان اصل اولوق لکان	یرعه مرجان و درک قورغان
عرض افکله تا یز اوله دایره	نند جهر اوله ذاتند فایره
حناس روزن قهر بدین در	حارس ظاهر و باطن ندند ر
دامم بستان دهری یزین	اورنظر لره ایلر و روح انسا
نور و حال وای افرینش	دکل بیند هر کز چشم بینش
رایج کان و نوزک باغیاف	دست سیه دارانش جهانی
یرانش اوله درخت برکد یگر	جهان بستانک پروردگار
هبادرغیب پیراغ و طرقت	دل آدم در انجی میوه سوخت

کود و پناه اوسه شمدانی	کوش پروانه لر طوطی جهانی
شفقتی بچرخ ساقی به پیاله	قدح و دریند کوزد و ریحاله
کوزا جود نکس احوال نایب	قدح ایلر ایشو بزمه باقیب
محصل و فضا چرخ چین زار	کل انجودن اولشدی من زار
طوبت روی سپهر و طر حور	نهان اولشدی مشکلیک کافور
زهی شکم سواد چشم عالم	بهار زلف دلبر کیسی خرم
کوسیل شایسته شب تار	چکلش عریضه و قناریار
کواکب بزمه صاحبش کما کما	یادش صحیح باغ چمن شبنم
خلام شبهن هر خشنند اختر	منور لکن رشک مهر انور
کودیکتر اوین برکم سعادن	کدش قاجشدری خجلند سعاد
دکل انج کولب کوزن کوزان	دها ندند کوزدی مسکه دند
زانک خویبدی غایت ساله	جهان اعیان و نهان و خالی
نصوت و صیت کوس پادشاهی	نه کلانک خرد و نه بکلان

شتره لوز و سندن اولوب همیشه کار تحصیل معارف و اداب
 و دیاشمار بکیمیا فیاض اسعاد انساب اولوب عالم به خوش
 حام و بالبله فراغ بالم و ابریدی و ای نصیم ایدیکه الله متعالی
 ارادت حضرت حق و مشیت خصال خلق برله حضور نور سوره
 شروه مبدل اولوب مکاید اعدای مستحکار و شداید و کار
 ثور کار و شهر و شوب دولت دلت و راحت محنت یوز طورت
 یاران قدیم و خلق کوی و دین حقارت و چشم اجانت برله
 نظر ایدوب ارباب عز و اقبال منظر نه دزد و کتک و حجاب
 مجدو احوال محضرتن قطره دن آخر کوکوب اودا و اعدا
 ره اعراض و طریق اعتراض عرض انکار ای جلدن عز از جیل
 استناده علی الله متعالی بی نیاز لذن رعنا عزت و قنات
 کزین لکن زیبا رفعت لوظه اولما یوب خلق عالمک متع
 نظره حق خطام و نیای دنی دن قطع ایدوب **بیت**

بیشتر مکنی دی و دالو
 اگر بریوه ده اولاسه لذت
 کولیم سیر باغ ازل و
 بومحی بر طمع ایچیدرله
 دو کوب کوزناشی بن و دالو
 معارفه توی دستم زنجیر
 ادب پای نهال عمر تیشه
 شعور و شمر و دلری خال لده
 طاشویا ننده ریای طمع زخار
 چون اولر کوشا که کوشاره
 بیلوب مقدار بی پیچیدگی
 چو کورنوی لذت سوغ خام
 کیم اولر لطف که شوق صفت
 کمال لذتی علم و عمل و
 نوجا لطفی کوکوب آب و کلاه
 دیم بن نه علم و نه عمل و
 دل و جان کزنده بن و افلاک
 غم ده بلبل اولدو و خرل پشه
 یوزده قاراسیدل عالیه
 صا کر کچر کماره و ز شوار
 دو و خره هر کیسی کا ساره
 اولوب بونصه و نه نظیر
 باری بوقیر یا یاله و حقیر پریشان احواله خاک قدر ارباب کمال
 محمود بن خطیف بن جلوال غفر الله ذنوبه و ستر عیوبه و درودین

ولما انه تفتق ما دعى	جريت مع الزمان كما اراد
حبيبه بروقى مطلوب دوران	ايقن جرح ستمكانك زقار
طابع	وردوزك ارجف كاده تابع اولوب
اي دلم كسكه دور ايليك فلك	شوقك كلك نالار ايليك يلنك
ديوب مجلس جمهور دن غزلت	وازدحام خواص و علم دن غزلت
و وحشت ايلوب	بودجه سله برمدت مالک افترقن تنگور
ويخيزان عوالم احلام قد كنن اولوب	جفاي اخوانه زاد
و كريان	و كنج بيت الحزن فرياد و فغانم عجيب زين و كان
اولشيدى	سركي سعادتن بنشته اولدن كدرشته
احالي ياد ايدوب	بي انشت يارا غلر و جراحت
سینه صد چاكي مرهم صبر له بفرود	بيت
گاه ديرم نه خالي ايدوب ايل	باشكه بولكن نه حالت در
و كاه دل عزيز	و خاطر عكيسه نو ما سوز و غيظ ملت

۹۰
۲۰
۲۰

موجود و بخت و قنيت انجور	بيت
ذبيح و راحت كيتي مرغان دل مشخور	
که آيين جهان کا همچو چنان کا چي چنين باشد	
ديوب کوکلي اکلور و	بوسالت اوزره ساله اي فراوات
خانه خول ده هزاران حقارت و صورت له	تفسيح آوات
ايلوب	باديان سفينه بي قوار و عو صف كنجات كردون
کردانه و يرشيدور	و تلو طم اسواج تصارييف روزگار له
کواب حله که يقين ايرشيدور	بيت
کندی کردان کلا يوزر زلفک کردد	
فلک له چکر دي برغانه بولست کردد	
ديوب غمان حرماته کيرشيدم	نوا جو وود وون و هوام جرج
بولتون	ايله جا را کفاره کرده اولوب کيدورم و عرثام و حاکم
سلاح کشتي شکستگان اي باد شرطه بر بنيز	کلا من نکلر ايدور

جهان که در شاه عالی نژاد	سليم و خردمند سلطان مراد
نیراین نه دوازده تا قیام	چون تو گفتی این جهان تو نام
آید از هر کی بجای صدا	خدا الله لکله انسدا
خدا الله کله	و افاق علی العالمین بره و احسانه
و ازالت	رایات رافقه منشوره علی کافه السالمین
و سیوف صوارم	غزاته مسلولة او هرات دماء أعداء الدین الی یوم الدین
آمین یا خیر الانصارین	حقاً تا هم البقیق
مطلع آسمان	دولتدن آفتاب وار طلوع ایوب
دولت و اقبال و ستاد	و اجلاله تخت دولت عتبه جلوس ایوب عالمه سرور تارده
و قلوب همه جور بی اندازه مستولی و لشیدی	
بغیر ز غناه صاحب قران	زین خردست و زان شادان
و قناته سریر لطفنت	جال با کمال پادشاه ملک خلعت الله زین
وزینت بولوب عالمه فرخندالت اولدیزلیه	قندهار کی بجنت

فریاد و آیدرم • کوندوزین اخشامه دکر بی لدم • و کجای رحیم
و نخل کوز لودمه او یخ حرام آیدی • آخر کار • غایت پروردگار
خبر پی دار • ایریشوب و جودم نور حق و در کار موافق برادر
کود ابرمادتن ساحل غایت ایریشوری • بدان اولدیز نیکو نایخ
بجرت حبیب الرحمن • علیه ملوک الملک لئان • لطیف و زور کسان کج
سالمه ایریشوب • ما مبارک رمضان آیدی • بوانشاده خوش شایسته
و اقبال جمید سرمدت و اجول • سلطان مؤید کما کار
نخل کوز کرمه یخ لایق • و یخسار • ملاذ عالم اسلامین و اوقات
نایخ افاق المرافیق باد سحاق • اکدر قایل لوم • مولود
العرب و الخ • خليفة الوساد • و السالمین • خدا الله فی اذ و غیرت
باسط باطال و امن و اومان • ناسر حایف اللطف و الوحسان سلطان
البرین • و خاقان البحرین • الماسی بر سوب قهقرا و اراعصیان و
الغنیان عن صبر الزمان • الودهر السلطان السالمین آیت ملک

دشوی پای تخت . مقبول و بی بدل قهید لرزان یار غلری یوب	شده فی خلمه دلم را تر جان	بشواز از چو در کایت میکند
غرض نور لیرینه غرض هنر لیدوب . دعا کو برین تا لیدر لیر	بازان تر و خوشم اشک دیر	الرحیلها لکایت میکند
بویقیم دایوبه محنت . و منزوی بیغوله کربت . دخی آسانه آرام		
بخشایره که مانند باغ ارم . محلا صا حکم . و جمع ایاد بیغده قدم		
طریقیون متن و همی خنامه . مستقیم افلاک و اللوغندة قطعه		
دیوب سیارین قاقه معدوم القاقه ایچره مولوی وار ملع		
سکر دان بکین . ناکا . هاتقیغی . کوش جان بیکلام لوی		
ایرشد ری که . اعد و خسته نشانه سهام لیام . وی سوسخته		
زبان زبانی نام ان القلق بالثمنان ابرمن الذل والذل		
ملع فلک دین کوند و رانی دیر . حاله المذنه لله ملع		
زانه رعدل شده نام دار	جهان کشته آسوده و برقرار	

نخیه دکن گوشه و آلتن دبسته . و جلیات لسان ابناء نامله	دوقه ختیر از نام شریفین فی الجلال	الکله سنده ثناء . سنک کجامه
کریان و دلمسته اوله سپین بیت		
باشده که قطعه خای تلریله بر مراد . و ذره خای تلریله بند غدن		
کشان بویوب دل و رانک معور و آباد اوله . و تها که حاقه دند		
بر اشارت . و کوش جان نه بوخبر و اشارت ایرشد یاسه . بوند بیت		
ولید و من بعد البسطه صوفی معنوی نبوت لوط خطا بیکله دفعه		
ابن . و دغ غم کو شکوه ایدوب جلوس ها یونلرینه تاریخ بیت		
ایله کلر دینف برسدس دیوب . ذینه سینه محفوز و محفوز		
اولون بریغی لولی معالی که نتایج آبکارا افکار و اولاق عاده		
تعلیر . و مستطلم کل تحریر . قندی ان شاره الله الملک الودود		
مرچود که اول پادشاه صاحب جود . و شه نشاه عظیم القدر و کرم		
الوجود . طبع فضا لیمیا ضلزلین خیره ذهن حقیر . سنکند اولو		

بودی خلد شمره عرص انکسار و بون	مهر طربین لبش ایل قیلور و غنا
شفقت آنرا و پیادیه اوله ایلون	
حدّه آیشده کلاستان ایلچر استغنا	
بر بریله خوشه زهار چرکینه عجب	صالح قلعه پیر در زنگین پاکشده
کودنه لاله ناک سیر لاله طوی	نیکو نیکو کلاستان ایلون عجب
دیگله بیل در کلا کشنده اولون	
خزه خزه خنّی پاکان ایل چمر آکل	
عشقه عالم اولور دانی و بیلک	قروشده دوح و قورقوشور و
کاه ایله چوب کورده رانی و بیلک	حسرت آیدله حیرانی و بیلک
بر کیکون فریاد بیره مارانی و بیلک	
اؤنچون بیل اولور کور کورده دنا	
جامع دنیا به صابر قریقه و زکات	نوسه ایلر بیل اولنده خطی کلک
یاسنا شاره خده و قورقوشون ازان	مهر حسیب ایلنیک بیل ایلر زکات

فلان قدير واران عتيق ده دارالسلام بغداد شهرت منكر نام خليفه
 كيو مشفق واريدي كه جويو عايله عتقو كه نكاهان و عايله
 عبيد محله انتفاييدري. كملو پادشاه منصور كه خراج بسلام
 و شوقري قاريدي مدوح صفار كجاء و عتقو كه صليحتا رايدي
 اتفاق اوليجان ششاد قد و كلينه و جله و شكافازن سيران ايدي
 صديق ششايه رايدي اولب صوره ووزنك هولسي كوكلنه غالي اولدي
 هانم آندق اندي ويات وريغندن صومندي. اوله ووسيم اندام
 بدنه مانند برك من قروار بهج آبي قز رايلدي. جبار و جلوي
 اوله ووكي اراندي آيلك حاروت زاني باندن آندي. آتش شعله
 قبادي طشدي عاقبت جويي جله جيجين واز و خورار اولوب هول
 دول قونلغ اندي. يعني اول نو جواني شهرت آيلك كندني خنج شمشاد
 آيليك برك هولوب ووزن جريان و ووزن طشدي كويك حروي تاب
 و غياي ششايق اولوب كيردن نكاه عايله خت قز اولوب بر جوب

دورق نكسين. خنج منكر الياله قز اولوب. فلان كندو خيم ليون قز
 نكاه جله ده ورسو خيره يدي. اما اول مول خدن كك خت وولوب
 دحاله غريق و جلاله اوله بندن نكته نكاه رهايه خراج آيلك جلاله
 چا و نكاه خراج ان قالدی. بوجا بندن پادشاه خراج اولوب. بوجا نكاه
 شريف نكاه ده طولدي. اول شهر اريدي خصلت و شهنشاه پير كوست
 شير غرق ختن شام اولوب زياده خسته اولمشله ارکان دولتي و عايله
 سلطنتي مجمع اولوب آداء خدمت تعزيت و تسليم آيلير ميم جله
 استيعاج ايدوب مقام ايرنيك كندلر. اتفاق بغداد خواجه ايرنيك صليحتا
 حسن كفتكاز و بولر حسن اعتقاد له مشهور و نامدار. فريد العوض شتاز
 روزگار. بيز خيم بيز كوار واريدي كه وركايرين رنغن ووقاير
 اخلاصه مبدول افندي. اول اشناد كنز الطاف حلاله سسه
 مشغول ايدی. اتفاق كلات دودر باركارا عجم دن برادر صغور
 و حاله ي شومله ايرشيدري كه **مسلح** نيكي كن و در آب اندازد

دروگر که ایله الیکی آب در اذانت **اشکلام** دن خجرت
 حصول امله حسن اعتقاد ایدوب بوقی غله تنوکرک و بوعمل
 دایره سه یترنک سحر بلع و جندبهد بدیع الیله **پلوان** جال **چشت**
 تمام بطریق ایچین بر مقدار خزان ایله یکی پاره نان و بر اندامی پاران قوت
 هصباح خارده چله پیکید و نذکور طهای بطرفله صویر یترنک
 و نذکیردی **فرمان** آهی و کتک ناستا هی برله اول فرخنده نان **ط**
 قتلک متا منده ایریشوب اول خزان صوب **نقد** قوت یونیت اولور
 برکون سولک شفق دل قتلک اصلندن تام مشطوب و سچل اولور
 حکام و نواب و خدام و پوزایه امر الیله که خارده چله دست و جر
 قلوبی بر حال قتلک قلبی غریقی بلینوب فریق نهداده **دق** اولنه
 فرمان پادشاه قدر توان ایله بر و چکان آب و چله جانی اولور
 بیلر ده جمیع اولوب پنجس خزان ایدوب نقد غریقی قلوبی
 ناکاه بر خدام خانها صاحب اختیار **فقی** بر سوراخ ایچین صلح و **کورت**

برهان لغزته خلوص و بدین **حان** اول ساعت بر شری صاحبان شادست
 شاه خیرین فتح دیندیر دن خبر شارت و بر عجل **پادشاه** سادات
 نهاده و شنشاک کورت مقام **خرو** و شاد اولوب فتحی حضور و نور
 اندر و کورت دور **شاه** عالی مقام **نقد** خوانش را ایدوب انواع
 و اکرام ایدر **بعد** شمع کلام ایدوب ادبیم فتح و نصرتم وای غلام
 واکهیم بر هفت دن برو اولک کجرتک و برینا و نذلینا اعن کوشه
 بی کوش بی توشه سوراخ آب در **خیاب** دوزاقدن قوتک و غذای
 جسم و روحک **نوع** انواع اولدی که خانه وجهه شریف **کاشا** زعفران
 الحیف کاشا خلوص جلدن مانع و نافع اولدی دیوچک **فتح** اول مقابل
 و انعامات و اجازات قیرین و بر هفت ایچین سدره حق اولور **غدا**
 تقویر اولور **شهر** نهداده سادات لصالدی و صلوی خام و عام
 قلبی **لر** آخر غایب کفکارای اولدی از کورت و دیوب اندوک
 علان سواد امر قلبی **لر** خراج حسن دخی کز الحاق ایتان کورت و **فقی**

امدی بوقصه دن دخی حصه اولده که خلیفه شوقلکن مراد خدای
دیه العالیه و ناکل یوم الدین دد علی الله فلیس کل الشیطان
یوم عالی بیتی دد بغداد عالم قدیم و دجهل اشبحی و یوم
کورین مراب عدیه که بحسب الطمان ما فخره جیب
معبود محمد المصلی و که صلی الله علیه و آله و سلم انا فخرنا
فخما مینا بره سلم دد دجهل عالمه سیاحت دعوت نبویه
اقلک فی النہار جماعه و مقتضا شیخ مشغول لکن ناکاه قرائنا
اناشدکم روحی جوش غفروش ایوب کبریا و جیل حسبت
تلفند دست ویا وری لر واطران وکناف غلام دعوت کبریا
آخر کار شکار و کخار دجهل و نیکاه بالکلو الموضع امثال الحیره
الدی کا و انزنا من السماء فاختلط به ناریه و قهر دکه
اما قصه من ریاض الجنه الریاض الاریق الاریق و اعلم الی
دیوب اول و موضعه و تراجم کور قرا و عالم برنخن اونی احتیاج

[illegible]

آشکوه و خوار حسن بشه و ران باز شریف . یعقوب کجاست
 کتاب کن الحقایق کلام قدیم بخون در که . رهنه قافله شریف
 ایلوکی بر تاپ آب ایدوک . و بعد نمان رجاء قلوب ایدوک و یاک
 معاسن من عول صلا من ذکر او انی و هو من انان و نسیه ^{الحقیق}
 دن آدوی **لایزاله علی المؤمنین یفون حینون** شاعر ندن برید
 قدیرین ادای فرما ندن نان . و آه حکما حین آمی بریان . و فر
 حلا و تدن نیاز و طاعات . ان الله و هو یکنه یسلون علی الذی یحب
 تحیات احضار ایدوب . هر خواجه حسن که و ایلوکی ایدوبی حلا
 آتشیری **عرضت علی اعلیٰ من حکیمه** بوجد یا اول افضل بر ایلانک
 روضه علی سینه تقشیری . خلیفه سوز کل فرزند حکام و قویه
 فتحی تقدلمی کلامی . روز قیامت جزیر ایل الله . خطابه خیر تانلو
 روضه رسول الله کلوب . یا صاحب البیت و الامامه . قدامت البیت
 دیوبی محمد المصلحان کما انتم باذن الله جل و یروب و الموف

عیونک کنایه فرقی . طبعی اورب . خرد رسول اکرم صلی الله علیه
 خلیفه حرم قدیم . حضور ذرا کورب . جناب غرضند رسولی اول
 خطاب مستطاب کلوب . نقاب خاکله محبتیا اولدوغنک زانده .
 شکات و جله دنیا ده قالدوغنک آن ده . غدا روح و بدن
 واستاذانک ندن . ایدی و سنگین . رسولی علیه السلام . الی قیام
 الیوم و الی یوم النیام . شو یله جلاب و یر که . فدا لیل
 و التهار . باسرو پلهار . نوردن طیقلا لایله اتم طرفند
 طرف صولات غرق روضندن بیای کلورودی . بکاخای روضا
 حاصل اولورودی . اولجین ده **لیس الا لصادقین عن مصدقهم**
 برله احاب نیاز . و ارباب نیاز . حاضر اولوب حضور حق ده
 کیفیت او کتاب مشقات اعمال دن سؤال اولدوق . شو یله جوا
 یر که کلام قدیم . و قرآن عظیم . ^{درود} **تمن یعمل شقال ذره خیر**
 مشاهد امتشیدو که **انما انسیج ابر من احسن عاوه** . و لایله

واصناف سامعه امهركل. وخوانين مرچاندن عالم و عالين ايرى
 پاچخت. و اقدام اقدام غويت برله. اطاف و كفاف عالمي پير
 و سواحل بحر و برده. تياشا امدوك بلدان نوينيدي. تصايف ايامله
 همدنيا اوتخلاق. و كلاف روزگار و افرجامه مودب و شهور
 ايرى. كوت ابلو عيال و و فرزان و سنان الله قاده و نسال اولمشيد
 الى تركيب حاله سخي سيله. كه حضور ماله سخي سيله
 حال عيسايي كوكا و چهرى. الى دار و نبي سيرة كچر و ك
 بالو خزان آالى افرالى كمال حال الى افرال متفكر استخراجه
 كرايب. و يادى نو ايب. خزان خواجه به دخول قلدق و طر
 دفاين انا بيره بربريوك بولدى. آرزمان. بلكه برانده
 خواجهك راسخى زحمت. و دولتي ذلت. مبدل اولوب خجرو
 كين و ايج. مفسر مندوبور. و ذليل و خرد اولدى. مذكور
 خواجهك غيرت و خويشان. برافت زان زن ناز و نبي رايت
 كوك

طريق اعاليه كوشيد مكد. اولدم ده خطاي جانى شويله و اراكو
 بنمى بند. خامل المانع حمد الله على خلق الله عليه سلم جنت صرته
 سلطان اولسون. و ابرار و خيار. و عصاة پريشان روزگار
 استك ان المون برهم برجه منه. و ترك مقامه صالحون.
 كه كارينه شفاعت اينون. برهم برجه منه. و رضون كلوشين
 وزارت و كلهر كد ابر پادشاه اولسون. و اذار ايت تم رايت نيم
 و كك كبرا. مكن بولسون. قطع
 عاينوز اعصى شاهه الامين. يارسر الله شفا عتدن مد
 دو و لوب هموز اولور و ا
 بوخرد و قلدق سعاد تدرنده
 ناكوان اخبار. و عاقلان اسرار
 بو كليت پريشانى ده بويوهله بيان و عيان ايت كركه
 كذشته و روزگار. و اول اعصاره بعره شهرين بر خواجه
 ماله از ايريدى كه صايب نكرد. و صاحب تجريت انواع بخارا

چند دایه تیغ کشید بر خلطرت	بلخ اگر بایند مکن اینجا خوار
کفین امیندا احسان لعلانه مشقات سفری آسایش خراود	
ترجیع ایوب مانند رو دینیل جانبص میل بمیل روان	
و دان اووب افتان و خیزان کسدری مشق	
کرچه و وطن زایا داشت	تنک دستی در وند آساخت
نخل شنه تکان قیم خانه بود	رنج زین و ناز یانه بود
خرو خشی که در سفر باشد	فارغ انبار و چوب ترا باشد
مرغ خانه که نفوذش وطن است	بهرم اندطیع پیره زفت
باز کز بهر سید در غر است	بهر دست شاه جلوه گرفت
بلو دانه واسعه فضاها	دور زق الله فی الدنیا ضیح
نقل لقا عدوس علی هوار	اذا خافتکم ارض فیحی
مقاله سراج آنکه و لوک و خنده شکل و بی ادب هزار شقت	
و تعب برله مصر وادی من طلب شیئا و یطوئجد بشا رت	

مانند و در خندان ناز پرورد و روان و پرورد و دل و جان	
ایره استلذا نغم و نغمه معناده و بر لطفه یقین یاده	
اولا سی حال ایره سراج زن دوست بود و طه نانی مشق	
خلیج بی بحال که در عین اذن عاده مهر و جانی کسکه و انداز	
نازدن بیرون سز دشوار ایوب کو سکا و شلای و الحاصل	
مکین خراج بی سکه طعن و تشنه طغری مشق	
دین بر چه کار و طاعت دوست	با تو چه من زبانند اندر دوست
نق نایا سا بشکوه دست	زود و نفس کوه که زنج دست
کرا و لدم لوده پادشاه عصر و اول عالم لوده سلطان مصر	
بر شهر یار که در الحصال و بر تاجدار و عید المثال ایره مشق	
بر دوش هر که ایجا کردی	حاجت حق را وطن رو کردی
چار و پا چار خلیجه زار و دلفکار و شاق فقر و محن و غیرت	
سز نش زق برله ترک وطن اختیار آردی مشق	

خاصگیان حریج حقه دستور ویر و پسرای حادی تخیله قلای
 خان سلطان زمانه خواجه جهان قلوب تکرار در انداختن
 اولدندن لسان حال **مصراع** عرض حاجت در حیرت خجسته
 دیوب طور دی. آخر پادشاه کرد. خواجه پیر در ده هفتوز
 آذرم کوردکن. و بخت و نرسا ریسنی نهایت مرتبه ده مشا
 اتکن. مجلس لطافت. و عقل خاقانی دین شمع لری کلند
 و چراغ لری کوشه فراغت ایلدک امر لندی چون شعل یاز یانه
 هنر شدند کسندی خواجه بک بر مقدار بجای رفع ولدی
 بعد از آن فتح کلومه اقل امیر و پادشاهی کدایانه جزای و تمل
 باجری کاجری بر بردا الندی. ثناء خواجه و گرم اندیشه غایت
 خوش کلوب خواجه بک حصول مقصودین بالفور و الفلاح علی
 خیرنداره حواله قلدی چون عیبه خاطر فایز خواجه **افسانه**
افسانه ایله اوجیدن اوجیه مال اولدی بالسان القول الملک

ومن قریح بابای مرغ اشارتی ایله جده بهید بدیع پادشاه
 عهدک ایوان فلک حوالی سنه ایردی. اعنف یوان غالی سنه کیر
 سلطان معر متا بله سنه ساری قور لکی قول تا و شویب مسلح
 خجسته کوریلنج. و د فاطر لطافیه دوریلنج. بلکه نوبت شاهی
 اوریلنجی طوری. چون سلطانک ساطی چکلای انواع نعمت
 اورتایه و کلوب خاصه عامه اجازت اولدی. بعدا لسان
 خدم و ششم طایلیوب مقام لرینه کتیرلر خواجه و کتکاز پادشاه
 قهر بر یواره طیاروب قلادی. اما بجای بند عرق و زرد لور و دی
 خجسته طالادی. پادشاه کیستی از کورد و ندم قمار فرست شاهی
 و کیاست پادشاهی بر به خواجه بک احوان بلای حضوره کوریلنج
 سؤال قلدی. خواجه بک دل کمال بجای بندن له عقل اولور و جوی
 اولدی. خیر و شر اغزندن بر کلام صادر اولدی پس سران
 اولدیلدی و کتب بویو و حاشا. و بویو کلوب و حاشا کور

پوشاک دعای درشته اشتغال آید و خدمت خاظر و سرور و تواتر
 بر حضور و خردن منزلت کند و پیر کونالنگد از خزار
 نظر انتظاره طلوع فرسادت امید نکلان اولدی **قطعه**
 چون طلوع آفتاب سعادت خواجه
 روشن آردی درون تا کن
 و تقا که دیر زیای خویشید تنق افردن بدین اولوب عالم
 روشن و تابناک و روی بسط جسطا غری کلدن کلدن غلام
 پاک آردی خویشتن انتظار این بزرگ درگاه سلطان
 اولدی ناکاه و درد و اسعادت و خیزه داری حاضر اولدی کجور
 کجینه شاهی خواجه عطا خواهی بلدی و آرزو گویند و متا کدر زار
 قتل و اسارت لای کلدن و تکان مقدیر دیو اشارت و بیات
 قلای خویجه کرمزین کلدی و عدان و سعاد بالامر و الواعده
 اوج غلام سیمین بر اوچ هیان سیم و زر بر که کلدن و غریب

حضور حاضر و حسن قبوله ناظر اولدی اولام خواجه یار
 احترام اورد و طوبی اولان سکیان محرم و خادمان صحره شای
 مزید احسانند اعنی اول سیم و زو هیانند بر آوج سیم
 و بر عوف زحمت اولدی دیوعد ز خدمت ایدوب اجازت ویز
 اولیندن سر کلدن اولوب دیدن بریم بیرون پادشاه کلدن
 قیدی و قاعد خواجه عیسی ولد که بر جیاح احضار کسند
 بر قاج غلامه انام کوزد بر اول قلدی و اول بن مقبل
 کیم و قبول انکی عالی شایسته شین بیور ارکان دولت و اعیان
 باینده اول بند لک تمیلکن اکا فرض عین قیلون خاظر خوش
 طوت که شکر و سحر کاکر کرک و الی اونیفران بر و کوز و دینی
 چون خواجه مراد نیردند هانم اولیجه در کاه و یون و طوبی
 اللی خواجه شایسته شین آیت شوق اولوب تقاضا کندی **قطعه**
 هزاران آفرین اول شهر یار
 کلید احسان شاه هر کدای

اسکندریه فیلسوفین مانند ارسطو و جالینوس حکماء یونانی و کرده
 علماء ربانی و شکوه و ذراء جهانانی برله اطلاق عالی و اقسام
 بنیادی حاطا ایلک حوسندن اوچرکن یعنی جهانگیرک فخر
 قوب کوچرکن اتفاق اول پادشاه اتفاق شاه راهی سواد
 اغنی یا رهندن تناهی اولور ناکاه اول شهریار کیتی دان سار
 دریاده بر شهر آهتین حصار نشان بایر نه دکلوکه جهاد و فخر
 مجاہدین اسباب فتح مساعد قلز و کلید احوال فخر اسکندر
 ذوالقویق و هفتاد و دو زبان دان دین یلر آخر اول آقا یلر
 و یحیی حکای روشن دی و ذریای شکل شایه ذی الشیخو
 حلتک استدعای تدبیر و علمه و ذرا و خواص حکماء یله جمع اولوب
 الدیر اندک بعد الشایه و الما طره حوالی شهره بر محل ترغ
 و مکان عالی و ذره چیتوب حصار کحاشندن شهرک پیچر باقوب
 کوردرکه سرخانه یخسار یای چوقه نای برله بنا اولمش

برهیا فی کلوا و اشربوا هینا بر طوریها نذره لیسخت حریف
 غنی و فقیر ابارت پادشاه مطلق یعنی قرآن **لیندن با اخصار**
 و بر عیانده و فی معاشرت حورایه دلیل بیت اغنی اسکندر
 و یغیا هم یغین رضایله کل حیالکر برین زیارت مرسلین و برین
 معاصر بلوکه مقربین و برین مشابهن احوال فی الدین
 علی مرتضی المیر عطا هیال الدین ارسار حق گفتار حق و یدار حق
وجه یومئذ ناظره الی رجا ناظره و سلطان حکمران احسان
 کونده رکی قولاری محسن الیه تلیکی مادی جنت کندن منیر
 کلدیم و کریم طر فزون کلن خزا و قضا و عطا ناک عدم عود حق
 و خطای غنم و رضوا عنه و لوق در **قطعه**
 آتوم علیه مغموم و محروم ندم کیم داره یوزقرن ندم
 قبول ایله عمل یوقلورن آخر جودا آتور کبری اولعدم

حکایت - شهنشاه لوده و لایت و کتب قوانین حکایت

شواهد جبال بتویدن شادق و اریق و معانی قلاقل و ازلت
 انما یبندن بین الحق و الباطل حاکم و فارق و در هندستان
 عالم بتویدن مقام طبیعت در که عمل عجاب و منزل خلقت در اول
 دریا و واقع اولان شهر سور و در صورت اولان و خفی و غیبی آن
 ساحل بحر حقیقت و معبر لغز مغز و در **عرفان** و نقد و در
 بود عوایه و دلیل و ز اشوب شهر و شهر یاری نفس و شریب و شریب
 جنگ و جدالی و علی جالی اسکندر و در مخالفت و در اول شهر
 اولان خانه و اعنی جوی و نای و بنا و اولان کا شانز خانه
 شهرت و کاشانه شهرت و در مناره بلند و در مقصود و تنابست
 و طاعت و شریعت و طریقت و عمل المصطفی و که صفی الله علیه و سلم
 قدح معلی و عرو و وثوق و آینه اسکندر و مرآت دل و در که
 آفتاب حقیقت و مقام بلور افکاس شمشع شهر انوار و معارف الهی
 و آثار لطیف و متاه و در که آینه قلبه پای کلوی قدس شهرت
 و آثار لطیف و متاه و در که آینه قلبه پای کلوی قدس شهرت

۷۷

من
 در آمدن و اول و اول
 در آمدن و اول و اول
 در آمدن و اول و اول

و استحکام اساس عادت قدیم لوی قوالی و قدیم کند و اول و اول
 بعد از آن دایمی و کجا و آری مستی و روز و آری مستی و روز و آری
 شهر و مانند کوک الوند بر مناره بلند و اول و اول و اول و اول
 بر آینه مد و رقلوب اول و اول و شفاف و مجهری و شفاف و مجهری
 میل و آواز و آفتاب عالم تابه مقابل و بود و بود و بود و بود
 علی طریق و انکاس حرکت اشعه شمس شهر و ماس و اول و اول و اول
 مجهری و یانه و عاقبت ایله تلدی و شهر و آینه و آینه و آینه و آینه
 آفرین اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول
 آخرین صا و زهر و آینه و اول و اول و اول و اول و اول و اول
فی الحقیقه و بر شاله و در که نقد و اول و اول و اول و اول و اول
 سنجانی و امر و باقی در که قلا و روح و منار و بود و بود و بود و بود
 حکما و یونانی و اعیان و طوبی و البی و در و در و در و در و در و در
 و در اجسام و معانی عقلی و قله و بود و بود و بود و بود و بود و بود

انك شاع شع جاذف سوله مندوستان ملر سربا خوضات
 اولش و **نایب** کج خنیزند بر جام جهان نماند و وارو که صور
 جمیع کائنات اند مصور و در طب و دایا ایل او فی ثبات بین
 مناسنه ظهور و حله خصا یصدف در که دایا ایل او فی ثبات بین
 ظهور حکمت خفیه در تنی و کلام کلک استاد انک نیاید بر این امر ای باره
 و طب دن اورش و طبع حکمت بر له تخیر یوی هو طبیعت و تربت
 نایبوت اجساد باره طبیعت هوایه فساد و یویب استخوانی ده
 استحالته الهوار الی الما بحال کو رغبه **نایب** کجیم وارو که در کا
 و غلظت و انطیر و بی بدل و در برستان حکمت معلم اولد و
هماد بر طبیب چاره کرم و آرد که میامن انفا سحای ذه الیویه
 و نحو صمدان و انفا سحای اموات در هر حال و امر شک که ما ده
 غلبه حرارت و یویست و یا استولای و یویست و در طبیعت و یویست
 اهیو و غلظت اغذیه بر له حال و اور غلظت در اول طبیعت یویست

بود سه خلاصه خلوصی چون بر خیزد عمل ملق و سه محضه اثریت کشتاد
 و عزیت کلام کو هر بار به هر طیل و ذیله صحت غش و او و **س**
 میا بش طبیب عیوی حش امانه طبیب آدمی کوش
 الحق صاحب السیر و التکر مدایع و ایل و طین و الملک کلک الی
 سید الکما و اراة الودواح شفاء القلوب و الاشیاح قنقه اربا
 الفلانة و الکلیانة عنة احباب الجسد و الفراسنة منبرک الونفا
 حافظ اودواح الناس بر طبیب بید و اول شهریار و در کاف
 بوقیصی نامدار و او کنگارین شکل کشتار و له شول ساعن
 در کنگار ارسال و ایصال و لستون دیوار ملدی امر و در
 دخی مقدار لرجه تخت و طرفی اخضار و انفا سن فرمان اندی
 بر صوبه پادشاه جهما کنیز امیر و وزیر انواع هدایا ایله
 شهریار لری جایتقدن ذکر و اوانا تخت فی نظریه اسکند و
 نامو که یا بر سر خلو قنصیر و قرض ایلدی لر نظر التفات پاد

حلت آيات ايله مرعى اولوب، االى وليت شورشور و رفتن دوت
 امين اولوب، كامين اولدى. واسكندرية والقرين دختى خفاي
 خاطر اولد و ياردن مارجيت ايدوب، صوب مقصوده روانه والدي
 چو يقدراختيار چيكلول پس
 ندرين خوش وقت اولور ايشي
 خدويگنه رسالت خوشنيم
 عجت ماصل ايدركي بشدن
اشيكلانته نكارت و بود و اشدن غايت اولدكه روح
 پرتوخ منن نوري و سلام احمكه اسكندرية نيا و عتيور
 شكر ناز و عكر نازله، سواد فقر و فساد خدوستا نذر دخل
 و نزول ائلك كه شهرستان عند طيلك مقتدر در علمكنا
 قديم سبقت **دعوى على نصب** ميجنده ركامه مكلچيم و بار
 رقي وجهه، شفاعت ترانه، اعنى رحمت باينه، يوزل و درب
 ايله دعا، و ثويله استدعا، ائيلركه
 يا مالك الملوك و يا حيار الكور
 اعظم من تنال بالفقر والفنا

يا رب العالمين و يا ارحم الراحمين اشو بعد ضيف و بنين خوي
 هزاره دكلوبنك كترين اينه او ائلك هم خير البريه، بريتند و نوزد
كنتم خير لمة اخوت الناس قوتدن بر طائفة و بدو السلام غريب
 ن سيمور غريب خرم اختيار ايدوب، ضفا كجه كوكه طالع ائلك
 وطن دناون قضاي و طر قاش رغبت ايدور، سن بو على عظيم
 و غنى و كوشش كه **مسرح** كوك بى نايه و بيه حد، حد كن
 نر تجا و زاوله كه **مسرح** اوله مرخو و امت احمه اولوب
 طر ائلكه مقتنا خا اوليا قمت قباي كه قيه هم غير **مسرح**
 قباينه پورده اولوش، پورده عصف مجا بنك تربيت قلش
 اكاد و اخيار و داليزه اخاره الله خزينه سنده مخزن اولون
 فرايد قلو بدخليات و ساندن طرف تحق و برسر، اكبر صفر
 عورت وار و **روضه اسنانكه** مقامه ايرسه له در ايدون قظرو
 واقايد نذر نفعشان اولور ديلخه، دراي حضرت جوش

و امواج رحمت خورشید بود. شویله اولدی که ملت اعد
 و ملت محن خزان رحمت نفاذیدن درت نشسته و برپله که
 هر برپای ایله عزت و سیادت. دنیا ده و تقیاده دولت و سعادت
 ایرپله اولد. ماه روی ایلان که یسوی نوهم بین دیدیم و یانما
 موج خیزد می چهل و ضلوعدن خلوص دیدوب هر نه دکلو عوام
 داخلی و دوسه امت عیسوی و موسوی دن استخا و مل لر
ایکچی ساغز د که. زنده آب و کلاده. صانع الخیضه و لیا
 ایدوب هوایله ملوک و کوش. اول سبیدن اکا هوایلیقت و
 برخطه بربره. قرار ی بوق. کویا بریا و پایه سوار و لش
 پادشاه در که الله عنان اختیاری بوقه **قلیلین** بی سی
از حق یقینا کیف نشاء متعنا سنج متقلب الحواله اما السکندر
 طالب آب حیات. جهات جهات که اولد مواردن خالی و بر دم
 تنی اولد. حاشا که ونگ کی قبح شراب کلکدن پراولیه.

و پیچی اولدیم فاطمه نهد که میرزا القرآن الحکیم انا رتبه
 قرآن غنیم. و کلام قدیم. اجوان نش جهات. واصلت کمال
 هر نه دکلو نکت و اریسه **قل کوکان البحر و اکلها و شرب**
 مدادی بر لکاتب نذا القلم و ابعث صحایف لوح محفوظ علی کتوب
 و کتوب انش و د. آت کرمه. **و رطب و زایا و ایل و کتاب بین**
 اولوب ارباب قیامه منور انش و دود و پیچی اولد جیب آتین
 طبیب امرای ناستاهی محمد المصطفی و دکه صلی الله علیه و سلم
و نزل من القرآن ما هو شفاء و رحمة للذين آمنوا و اذناه سند
 داور کورتور نش. و دارا انشاء عالم ده انش کی بیل ریل لکون
 اوتور نش. ادویه و وعد و وعید دن مرضای امتیاجون ترکیب
 نجاح ترتیب ایدوب تدرای مومنین و مومنان قلوب هدیه
 و شفیع عصاة اولش لوقه هو اندازی سل سلو بالهدی و رتبه
 بشا رتبه کورتوری عالمه و جبهه نبی آمده دین حق اعلان انکه کلک لکون

و قیاس بر الوفاة و تحویل العاقبة علی الشفا وة
 خالک نوال دولدتن زیاده دلت - و فهاب نقدن اولک
 نفت یوقدر - بیاره اوبقالب آواده سدرستی ولسون یخون
 تحویل قوت لومرته طالب وراغب اولدی فاما الحریص محروم
 حکمت اول مهموم و مغرور و حریف اهنما ام صبرنا مالکنا شین
 سوخنیخه نه رای قرار - و نه پای قرار - برله حاله مناسب کار
 بولایوب - شریله حیران و زار قلوب انبویینی تکرار بیکوار
 کریم و ذاری برله او قوروی شع
 فان نقدت فاکو موج تفر
 وان تاخوت فالتیوان تنقد
 اکرو ح طاقمدن بیرون اولان کار و کسبه تقدم ایدوب
 ذبون اولورسم - امواج دین کویانه غریق - و کویکا ذوب و عار
 فقر و فلوکستله ذلیل و خوار لوب تا لورسم نیوان سینه بریانه
 حریف اولورم - و الماصل نه حالت رجا و نه راحت یاس معلل

قصه
 و سرتر غزل

و فی علمهم و رضوانهم قمانه قاطر لوری قلم
 سمیت خدا قلدی چمن دیم
 دیم بودیم انجوب صباغ اول
 شفاخت شران مریض الذوب
 دار الخلافة مندا و شهرن ابرو طالب
 دیرلر بر صاحب دولت و اریکی که پرورد نهیم و نعمت
 و بقول بر صادق کامل خواجه ایدی فان تصادیفنا انرا عیبه
 مقتضای نسخه ابرو کله فخر و قافه غالب و لوب ترک دیاره طالب
 اولدی - شهر بخدادند چوقوب آواره و مرکودان - قطع مناز
 و طی مراحل ایدوب جانیمه روان و روان اولدی بعدلر
 شهر صوکلاری - نهی افت کری - و اهی عظمی که زینتغایله
 برزیب و زین الکن - سواد المجر فی الدارین دیارنه فی
 و دوشنا - یلک و عریان - سوز غرق و آتش اشتیاقله - دین کرار
 و سینه بریان اولد سن الله انی اعوذ بک من زوال الدن

خرفه اید و در معلوم شریف و منعم و مستغنی و در بیهوشی و بران
 اولاً قدن یا لک و هوایان اولی یکدور
 دین شکم بصیرت بیج
 صبر ندارد که باز بیج
 خواجیه غلام متبک کلو من قول ایدوب فی الحال انشدن شان
 چهاردهی باز از که کوردی کلمه اعزانه خواجه محروق کیفیت
 کوردی کوردی دون حالت تحلی نام بوقول انشدن چیرک کنی
 ناکاه اولخانه خربت و کاشانه کربت دیواری سوار خند
 برعوش برعیش و عوش خروج ایدوب بر مقدار لعلانی دور
 دیر زمان جوان آردی بدن دهانندن بر فکری فلوری برعوب
 جمن نلک بهجا غنه اعنی کیوی تا غنه طورا غنه کندی فاما ولوج
 و قوبین تکرار ایدوب هر بار کلاکجه بر دینا کورد و کید و رک
 حقه در دانی و پذیر غنه داده بشدنی که خواجیه ابوغالب
 کور بخانه پرتدن طوری مبلغ مزبوریری دردی دکشوری آیند

یوماری قوریم این داورا غنه قوریم پاس دیوانه ابرار
 کار و کسبدن ال یوب کوشه از داده بی قوش و غدا ندر
 و غنقی اولوب قالدی جمله خدم دن خواجه ابوغالب یانند
 بر غلام محتره قالوب سراده و ندراده خواجه آفاده به محرو از
 اولشیدی خلیج نلک یوما لن اعنی فقر و فاقه دن بورجه
 یوما لن کورد که طریقی صیغه کندی و خواجیه سته شوی از غلا
 آردی که سید اشراف خلق الله انما فینا اشیو بنای عجبیک بنیادی
 و بری غریبت قول و اکتافی اکل شرب اورد و اولش و
 و بحسب سرای ده میزان کلا و شربا قوش و ز احباب
 و ارباب عقل ستیغه اوق و بایق اولد که وجود شریف
 و غم لطیفی القار مرا کدن حفظ ایدوب بیل و امده سا کلاط
 پس سراده و احیا بله موجب و مستحیا اولد که کشف با و کوزه
 اولدن کیم متبرک کنی بیج من برینا ایدوب براسن قوت یومیز

سلامی قدم هر سبیل که تو تار یک تنگه که یوب یا عیدید و یکم قرین
 اولی گفتن بانی خریدار که صا تهری در مشوق فاره یا زبونی
 مدحوش در سوراخ دیوار تن قلبی و قالی در دست
 مغزی کلک الله ربی و محمد بنی و اسلام و یحیی و الکعبه قلبی و
 اشیر مصلحت بنفع تنبع و تقصد ایدر که تهر شمله دیوار سینه
 شتی ایدوب خم خشرانی پاره لغتی نمونه اولدم افتتاح قلب
 و اشراج صد حاصل و لما سجد و هزاران هزار دنیا رحمت
 مخزن الاسرار اعقل بر پاره نواره مباحث اصلیه و فرغیه
 و مایل حقیقه و شریع بواسطی در ابوغالبی و الیایا
 صریح سرمدی و با طینه وطن اصلیه ایرمعی مؤسست
 کجینه توجید قویله جنات عدد نه که سجد و قطع
 انی یفرق ادرندن آخسر
 بخایان و قرآن آله کوند
 نه دکلو مغل و لور سم مالم
 ابوغالبی را ایینه دوند

خینه و کخ اوله نصف بر در و درخ و نیم تیشه و تیر شق دیوار
 و هم جد ایدوب برخم خشرانی بولدی درو یا زوبله اول
 پاره یخیز قزل التوریا یخیزدن طاشنه و کلکدی کجی اندی شادی
 کامل العیار هزاران هزار توکی توکوری چیدی همین یون کلک
 خلیه پاماله دستگیر او یخیز جمله مراد اقی حاصل اولوب زاده سحر
 ایدوب سرور باله و حضور خالا و وطن اصلیه و اصل اولدی
 انی و اصل اولش حقیق
 بورد جاده قصود و مراده
 بویدنا مرادی بامراد است
 قوا سکین و مطلق و قواده
 حقیقه بو کمالک معانی و دور و ایلک غرضی اولدکه خرابه بن
 مؤمن و مستطاب و کت بغداد جنا ذوق صیوط ایدوب جهانه
 کلش لقا خطه الوندان مراد ازین طین و جملده و خطه و قرا
 شازن قطع ایدوب کلک یجری پیرو و تالی حریفی لیلی الشافعی و ما
 العشرستان فنا و ادا بقا انی صریح و جود شتی شونکنا علی

کماله خاشیه آفاق دن زیار شاه خشیه
 اولک رحیم اولک رحیم بر جوده کلکشت ایلمک
 آفاق اول پادشاهیک بولم بکرم طاقه اوعز سر پیل دیر
 فقیر یغسول اوتوروش و باشنا دل کوپرتیک طاقه اوش
 شویله غریبونا له ایلمک اشید تلورک بغیرن پاره لر و لوکون
 طغز پادشاه انوک تاسندن و سبب مله لندن سولالکون
 شویله حویب وری که طریق حق ساک برودوش در شیم
 بر مرکب مالک اولشیم حال مرکب بار بار اونی و زاد سکر فاکو
 ایله غریب آید اولدی اول حشرین دلور جانم کوی حشرین و جی
 مصیبت ده یایا اولدی پادشاه عدالت نهاده اول نصیر
 نامردی داد اولسون دیواندار وارستنه کی رایله نقلار
 ایدری دیولستقنا رایلیک حشت دنیا یهاجری **س**لطانه
 حاق خردکها سختی خیزد اوره ویرمک امر ایوب **ب**مذکر کوبردن

جمله پاده دن بر کیمه درویش پادشاه ایله نه سکا له و سکا لیلک
 دیکن درویش دریش تشریح یاری و تصویر و نری ایچ
 چن پادشاه دن آگاه اولماش سن برودا ایرش و برقد
 کوش سن آناه نایه قدرین بلارش سن اگر اونی اولقد بهاشک
 آوروک قزو فاده دن خلوص اولوب غنا کامل بولور کدیخه
 فقیرک عقلی باشنه کلدی و کیمکه ماله قلدر و غنی بلدی اولک
 اخنامه دک کوپری باشنا قالدی پادشاهیک کوکله منتظر اولد
 رتقا که پادشاه عالیجاه باخل و خدم و سپاه کیولول کوپری
 عبور و اولد قلع و مرور اولدن درویش عاقبت انرش
 کیمفریاده کلدی کانه بر مظلوم و غریب شاه عاده قریب اولد
 داوه کلدی پادشاه عادل درویش بدک کریم و زاری تحس
 ایوب تکمر حالندن استخار ایچ مرکه پاکونی بهاسند
 غفلت ایوب انباه ویرش دیو حویب و ریخته پاکونی نه بالید

دنگنه بیکه زوال الوقت و دی بهیچا در دیوانه می و لدون و آقا
 فقر و قاقه دن کندک یامی قولکد برککک بهی کزدنار او
 پاوی هزاره نارا و اوی عیث کفتا ز اول و دنگنه مرکب عالم سده
 خاف کیککله مع وتری اندو کندن او عیث ایدیم شدی بدکم کریم
 پا دشا ایلد سال ایدین اول سیدین مراد صبر با سولیزه در
 کریم القاسله بازا ایدین لر شایع ویر و اکی هایه
 کریم قلبی بر کینه در کیم کریم تقیرینه نوقا نه هایه
 حقیقده اول سلطان اقلیم زل و پا دشا مکلیم برل در
 پلدن مراد اشون محوره خرابا در دکر دنیا قنطره اخره اول
 سرپلا اوزده طوران و مرکب و بارین سیلاب خایه آلودیت
 حشرله نداشت طبلن ووران فقیر نفس علف خوارن و دم و دنیا
 و الدونال بسیار نه آیه خایه آلودان منن مخلص نخلار در که
 قدم استقامتله پله نیاده قیامه کلوب و دین نداشتله کرایت

و انش حشرله سینه بریان ایلک معریان اولور ناله و افغان آتوق
 طوف حشرله گندک در سلطان اول فقیه شمن جا راجین حشر
 دینا و ویر وکی بان لیم لیمه متفتنا لیمه منون و سرتکد در
 بهشت بهشته ایر وکی در اول چین اول فقیه عالم ناه
 اکاه ایدر سیده محمد سلطان الله و دکر ای منن خلق و سنن الله
 مفضل الله صلی الله علیه و آله و سلم که سینه فسلان لیمه هر نه
 چرک اول کیر و ویر و ویر وری جمله مقصود اول کیک و ویر
 دیدکی در و ان مقصود مومنجی پا دشا کسر پلدن عدوت
 ویکه فقیه خجرت خلق خلقه قرب رختی در اول فقیه کیر
 فریاد و فغان ایلدکی مفضل الله علیه و آله و سلم و دیکه
 فقیر هزاره یار باجد وکی پاوی فقیر مومنین و مومنان
 سرا اولان صلوة و زکوة و بیح البیت و صوم رمضان
 دکر نزار هزاره یار و خلعت دیدار و فقیر اول کیکله

هویدا آن انکار و اصرار و گفتن **الحق الحق** و بجهت برائی که بود شریف و خیر
 پیدا و لدی و تا که کاربان خلقند بصورت طایفه آواز و حارون
 بی وقت میدان و لدین های طوکر بیرون و جزو طایفه صاحب
 وقتند میدان و لدین آخرد. **ساز** حال از رسیدن رسیدن یون
 دیو غلطه قلایز کاربان ساز و بر سر و سینه عاقل و کاربان ساز را
 ایدنی نه بر نهان. **بانک** خرخراده اشتاد ایتک. **و** انوک
 قوله و زله یوله کتلت دیو چندانکه ضحیف ایدی. **اول** نادانلرت
 قوله غنه کیهوب تأثیر. **اول** قلب کیک قلند بر سر تکی. **هان** یول
 یولن کک. **قدم** قدم کیهوب دیو کاربان مقدم اول و باطن
 خروج ایدی. **دخ** نصف آلس و لدین ایگای خوزه. **دود** کرا
 کتیر. **ناکاه** رکد زکاه. **ده** حرای رطی مشلر. **نیچ** کایات
 سادوسر یوله کیهوب کیهوبین اوموشلردی. **اول** طایفه بر دوش
 اولدی. **نهب** و غارت ایدوب. **آل** و متالارین االردن ایدی.

سالمه قلند غدن غاقل ایدور و در و کین من محتسبک **مجا** **کمال** **نیک**
حق **عیادت** **نماز** خزانند نعم و اویختی غافل که کین و نیک
 اول قیوم بهاء یا کون ایچون ککر و هزار دینا و ریلدی. **من** **صالح** **مک**
 نمازی. **مقا** **بله** **سند** **دیو** **نیاز** **صلوة** **صلاه** **صحت** **قیامت** **کرم**
 بجهت نه شوم. **صدق** **سنه** **مقام** **صدق** **تجارت** **نخه** **ساده** **منه**
دول **السلام** **نخه** **نخه** **مجا** **یون** **سنه** **مشاهد** **ویر** **دول** **کرا** **قطعه**
غنا **و** **نماز** **مجموع** **مک** **سند**
ایسم **و** **ار** **کولم** **بینه** **سبک** **ک**
کمال **ایست** **اولون** **و** **روایت** **تلموکر** **نماز** **قیم**
بر **کار** **و** **ان** **غنی** **داه** **ساز** **و** **ن** **طریق** **تجارت** **قطع** **ساز** **ک**
مرا **سل** **ایدر** **ک** **طایفه** **و** **بللر** **ده** **اعنی** **یون** **ای** **وقت** **یوللر** **ده**
کیدن **ک** **بر** **کار** **بان** **سرایه** **نازل** **اولدی** **و** **بر** **باط** **خراب** **یادی**
منزل **قلای** **لر** **اتفاق** **اول** **کجه** **د** **طریق** **داسب** **و** **لتن** **بر** **صورت** **ک**

قافله سالار رحمت گذار. بونو که سالاندر خجور اولوین غنصود
 پادشاه کلدی. بون لوفون. و کارباران خنصند. بر خجور نادان
 و بی دل. بر قاج نا اهل جابل در صدای حار. و ندای خجور داره
 تابع اولش خزر. بر بونو که در ان کویش و طویل القلمه ابله اولور
 دیوشادوت ایوب شفا عتایلدی. پادشاه کویر. اول طایفه لیک
 خرم و حیاتیق قافله سالوره عتایلن انلار ایچون عضونستار اولور
 دیلر چوت کیدر نرزدن اولور
 دوان اولنلر ایانک بر کیموسو
 او کچر بر اولو باش اولما ییجه
تقدیر کاییت و تحقیق روایت اولدو که اولر باط خراب
 آباد. اشبونای بی بنیاد در که
 جهان را بطراست بر گذر کسلی
 کان میر که بیک شست کل شو مجبور
 اولکلر یان غلام عدم دن روان اولور بنی آم در که تو خراب یاده
 کلغلر. و بود یاجه نزول قتل اولور قافله سالور سید مالدت

اول بر بونو که نادان. ایانک و دیان. سر کجور. سر کجور اولوین کیمو
 رکذد لوی شولیر ایری. و اول مقامه وار که اول
 دیارک پادشاهی بریطاویه لر قوشیدی تختیر بلدان. و تحسین
 دزدان ایلدو که دیشدی. اول قور کولر هی نه کشی لر نه نوره
 آلدیملر. کاربان لر دیکلرینه اقامه اولدی لر. قافله سالور
 کار بانجی اولور. و بی وقت یوللورده یولچی یوردور و یولچیس
 قیدوبند قلدی لر. و غنصقور پادشاه اولوب کلدی بر ییچاره لر
 اول حاله حیران. و انکلری اغتاله پشیمان اولوب هر بریری میدی
صلح اونی قدغنست و یانینغ الدنم. و یوب کیدر لر دی
 و درون دلدن غریب روانه لر ایلدور دی که آواز خنصنا تیر
 چوینریش که اکاتایع اولوب کاربان سالوره طبع اولدو
 هزاران هزار بونک اشالی بلوره سزاوار و زیوت نفس آرد
 ملامت ایلدو لرکن. و ییچ بونو که کئی مذمت سوز لرین سوز لرین
 اکون

کید و لایق. تاکاه اولام. قافله سا اور بختام. خلیه اندواز
 حضرت جیب الله احمد علی. بوا قودن اکاه اولوب دکاه
 حقه کلوب. بونلور علی رود کل. بلکه امت مرحوم دن بر بولک
 جبول و ظلم طائفه دراته معلوق السوء بجهاله کاه خلل و خلل
 زام اختیار لرین بهیه نفسه ویریش. و دوات خلل و خلل
 جهاله کیرمش ابله لرد و دیر شادات ایوب اکثر اهل الجیه به
 متقنا بنحشاعثله نونین مذنبین بنحشاعثله قید و نحر و قطع
 خداوند یوز اول قوم کمره
 بلید قصصا غنا استغفر الله
 طریقه حق اول اهل طایفه اوید
حکایت اولور و روایت قتل و کشته شریار دریا اول
 استغفر الله بادل عهد دن دیار کیشور به برادره و حای مردم خوار
 و برقیان حقت سرخسور ایوب نچر سین و شهور
 اول طر فلک شش به استندت مردم و بار و روز بکه و خوش و
 طهور

و مقتدی مساکد. سول کر و کار و نچی ختار. محمد صلی علی الله
 علیه سلم در که. قافله سا اور بختام اکاه سلم در خرابیس تیلیک
 غرای صلوات. والقاء و سوسه و جهالت ایوب صدای
 لا غایتهم ایلله تهنیتی و زخیر ایوب اخلوایم غفر الله
 اغنی اندون بعض طائفه ملازم سنت اولایوب طریقت شریعت
 حیصوب که خافته کندی. حاجی خایانه و سار و شیطا
 حرامی ایرنه تا اون اولوب محرمی عشره کردان و حیران
 تا الدلری در طایفه قهر الله اول طائفه تیار و کل ای قید
 ایوب سحر کن بونله که نه اندن اشو فریاد قریب
 بر برینه خطاب و عقاب ایوب به لکه علیه ذیل و یولدا
 لیتیم اخذ فله تا خلیلو ییخو انداسکه آواز حار شیطانه
 تابع اولوب اندازنده بیرون ایشلر ایشلور مجرم و مشهور
 دیو یوز لایق و هزاران هزار ختارت و سار و حقه حقه

آشوب ز قتل علی ایدوب غزای او ره پایه عزت آنکس راه از دست
 ویریموب علی طریق التخیل کست کدن. ناکام برضای شاه. آرا شاه
 برکون فلان شکوه او غر که رفعت کوه و نه برابر. مراتع جدی
 برده سر اولندی مکر که باز که حق. و نظرگاه پادشاه مطلق
 علوشانند فانی ایدوب حق می توان خدمت کوشه خورشید اختیار کند
 سیدن حق بجانب و تقالی مقتضای لطف و جود می برده اولدی
 رفیع القدری مانند جلیقوی **علی توانی صبح الله فداش** می چینه
 سار جباله والی و عالی قاضی دوی. اسفند با و کیستی و از اولک
 کردون بروجه عروج ایدوب چقدون. اولار از ره خروج آید
 ستاره با قدون. کوردی که برستون آشوب بوکند خضایه
 دیکلش. و یازنجیر زین عنان آسمانه چکلش شاه خیمه دیدک
 آشوب شله اولار از حایم کشکد نفستون چقان آتش و که
 افلاک و کجیلوز کوای که هر شب سلاسل جلیله کوکلر از طایحیلوز

مرور و عبور آنک حال اولشیدی. دم کرکل دوی که هواد بران
 اولون پرنه لردم آشنا کنند تفرج و ساد. بریان اولون
 اولودی. و وقت اولودی که نفس زهرنا کنند اولکانه
 قریب اولون غریب کزدن هر سی چاکل اولون خیمه یاکون لرنالک
 اولودی. اسفند یا رعادل. اول دیاره و آرم شکل و واقع
 هایلدن نکلر الیال و بریشان دل. حق و حق و رعایت رعایا
 و دایع خالق بریاد. مسئول اولون دقن جرایع و به قادی و لیلی
 خور و خلیل اولاق و خطیب لفظ لفظ فادند آه و حجاب و
 یخچه تشوین اول شاه آگاه. قیچی دیوان عدل آنکه الله
 جهان خالینی شاه بحر و نه. مودر چون قهر قهر و نه
 پس پادشاهک به خصوصه تبریزی آگاه متفر. و روی جهان آرا
 اکامیج اولدی که تشکیر قرآن و عسکر موشقارله. اولار آراسته
 برق ششیر و باران تیره خواله اولوب بنفشه هلاکند سار شریه

اعنی خلیل مقبول **آنا الیکفاد** مقامان آنکه - و آتش زده مرده
 کو زیوب کند که - سره در وقت بیلن و از وان او زیوب **توکل**
علیت و افوق امری الید **مشترک**
 نه چاره موتیاسه بر یو بلده
 چو هزارها چاکا بدین زخم
 کیا ندن کم و ارم خواجستو
 رقیه طه اول و مار و موده
 دیوب خلیل آسا بنیفته کیری - و تیغ آبداری عریان ایوب
 خلوفدن صیری - بعد بنیفتل چرخلین چوری لر
 و ریسانلین بوری لر اوله ام حاق حق عوایه برتاب اندیلر
 هاندم شاه استندار بهادر بتقدیر ملک فادو - با یک قلع ایله بر
 هواندنندی عقاب همین منغا رکیانه روم خوارا باغند
 اول تیغ آبداری اندورب نشنه جانده شریله موتیاسه چوری
 شریاق فادوقا عیش آراکی بیوش ایوب کیری اول جیره
 اطرا صاجیلن زهرن پادشاهلر بهی و آرایش آفرمده

چون آفتاب شیر سوار ایدها وارن قوس سیاه شایگانا می در
 کوب یوتدی اول شخص دن پیدا اولون شاعله اقلار اچی
 دوشن اندی شاه استندار و خیر ادا اولجانه و کلا رطل مساکو
 برده و سیه کوری که آه حیرت و سپاه نداشت کبی تابه برک
 دیرکد کلوی و هوایه فوکه و کج کلوی کیدر خاندم لر
 معوره کثیره اولون معارن و کارکنار استاد لر جمع و تفریح
 پیدا ایوب لر خالما بی امثال شاکه فزانی کورلی قلله جلد
 برعالی بنیفتن قورلی - بعد از ان پادشاه ویندار و شهنشاه -
 آیت آوب بریک خن بسطخا که یوزلور بیگو کمت خا
 نازین قلوب تاخ لالایات درکا هنده عرض جات و درون
 یوز برمله منالایات آیدلی که ای علم و علم و کرکاد و قی کم
 و قار و پرو و کرکار ایشیان شعیبه کسمه عصای ارضا
 وار ارضای عدا ایدن پاک و طعیب ای جدر رسول بر رسولت

ازوها سندن شهادت تقدیر کلبیاری عشق قلعه	عجب رای و عجب تدبیر شاهی	خدا پرستدش	امند باد
رجوعی از دها آفریند و ر	مقترع	ایرینگون اول دیاره	
تحقیق حکایت اوله			
فصل در هاست اوله	در غم آفاقه افزوده است		
موجیخه ازوها خونی خورده نضره آواره در که حدیث			
بیشتر شوشه و مباحث اولش در	واقلم اکوان شریک		
تخریب غنیمت قلمش در	استغنیار عا دلین مقصود اول		
شهریار مالک آب و کل در	چون نفس مرهم خون رسوخانا		
قصه فساد بلاد و دیار ایدوب	مقترع رعایای اعضای		
عبادت کذاده قصه انکه	الطریق الله بیده افغانی الخ		
موجیخه جمیع مساک و طرایق ساله روح پر فوج منسد اول			
خوف و هراس از دگر عوایق اولوب	بولون قالدق بیوش		

پرچوش در خوش عالان طاهریه و باطنیه برله جیل عقل جیلی و زو
 چیتوب بر خطه وادی بترتیدن یکا باقوب ناکا کو وری که
 شعله شهرت حیوانیه و دود دعوی جی جی نسا نیته
 دایره اجلان متجاوز سپهر طول آمل دن یکا در یکد بر
 اولش و قبه افلاک در وحانی ظلام ظلم و دغفاله شور
 فی الحال دل بوجالتدن مست و لای عقل اولوب شجر اخلاص
 و تصدیق برب بر تحقیق بیدار تدویر الله شریح عاهد
 و دله تدبیر شایان و جویین هوای عشقه بزای ایدوب کتد
 بعد از ان از دها نفسی تیغ ریاضت و شمشیر عاهد بر
 زخمال ایدوب بولکانی اگر چه مانند حشر ظلم ستم ازها
 فصله دل سمور اولوب خطه انای ریوی ایدوب معدوم اول
 و لکن من قلعه **حیه اخیاه ذویه** متفقا سخر خرابین الطایف ناستا
 چوقش تریاق الهی بترشوب استغنیار اول زطرزه و هادن خلوص

بودناه . باجه سپاه . اولك دكاه دن عبور قصد تكدن مكر برزن
 بزبون . برضوضه و نجف خاقون . قوت سن برده و تش . و لصل
 شيرخوار حسن در اغوش ايوب . غريب و وحيد . بلخذا آفرين
 اوزره دوانه اولوب كيدكن . ناكاه برسته لك زن . زن بچاره
 بلای سپاه ايوب غايت كه لك ايوب برلكد اركوردي يعني
 اول تك و تنها كيدن بچاره به برخته اوردی . مسكك عقال شاد
 الدن جكر كوشی صوبه دوشدی . اول ساعت هودن عقاب
 تهابا هين چكان . قلال بال آجوب . ايندي هاندم اول طفل
 ناسته في قلوب كوتوردي . واروب بر پله صلك قدسه
 قوردي اوتوردي . پادشاهك بو الدن خاطر عشقش . و دنگ
 پراکش اولوب بر معصوم مظلومك تاند سب اولدم ديوهان
 عقاب اوزره آت صا لوب طبل باز چالدي . عقاب عقاب دن
 خفا ايوب پروانه كلدي . اوغلاقي باغدن برغوب باشين
 تاجير

خواص خرقه زره سندن خاصا و لومويد و قطع
 خداوند كوكل اسفند يارين
 وجود و كلتي الحاف و جوك
 پراتورن اول غيا را زدن
 اوياب تواريخ لوك و احباب تجارب
 و سار . اعني خط نويسان صحيفه سخن . در قمار ايان حيرت كن
 ايله محارث و راري . و ثوبه كالكو حاي اولش لر يعني ديوت
 و كليات قشركه قديم الزمان عهد ساسانيه . داسم نام بريادناه
 واريدكي كه زير طاق فلكه احواديله طاق ادي . اتفاق اول خسرو
 كود و سري . و اسكند و حاكيمك كاشت صحرانكو هوا انجين برياد
 پاي جهان نوره سوار اولوب . سلطان مختم خيل و شتريله
 كيدكن . ناكاه شاه آه شاه اوله واري و شول نزل ايريد
 برسيله و بخين كماري . اعني قور ارس جاري اولدوغي ياري
 اوله داده بلخدا آفريد كمله متاجره برقه طغر سديد و اريدك

داسم شاه امراندی و اوعوب اولادنی کو توری لر صباغ و سلا
 اناسنه سقره ی لر **قطعه**
 زخی طغان عادل شاه مخور
 بود کلودل ایدیش دیرسته
 شکلا انصاف عدلی کار بود
 مری حال او بود هر یک سکه
عالم معزده یوشا کدک سوزد و بیون شاکل حقیقتی اولدو زو زو
 اشو ساری بر هو او هووی دد پل خدا آفرید نام روضه دارالعلم
 شاه داسم دن مرده حضرت ابوالقاسم محمد رسول الله و صلی الله علیه
 مادریا بی حدت ضایت طفل شیرخوار آدم دن کجایت دد
 استر کد زلف سر بلبله شیطان حرام زاده دد که بر کجایله دد
 طریقت حق ره کد زدن و بل بشت او زدن طورش کدوش ساولد
 طفل آدمی مادر غایب کجای زدن اریس پر هووی دنیا به دود مشور
 عقاب کتاب الله دن نازل اولون عقاب الله که چکار کجای طلب
 مطرود آدمی مجروح ایلد و دلد کدن داسم خطه نریعت و قیامت اولد

طریقت و حقیقت اسبخت و سمند شفاعت برله عقاب
 عقاب عصیان اوزدینه سوردی و دست تضرع طبلان
 نیاز و یغریختی عهد اوردی خاندن عقاب عقاب آدم اولد و زدن
 اوچدی **قرآنی شاه** ربه قیام علیه وهدی بایسته ادم کیرما دد
 غایبه قاوشدی باخود رود اریس خوین دن مراد دوزخ
 آتشین دد که داسم ظالم و تمام ضالین دد پل خدا آفرید مرطاط
 ادق حدید دد مادر کدک شقی و طفل شیرخوار مرمت
 مطلقه دد که دهن جانله پستان رجعتدن این سانیغ امرکن
 استر حرام زاده فعل بلکه مصاحبت نفس و دل دن تنو کد دد
 کرامت آدمه کدک او رب مقلد شاشتری در جات حرام استقیه
 در کات حجیر دوش و کجی دد عقابدن مقصود عقوبت دد
 داسم شده باجله سپه عقاب اوزدینه شتاب ایلله سوردی و کد
 حضرت ابوالقاسم خاسکیان **والدین آمنو** مبرله مؤمنه اولد

وغم دلگیر ایله منع اشتها و دفع جمع اندی. دهقانك قانزك پیرین	
کیویشنه زاره کنیدی. سکیو هین اول سوروله طوروی یوله	ایر برورده مند آشفته حاله
کیوری. صفای خلوصله اخلاصه مشغول اولوب کیدورن. راه	عجیبی خولیده و شنه پایاله
زحابی برپشته به ایزکوروی. اول پشته ده زخم چکان شیرین	
شکم درین کشته لکوردی که هنوز آغشته خاک و خون اولوب	
میان راه ده یا تورلر. اکیرچ جلدی ساکد راه عدم اولوب کتشلر	
امابر هیاتی در میان تشلر. ملکا اشتقاقی سیلون دل دن	
ونا بد آئی و کلون. اولونجی جلدن دهقان اول هیان لوط	
دستن دران ایوب هیاتی میان لریدن افراز اندی. یانز آقوب	
ویا یخونه صالوب یولیه کنیدی. دهقان استو کین بولدی. مقلم	
اصلی بنه واصل اولوب جمع مراد اتی حاصل اولدی. قطعه	
خوشی اولوغت که مختلف کین	
ایادن قالدور هر یا یال	

ایر وکی دست عقاب عقابن آلوب کیو دیا در کراشته و برور کیدور	
خاندانلیم کیم دست غدره	قیادله خونی عقاب حیرت
ندامت سستی نیم طبل یازن	دوکر کین ارسون اولو شایین
حکایت معروفه و اخلاصه مشغور دنا وراقده ایضه فائزه	
مسطور و مذکور در ده. اوقات ماخیده بر مورج دهقان کلکشت	
دشت و بیابان. ایونک ناکاه صغاری و نوادی و مکره اولو	
راه بی راهن بر دامن کمراره. و بر پیلین بیشه زاره اتوب	
اتفاق اولی بنه ده بر شیر تر غرنه. و بر غنق در دین	
آشکارا اولوب دهقان شکار ایلر. اول آشفته حال و پاله چکل	
ادب پاره پاره ایتک قدردن ایتک. کوشی شیر مورج شکار اولو	
عین حذر برله اطراف بیشه زاره. و کفاتی کوهی اه نلاره	
ایونک. بر خک زفت و قهر. یعنی بر سیاه خنیز کوردی. و کلام	
چکل ککان دهقان دن دفع ایوب جمع اندی. طمخنیز	

دهقان مقام اصلی سینه ایروب مرادین بولدوخی مومن سلمات
 چشمه کیروب الموقه **الذی صدقنا وعد** ذکره مشغول اولدوخی ن
 خداوند اکرم کرد کا را
 غفور رحیم مغفور اولسون
 کوم خواندن احسانا لاجانه
 بخلاستایع اولاسون چنانچه
اصحاب قصص و ارباب قصص شوق بهله قصه پروران و قصه ساز
 اولشلر و شویله قصه پر قصه ایراد غلتلر که سلاقیام ده
 بر شخص مدیون و محزون و ایدری که نکبات انمنه و هوو و بیلا
 اسنه شمو وایله پایال و قصیر و در حال و قصیر **بجبه و جبه**
 کا و ویکا ده تقاضای وایم خوا **خفتون کج** هتکنا ی اخفی
 و کفته بی قوشه انفراد سستو رمال و کسور البال کذرات
 دوز کار زو کار الکرکن کونکره برکون تن تنها آرزوک
 سرجا ایروب هوو کلکشت دشت ایرل اشوس ویدایله سواد
 شهرن پیتر سوکیبی محسن حویریه آقر ناکاه اول اوکلدا باش

عالم معنی ده معنی کایست و غوی وایات اولدوکره مومن مومن
 عاصی وکرده حویریه عاصیه و آیه الکریمه کا ه شیعه و سن آقر مومن
 مشوش الحاله حواله اولوب حلوکی اتمک حیضدن کوشش نیراز
 صدای سمناک لهیمها **تغیر شوق** اشدوب وایتل ناکات
 آتی فکر اده موت لصوت الحیر کوش ایروب الماز عرصه عاصاته
 نظر قلوب کا فزیه که خنری سیاه ده **حانم منند** کدر
 دندان عقوبتله کا فخراری پاره پاره و پیچ صعبوتله پاره
 ایروب کا فخراری خوره کجور ویک کا فخر که مرار **فدای مومن**
 که کار قلنه و طرف حقدن **هنا افکار من افکار** اولدوکره مومن اول
 سروایله ساری نور و جای حضور اخفی بت برعور و عالی درجا
تمجی الذین اتقوا موبجی اول عام غما کیدرکن اول بولایو
 ویدل ایروب الدوخی هیجان لر **شوق** کفار ملاعین درکه **واور**
اولدوخی تنقوا من الجنة آتی آقر تن زلفا موبی الصالحین در

زهی قدرت زهی حکمت که بونلر
 که پنهان و که بسید اولورلر
 عدم دن خلق اولورلر
 که لولوت و که احیا اولورلر
 معنا **ککایت** و غلری روایت اولدکه صحرای بیت
 ملو که من طین بیلای ما بین من و بین یعنی بایان وجود
 آدمی ده و الله انکم من اله **غریبنا** متقنا بنه بعضی زشت
 اعمال و افعال وارد کرده اند و ک برک و بارندت خوف **فانصاع**
ایضاً الله من روح الملک میجینه رواج طینه انور و تیرت کلور
 و حق که آفتاب عرو ز کانی طالع و لامع اولد اولد آدم زین
 عدم دن ظهور ایلر تا وقت زوال و استوری که حکم کسوت در
 بعد از ان طرف زوال و نقصا نه روان اولورلر **ثم ردنا**
ما قبلین مقامنه نزول ایلد شولدم که آفتاب عروجیات
 مغرب حاته ابروی نایات اولور **فیهما نعیمکم** و منها خرجکم
 حکمت حق ایلر که منازله بر رخ کیدر و در و منها خرجکم **ثانیه**

برواخره طلائش اولور عانم قوضی غره سکین دل مر مدتی
 چکک دامن اور بر مقدار آشفه بوقاد و سورد اخلاص چکک
 دست و پسته حکم بندا و در بعد از ان جانی شهر روان و دل
 اولوب کیدرکن حواله کرون دون و غنایه خرج بونلر
 آفتاب جهاننا بی اندر مدیون چاه خادم ده حبس اند
 و سپهر خاشاک مهر و فاشانی بی نام و نشان کتک دریا
 لودی کی سوز دیر نه اندی جار و ناچار اولر **الکوجا**
 کدار اندر قالدیلر یعنی شهر و شویب بیایان قالدیلر
 داین عینق و مدیون ضعیف چون بیع و حریف کسرت
 و که ملویم باطصو ده قیوش طریغ غناده قیام و
 یا نورلر و آخوایه طریف اولر بیاده و یخیمک پایدن اولان
 بندک بر اوجی کمدو پایدن ایلر و کمدو الی ایله با توجان
 آتش بلا به سید ایلر شولدم که خواج بدخو مانند آهق شیر

ازدند آفتاب لطف و لطفنا	ابن شمس و کتبان و خوش
بهائی نور جود که خلقی نشون	نند بوجی غلطی تالم بن
کوکلی کوزینه نو زدند ضیا ویر	بصیرت عین مکمل جل ویر
ایره تا نور حسنک زلف غفار	ویر جان و زله نور جان لر
کیدرم غم فز کنی مرآت دلان	چراغ عشق او بار و شکان دل
خلوص ایم چو خلوصیله بنم	کیدر بندن عجب خیر و پیستم
حکایت روایت اول نور که امیر آلومنین سامون	
خلیفه نماندن بر لرانی و اردی که مانند باد سموم باد پیا چو	
دشمن فلاح بریه بلاد و سیاح سلطنت فاحش بر پیا بان	
مکن و بر شوستان ده ساکن و لشیری که عین زاده و ز	
موش صحرای و حله بیلادی آب و هوای خورده و صومر و سکن	
و لایحی خرابه بوم و لاصل اول آرا ده شکاف سکن خا را ده	
قانون بقیه یاران ایله سالها و قی و رق و نالما کمر خوشی	

اشاد غیر آفتاب صبح قیامت طلع انکه طیر اقدن با شر و لدور	
و شول تاده نهال کرمی طیر اقدن سکن و طوب طور در قصه	
آه که کدن چون تالدور	کلم حرای محشره قیا به
چهار و لعل بهمت یا قرینه	زانی را پیا سون مقامه
حکایت روایت اول نور و اوست هندی شان	
شبه نام بر باد سیه قام و آرای عشق و مر و زایام و کدور	
اعوام دن قوه با صر سینه خلا و وقت ناظر سینه ذلا	
عاصی و لدی بیک کون دین نابینا سن آفتاب عالمه تعالی	
طوبی طور روشن نور شیخی کا اولی بلا تم را کمل اولور	
حکایت اعنی کا کان نور دین سن بولور روشن مناجات	
خدایا کرمیا کرم کا را	رحیم کا و ابرور کا را
کوکلیم شبه ایوان دین در	انفیا قیادون شمر قیتر
چو غلند ز آجلدی دین دل	قیلور و شمر لطف کرم کا را

زندگانی نام. و حقیقت. حال بیرون غدا و تعب ده گذارت
 ایام تا فرجام ایدری. اتفاق اول دیار که حکایتی دفع باری
 روایت امطاری اول شوره بوم در قطع ایدوب. سینه کاک
 تاب آفتاب در چاک چاک اولوب اول بر کف صلابت نماند
 حیات که قطع و قطع اندی. اعرابی که حرارت حلق در رفته
 آتش صالوب. و التهای اضطراب غنا و احتیاجین الذن الوب
 ظهور شکال اول ایله یل که سوسولیب بر ایچ صوآر اوز
 قورباغی موسوکه آتش بریدی. آخکار بوجرت واضطراب
 ترک دیار و از مکلدی اعرابی بیچاره. وطن مانوفدن آواره
 اولوب بر دیاره داغی و زمر اولدوش
 عدد و تفرقه خفته خورفته
 خور اولد کماندن خروج ایدوب کندی برجه ده دفعه خوراند
 اولوب قیاب زتاب. و غریب خیال آب بربر که ده بر مقدار شورش

مرغاب و اول بر که کدین اورین کوزیوب اغلاچدی اول قانده
 صوصاشی بیچاره تا نه قانه اول صورتی لیدی
 مرغی که خورندارد از آب ز اول
 منار و آب شوره دار و هیرل
 بعد خاطرندن شویله کچری که. دیزده فیکدی با صافی. و چشمه
 شافی اولوق حلالدر. معین در که اشوب آرمین روضه رضواندن
 چقش. و حوض کوشدن آقش آب ز اول در هیچ کل بن ختیر
 دوعیال. بون شکال اینچن پا یال. و سکر ابال اولوب چکدکم
 عیالنه که سیدر که شویات و حیات جهان مجلی اولوب اوان
 اولدیم و رحان بن تشنه جانده آب حیوان احسان اندی اولد اولد
 بوز اول فاندن امیر لولولولول. و غلیظ سلیمه صدیه ایلم. مقرر در
 آمو نه طالع میمون. و بخت همایون و صف اولوب اولد صیقل
 و فرید و زکار و خضر خیمه آیه یات ابریش. و عرمان
 بونکی که سو کوکوش در باشد که بونک فوششک فوشندن مذاق

کشف خفای مجمل اول ویدی با شکره اول بحالت اله آب	
حیاتن ال یوب اولدی له جره کره بر کریم حدیث	
مقبول و تحفه قبول الیک تقصای کرم در تلفه	
آفرین اول شمع احسانه کیم	نعمت مبدل و لطف غام
کیمه کد نقصانه قلز نظر	هر کش به حسی خلق نام
خاتمه الله اعلم بحقیقه الحال و حقیقه المقال اما بوقصه	
حقه و بوشال دن آل اولدو که شعر	
بن اول اعرابی مجبور و دوزم	فضا یلده تی و بر قصوم
بیان فاد و زاد و بوم	صباح صبح و حلد و بوم
فلک مستند طوبی فی قرام	فلکست ساشندن خاک دام
آنچه زخای هیچ ستم پیشه دین	ناکفینت زانکه نداید با
عالمک نام و نشان کویر یلم کاشکی	بوغریله آداده یوب کلیم کاشکی
شعر	

حاجتک یا اعرابی اعرابی اول بلا طهر دن لطف کلامه قادر اولدی
 لاسند یوقوله مقاله صاد و اولدی بختک من ارض
 شاخته اوصیه عیده یابین القطرین و اهلها اوسکته لهم کلام
 و له و بیا الآ الله تعالی تم آنتم یالموذا المحتاجین حان اول
 کشف نام و شمع لطف و احسان قال یا اعرابی کلام الفیدیه
 علی ان متفرق آدن فی الحال عربی بر تعجبک حیان بر قصه
 و ذهب ایدوب هزار زغالط و طرب بره خلیفه حضور ندرت
 طوب حسن حال و مردو بالله کندی و نال و مثا الله اصل
 و عیانیه ندی ندای حضرت نامون میوز طلعتدن اعرابی
 حیا حان کت زبانت تجیل عود ندرت سوال ایلدی از خلیفه
 کامیاب حراب با صواب فصل الخطا و یوب بیور و ارکه
 اکو اعرابی اول منزلدن رجیع انسه و اولدینده دوتوب **کشفه**
 شاید که جوی فراتد ایریدی و بود یاره اولو آب و هوای کلام

هیهات زعم فاسد بجز آیه حیات خج اندوم بیت	
فکله شرمچیل درای نشوده ال	هین حکایت اعرابی الیه آیه ال
مرچودر که	سویلهای خاطر فاشتر دن خروج ایوب
سواد روی بیاضی دفاشتر واقع اوله دن مستود است	
اطاله اولطایله دن معضو اولوب ناموت	
الغایله واقع اوله	
دولتمرحم وازکدر مردم مردا	بامرد دلستان یازیم ییچا
مشروب	
تمام ایت سوری شکر ویکرم	وعای شاه عالم در چهره منصور
بو عیله سنو کیکیمی کرایه	نسوزد و نه صهیلاک رایه
آنج و لتق پاینده ایله	جالی مهری تابنده ایله
همان طوره قج وارا ولسون	اکلنون نام پاک همزه زدن
نیم کیمی ییچا فاده حالک	ایقن لوقن زبون ویا یالک

بورس له حیث عالم در بستم	
دوره دوره دروندن ولی	شرح اندوه ولام در بستم
کندشتم در که تقویر الموم	قطر در بکسر دروندن ولی
اوله آخر قوا حوالی	بازگشت در که تقویر الموم
سویلهوم بر بر زبان خاند	باطن و ظاهر قوا حوالی
عنصر طال آنکه کوشه نینم	الموم و ظاهر زبان خاربت
انجی وند ترجاع در خستم	بر عیچ بخت زده اقلندیم
ترتیبنا غم عیان اندوم کورون	که ورات اغرم زباند قلم
یاندوم غم یعنی بیان اندوم	
حالات اضطراب - ولامت هرج ستمکاره - پریشان و قی زار اولوب - هین اعرابی وار - غدیر طبع کدورت شعاردان یقینه یاران نوار اخبار در ستمخج اوله دن معاضه یاندن شوره بیابانی - سفاک شکسته الفاظ درج ایوب - هیاهات	

تغاث
تو از روزی که بخت عینک چشم بر از ا

ز عینک دیده آینه را این نکته
که در سر برین چشم ز غمت

دعا و نیت کافای شاه سلطان	بجای صلیبی مقبول کرد امان	آمین یا رب العالمین	ملکته ناسخین گفت خرم و معذور دار	اقتضای کفایت که تا طبع سخن موزون کنم

۹۸۴

ÖZ GEÇMİŞ

1985 yılında Bursa’da doğdu. 2003 yılında Gökçeada Atatürk Anadolu Öğretmen Lisesi’nden mezun olduktan sonra aynı yıl Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü’ne girdi. 2008 yılında bu bölümden mezun oldu. 2008’den beri Kartal’a bağlı Yakacık Lisesi’nde Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği yapmaktadır.